COMITETUL DE STAT
PENTRU CULTURĂ ȘI ARTĂ

REVISTA MUZEELOR

2

ANUL I. — 1964

APARE SUB ÎNGRIJIREA COMISIEI MUZEELOR ȘTIINȚIFICE DIN C. S. C. A.
Redactor șef: LUCIAN ROȘU

Redacția: str. Fundației nr. 4, raionul 30 Decembrie, București, telefon 12 17 70
Administrația: str. Brezoianu nr. 23–25, telefon 14 67 99

https://biblioteca-digitala.ro

UNIVERSITATEA DIN BUCUREŞTI
SEMINARUL DE ARHEOLOGIE
„VASILE PÂRVAN"
Nr. inv.: .....
Cota.:.....

Fondul
LUCIAN ROŞU

REVISTA MUZEELOR

Nr. 2 Anul I 1964

https://biblioteca-digitala.ro

Pag.

101 STUDII ŞI CERCETĂRI
137 ACTIVITATEA CULTURAL-EDUCATIVĂ
151 PĂSTRAREA PATRIMONIULUI MUZEAL
165 MUZEE ŞI COLECŢII
179 CRONICĂ, ÎNSEMNĂRI

101 Научные труды и исследования
137 Культурно-просветительная деятельность
151 Хранение обьектов музейного фонда
165 Музеи и коллекции
179 Хроника, заметки

101 ÉTUDES ET RECHERCHES
137 ACTIVITÉS CULTURELLES ÉDUCATIVES
151 CONSERVATION DU PATRIMOINE MUSÉAL
165 MUSÉES ET COLLECTIONS
179 CHRONIQUE, NOTES

101 STUDIES AND RESEARCH
137 CULTURE AND EDUCATIONAL ACTIVITIES
151 PRESERVATION OF MUSEUM PATRIMONY
165 MUSEUMS AND COLLECTIONS
179 CHRONICLE, NOTES

https://biblioteca-digitala.ro

studii
și
cercetări

https://biblioteca-digitala.ro

D. BERCIU — Mărturii ale unei străvechi culturi recent descoperite pe teritoriul patriei noastre 101
AL. PĂUNESCU, GH. RĂDULESCU şi M. IONESCU — Cercetări arheologice în raionul Giurgiu 108
LIVIU ŞTEFĂNESCU şi IOANA CRISTACHE PANAIT — Apilcarea reformei agrare din 1864 în fostul judeţ Ilfov 115
I. VLĂDUŢIU — Unele probleme actuale privind formarea şi dezvoltarea colecţiilor etnografice 126
ELENA MANTU — Originea vieţii şi prezentarea ei în muzee . 132

Д. БЕРЧУ — Свидетельства древней культуры, обнаруженные на территории нашей родины 101
Ал. ПЭУНЕСКУ, Г. РЭДУЛЕСКУ и М. ИОНЕСКУ — Археологические исследования в районе Джурджу 108
ЛИВИУ ШТЕФЭНЕСКУ и ИОАНА КРИСТАКЕ ПАНАИТ — Земельная реформа 1864 г. в бывшем уезде Илфов 115
И. ВЛЭДУЦИУ — Некоторые актуальные вопросы формирования и развития этнографических коллекций 126
ЕЛЕНА МАНТУ — Происхождение жизни и отражение этого вопроса в музеях 132

D. BERCIU — Témoignages d'une très ancienne culture récemment découverts sur le territoire de notre patrie 101
AL. PĂUNESCO, GH. RĂDULESCO et N. IONESCO — Les fouilles archéologiques effectuées dans le district de Giurgiu . . . 108
LIVIU ŞTEFĂNESCO et IOANA CRISTACHE PANAIT — L'application de la réforme agraire de 1864 dans l'ancien département d'Ilfov 115
I VLĂDUŢIU — Quelques problèmes d'actualité concernant la formation et le développement des collections ethnographiques . 126
ELENA MANTU — L'origine de la vie et la présentation de ce thème dans les musées 132

D. BERCIU — Proofs of an ancient culture recently discovered on the territory of our homeland 101
AL. PĂUNESCU, GH. RĂDULESCU and M. IONESCU — Archeological research in Giurgiu district 108
LIVIU ŞTEFĂNESCU and IOANA CRISTACHE PANAIT — The implementation of the 1864 land reform in the former Ilfov county 115
I. VLĂDUŢIU — Some present problems of the organising and developing of ethnographic collections 126
ELENA MANTU — The origin of life and its display in the museums 132

https://biblioteca-digitala.ro

Mărturii ale unei străvechi culturi recent descoperite pe teritoriul patriei noastre

de D. BERCIU

O cultură străveche, despre care nu se ştia nimic pînă acum aproape 10 ani, este *cultura Hamangia*, numită astfel, în chip convenţional, după numele gării care deserveşte satul Baia, raionul Istria, regiunea Dobrogea.

Oamenii din neolitic care au creat această cultură au locuit, în principal, pe teritoriul Dobrogei. Ei s-au răspîndit însă, foarte probabil, şi pe malul stîng al Dunării şi poate mai departe spre nord-est. Urme asemănătoare culturii lor au fost descoperite, în ultimii ani, în R. P. Bulgaria şi în nordul Greciei, iar altele fuseseră semnalate, cu mai mulţi ani în urmă, în sud-vestul Asiei Mici, în nordul Africii, în Italia meridională, în Italia de nord şi pe coasta răsăriteană a Adriaticei, în Dalmaţia. Din cauza răspîndirii unor elemente de cultură materială de-a lungul coastelor Mediteranei, s-a spus că a existat în acea îndepărtată vreme o cultură circummediteraneană, din care făcea, prin urmare, parte cultura Hamangia, despre care este vorba aici.

În lumina cercetărilor de pînă acum rezultă că purtătorii culturii Hamangia au fost primii cultivatori de plante şi crescători de animale domestice, pe care îi cunoaşte în prezent istoria pe teritoriul de sud-est al ţării noastre. Vechimea lor este foarte mare. Începuturile cele mai îndepărtate ale culturii Hamangia se urcă pînă către 5 000 ani î.e.n., adică acum aproximativ 7 000 ani, iar sfîrşitul său a avut loc pe la 3 000 î.e.n., acum 5 000 ani. Aceasta înseamnă că oamenii culturii Haman-

https://biblioteca-digitala.ro

gia au trăit pe o parte a teritoriului patriei noastre cam două mii de ani din istoria noastră străveche. Ei au creat şi au dezvoltat cea dintîi cultură a unor comunităţi omeneşti stabile, cînd societatea păşise pentru prima dată spre etapa de cultivare a plantelor şi creştere a animalelor domestice, omul devenind atunci producător al propriilor sale mijloace de hrană.

Grupurile omeneşti ale culturii Hamangia locuiau pe terasele joase ale apelor, cum sînt aşezările de la Ceamurlia de jos şi Baia, raionul Istria, sau pe terasele mai înalte, ca cele de la nord-vest de Cernavoda. Cîteodată ele se adăposteau şi în peşteri, cum este peştera de la Gura Dobrogei. Aşezările nu erau întărite de mîna omului, în nici un fel şi ele erau relativ repede părăsite, comunităţile respective căutînd altele, în imediata apropiere sau mai departe.

În interiorul aşezărilor se aflau bordeiele, semibordeiele şi modestele colibe ale acestor străvechi cultivatori neolitici. Groapa bordeielor era săpată în pămîntul viu. În bordei se scobora uneori pe trepte anume amenajate în pămînt. Colibele aveau o formă rotundă, ovală sau dreptunghiulară. Vetrele pentru nevoile gospodăreşti se găseau fie în interiorul bordeielor şi colibelor, fie în apropierea lor. Locuinţele de dimensiuni mai mari se întîlnesc mult mai rar. O menţiune specială merită descoperirea unei locuinţe cu patru laturi, în aşezarea de pe malul lacului Goloviţa, comuna Baia, în care au fost descoperite patru figurine de lut ars, aşezate cu grijă într-un anumit loc. O asemenea locuinţă stă în legătură cu cultul.

Uneltele de silex erau destul de numeroase. Majoritatea lor erau lucrate pe loc de către membrii comunităţilor ce locuiau în acea aşezare. Au fost descoperite cuţite, cuţitaşe din lame mici de silex, răzuitoare, străpungătoare, precum şi unelte mărunte, microlite, folosite la aşa numitele unelte compuse, cum era de pildă secera din corn de animal cu dinţi mărunţi de silex, descoperită anul trecut în aşezarea neolitică de la Valea Răii de lîngă Rm. Vîlcea, unde trăiau grupe omeneşti cu o economie asemănătoare acelora de pe teritoriul actual al Dobrogei. Au fost descoperite, de asemenea, unelte din piatră dură, şlefuite. Unealta principală din această categorie era toporul cu un singur tăiş, dar care nu avea gaură pentru înmănuşarea unei cozi de lemn. Se foloseau într-o măsură mai mică şi unelte de os şi corn de animal (sule, dălţi, săpăligi etc). Metalul, şi anume cuprul, abia începuse a fi cunoscut şi utilizat numai ca podoabe (brăţări şi perle).

Una dintre caracteristicile culturii Hamangia o constituie şi ceramica. O grupă aparte o formează vasele mari de uz comun, care serveau pentru depozitarea şi păstrarea rezervelor de alimente şi apă de băut. Vasele erau arse în gropi deschise. Pînă acum nu s-a descoperit în aria de răspîndire a oamenilor culturii Hamangia nici un cuptor de ars oale, care să fi ajuns la aplicarea principiului arderii indirecte sau cu reverberaţie, care va fi o invenţie a perioadei neoliticului tîrziu. Cu toate acestea, meşteşugul casnic al olăritului era destul de dezvoltat la oamenii culturii Hamangia. Au fost, de pildă, descoperite vase lucrate într-o tehnică superioară, avînd pereţi subţiri şi bine arşi, acoperiţi cu o pojghiţă de lut fin, *slip*, care era puternic lustruită, pînă la dobîndirea unui luciu metalic, creindu-se astfel un joc de lumină şi umbră plăcut vederii. Originalitatea şi varietatea ceramicii culturii Hamangia se manifestă şi în bogata gamă de forme de vase: străchini în diferite variante, cupe cu picior, vase cu corp bombat şi gît cilindric, capace de vase, strecurători etc.

Ornamentarea cunoaşte tehnici felurite. Uneori se acoperea peretele vasului cu un fel de lut fin, numit barbotină şi care seamănă cu „calciul vechi". Vasele fine erau decorate în tehnica inciziei şi a încrustării cu o materie făinoasă albă, foarte rar roşie. Într-o fază mai veche, s-au folosit cochiliile de scoică, din specia *Cardium* care se imprimau pe peretele vasului, obţinîndu-se un decor adîncit.

Puterea de creaţie a oamenilor culturii Hamangia se manifestă şi în felul ingenios de a combina motivele decorative simple (linii, benzi, unghiuri, triunghiuri, romburi, cercuri, spirale, ori derivatele acestora etc), în adevărate unităţi decorative, care erau orînduite cu grijă şi deosebit gust, amintind metopele şi triglifele greceşti.

https://biblioteca-digitala.ro

Unii membri ai comunităţilor gentilico-tribale ale culturii Hamangia purtau podoabe de o rară frumuseţe, cum erau brăţările şi perlele lucrate fie din marmură, fie din cochilii de scoică din specia *Spondylus gaederopus*. Aceste podoabe erau procurate pe calea schimburilor intertribale, de la mari depărtări, întrucît asemenea obiecte puteau fi aduse numai din bazinul răsăritean al Mediteranei. La Agigea au fost descoperite brăţări şi perle de cupru. Podoabele de aramă sînt însă excepţional de puţine. Rare sînt de altfel şi vasele din marmură albă, care veneau tot pe calea schimburilor intertribale.

Economia purtătorilor culturii Hamangia avea un caracter mixt. Uneltele care stau în legătură cu cultivarea plantelor (săpăligi din corn de cerb, rîşniţe, frecătoare de rîşniţe folosite pentru zdrobirea boabelor de cereale), boabe de grîu şi de borceag carbonizate, care au fost descoperite la Techirghiol, arată că una dintre ramurile economiei era cultivarea plantelor. Atunci nu se trecuse la agricultura primitivă. Aceasta se va întîmpla abia pe pragul trecerii societăţilor primitive de pe teritoriul patriei noastre la epoca bronzului (aproximativ pe la 2 200—2 000 î.e.n.). Oasele de bovine, de oaie şi capră şi de porc dovedesc că şi creşterea animalelor domestice deţinea un loc important în economia triburilor culturii Hamangia. Creşterea animalelor domestice şi cultivarea plantelor reprezentau cele două laturi de bază ale economiei comunităţilor neolitice şi ceea ce s-a numit „revoluţie neolitică" — înţelegîndu-se prin aceasta ansamblul prefacerilor profunde şi în toate compartimentele vieţii societăţilor omeneşti de la începutul neoliticului — se referă în principal la cultivarea plantelor şi creşterea animalelor, care au însemnat o nouă şi hotărîtoare victorie a omului în lupta sa împotriva naturii. În vremea aceea trăia o specie de bou de talie mijlocie *(Bos taurus L)*, care a fost animalul domestic cel mai răspîndit în epoca de dezvoltare a culturii Hamangia. În Dobrogea au fost descoperite, de asemenea, numeroase oase de capră *(Capra hircus L)* şi de oaie *(Ovis aries)*.

Fără îndoială că animalele domestice constituiau o sursă importantă în alimentaţia cu carne şi lapte a oamenilor culturii Hamangia, dar ei îşi completau hrana deopotrivă prin vînătoare şi pescuit. Animalele sălbatice vînate erau numeroase, aşa cum o dovedesc oasele lor descoperite în cursul săpăturilor arheologice. Unele dintre ele s-au stins definitiv către sfîrşitul neoliticului, iar altele nu se mai întîlnesc pe teritoriul Dobrogei şi în valea Dunării de jos. Au fost găsite oase de antilopă *(Saiga tartarica L)*, azi dispărută, oase de cervidee (diferite specii : cerbul carpatic, cerbul lopătar, căpriorul etc.), de porc sălbatic şi oase de măgar sălbatic, *(Equus (Asinus) hydruntinus R.)*, care a trăit odinioară în Europa sud-estică, dar care s-a stins definitiv încă din vremea orînduirii comunei primitive.

Se vînau deopotrivă şi păsări sălbatice, în special gîşte.

Pescuitul era practicat pe o scară destul de întinsă. În aşezările oamenilor culturii Hamangia au fost găsite oase de peşte de apă dulce şi altele de peşte de apă sărată. Deosebit de importantă este identificarea de către specialişti a oaselor unei specii de peşte osos, numit dorada *(Aurata aurata)*, care se pescuia în largul mării şi care dovedeşte că purtătorii culturii Hamangia aveau ambarcaţiuni apte pentru un asemenea pescuit marin, o formă superioară, la care societatea omenească a putut trece abia în perioada de tranziţie de la paleolitic la neolitic, o epocă de mari invenţii din istoria străveche a omenirii.

Pentru completarea hranei se recurgea şi la culegerea de molusce. După cum se vede mijloacele de procurare a hranei în perioada culturii Hamangia erau foarte variate.

În domeniul artei primitive, purtătorii culturii Hamangia au lăsat unele figurine de lut, care au fost considerate de învăţaţii noştri şi străini, cît şi de către iubitorii de frumos, drept capodopere ale artei neolitice de pretutindeni. Este vorba, în primul rînd, de o statuetă de lut descoperită în 1956 la Cernavoda, care reprezintă un bărbat stînd pe un scăunel cu patru picioare scurte şi cu marginile crestate, în genul scaunelor de lemn din epocile istorice tîrzii. Scăunelul reproduce fără îndoială forma reală a unui scaun de lemn folosit de omul neolitic al culturii Ha-

https://biblioteca-digitala.ro

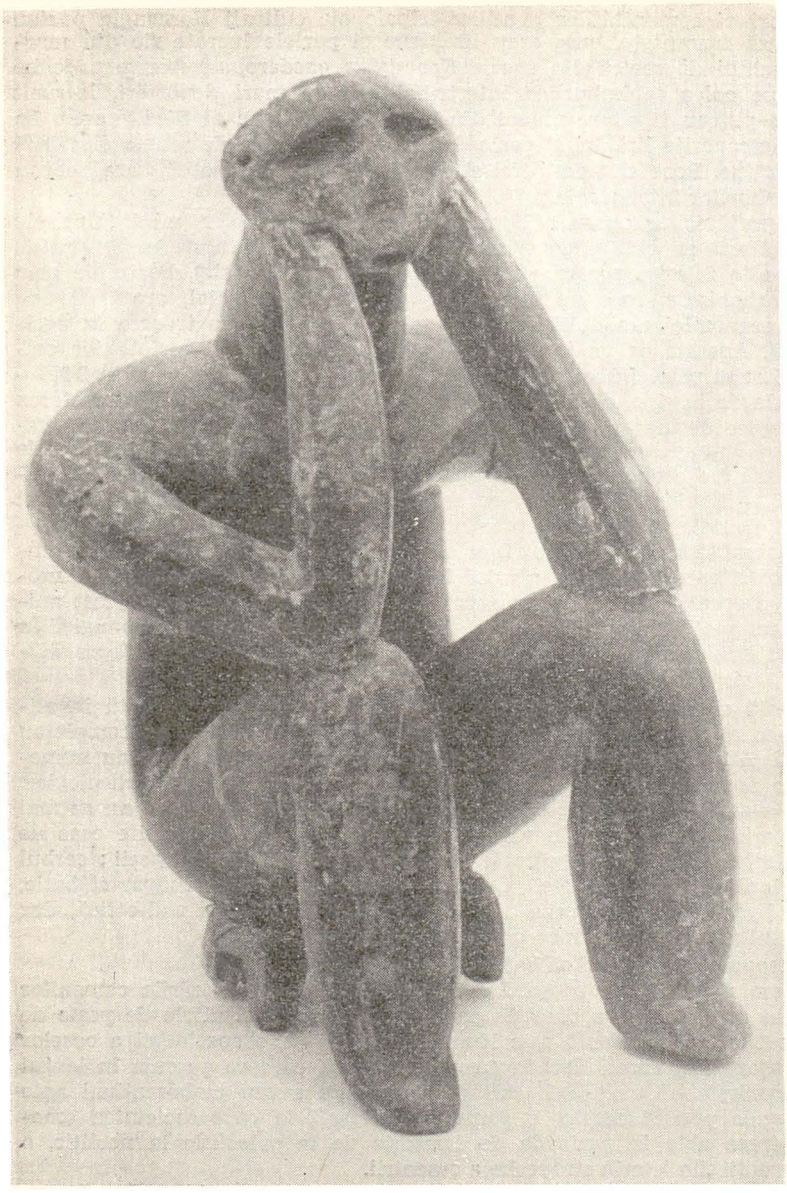

„Gînditorul" de la Cernavoda

mangia. Personajul nostru își sprijină puternic capul în mîini. Pe fața lui se citește o încordare extraordinară. De aceea a și fost numit „Gînditorul" de la Cernavoda, el precedînd cu aproximativ cinci milenii „Gînditorul" sculptorului francez Rodin. Modelarea curburii spatelui este de o finețe rară. Înălțimea statuiei este de 11,50 cm.

A doua statuetă, tot de lut ars, a fost găsită alături de prima. Ea reprezintă o femeie șezînd direct pe pămînt, cu piciorul drept ridicat și prins puternic în re-

https://biblioteca-digitala.ro

giunea genunchiului, cu ambele mîini. Statueta redă atitudinea femeii care se odihnește și cugetă. Cele două statuete au fost descoperite într-un mormînt și ele stau în legătură nu numai cu familia pereche a epocii neolitice, în care organizarea gentilico-matriarhală a atins perioada de înflorire a sa dar și cu cultul fertilității și fecundității, larg răspîndit la triburile agricole. Fără îndoială că în asemenea figurine trebuie să vedem și o redare veridică a omului de atunci, care se manifestă prin elementele realist-primitive pe care le conțin aceste figurine. Omul neolitic ajunsese să se cunoască pe sine însuși și reușise — ceea ce este foarte important și pentru stadiul de dezvoltare al gîndirii — să cunoască viața interioară, psihică a sa și s-o redea prin intermediul artei.

Conținutul culturii Hamangia este relativ mai bogat în manifestări de artă primitivă decît toate celelalte culturi neolitice de pe teritoriul patriei noastre și de pe acela al țărilor vecine. Am semnalat mai înainte doar cele două capodopere ale plasticii neolitice, dar alături de acestea au fost descoperiți un număr impresionant de idoli de lut ars, precum și cîțiva lucrați din marmură și unul din plasă de os.

Se poate spune chiar că unul dintre rezultatele cele mai importante pentru istoria artei primitive în genere și a celei neolitice, în special, a fost descoperirea în ultimii 10 ani a culturii Hamangia, cu o plastică de o originalitate, varietate, bogăție și valoare artistică și muzeistică într-adevăr excepționale. Celelalte figurine amintite aici redau, fără excepție, un personaj feminin, fie în poziție șezîndă, fie în picioare, cu o gamă întreagă de variante și subvariante, care dovedesc posibilitățile multiple ale oamenilor acestei culturi, în strădania lor de a modela corpul omenesc, ținînd seama deopotrivă și de anumite reguli ale practicii de cult. În orice caz, manifestările de artă plastică din cultura Hamangia ne arată că omul neolitic din acea vreme ajunsese la cunoașterea anatomiei corpului omenesc. Pentru aceasta este suficient să ne întoarcem din nou la „gînditorul", care ne-a reținut atenția mai înainte. Figurinele șezînde și cele în picioare conțin și ele unele elemente realist-primitive. Cîteva figurine de lut din grupa așa zisă „șezîndă" prezintă o modelare a corpului sau numai a unor părți ale acestuia, de un realism foarte accentuat. Toate exemplarele acestei grupe însă au capul și gîtul redate în formă de coloană cu secțiunea prismatică, așa cum întîlnim în plastica primitivă din Grecia și din insulele Mării Egee. Trebuie arătat și aici că triburile culturii Hamangia întrețineau legături de schimburi intertribale cu lumea egeeo-mediteraneană de atunci.

Studiile făcute de specialiști asupra oaselor omenești scoase din mormintele membrilor comunităților culturii Hamangia au ajuns la concluzia că oamenii acestei culturi conțineau multe trăsături fizice asemănătoare cu aceia ai culturilor orînduirii primitive din Asia Mică, înrudindu-se deci cu ei din punct de vedere antropologic. La aceeași concluzie ajunseseră și arheologii care studiaseră cultura materială și arta comunităților Hamangia. În ultimii ani s-au făcut săpături arheologice în Anatolia (Turcia). Acolo a fost descoperită — ca la Hacilar și Catal Hüjük, de pildă, — o artă asemănătoare cu plastica Hamangia, dar mai veche decît aceasta și care stă, desigur, în directă legătură cu originea acesteia.

În privința ritului de înmormîntare, purtătorii acestei culturi își înhumau morții. Nu se cunoaște pînă acum nici un mormînt de incinerație. Mortul era depus în gropi săpate în solul viu, în poziție întinsă pe spate și cu brațele aduse pe abdomen. Rare sînt mormintele cu schelete chircite sau adunate. Alături de mort se puneau : vase de lut, topoare de piatră șlefuite, idoli de lut (foarte rar de marmură), pietre de o formă geometrică (semicercuri, romburi etc), — care vor fi avut, desigur, vreo semnificație în practicile magice ale grupurilor omenești de atunci. De lîngă mort nu lipseau nici ofrandele în hrană. În morminte au fost descoperite oase de porc sălbatic și domestic (uneori cranii întregi), și oase și măsele de măgar

https://biblioteca-digitala.ro

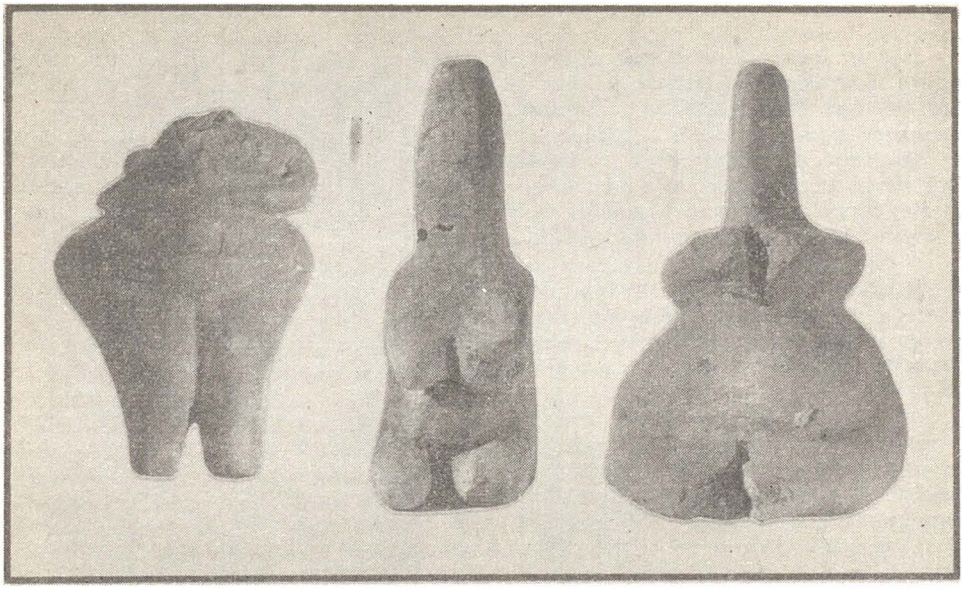

Figurine feminine descoperite la Cernavoda

sălbatic *(Equus (Asinus) hydruntinus R)*, vînat. Mortul era îngropat cu podoabele personale. Adeseori au fost găsite în jurul gîtului perle de scoică *Spondylus* sau de marmură, iar la brațe se aflau brățări de marmură sau din cochilia aceleiași scoici *Spondylus*.

În legătură cu practicile rituale este de semnalat că în mormintele oamenilor culturii Hamangia a fost sesizată dăinuirea unor tradiții ce veneau din epoca anterioară, ceea ce subliniază din nou marea vechime a acestei culturi și continuitatea ei cu fondul care a precedat-o deaproape. De pildă, la Cernavoda s-a dat peste un grup de șase cranii așezate cu grijă. Altădată au fost înmormîntate numai craniile.

Este important a se sublinia aici descoperirea cimitirelor culturii Hamangia, fiindcă aceasta arată că oamenii epocii neolitice atinseseră acel stadiu de dezvoltare a gîndirii, în care se și cristalizase definitiv reprezentarea ființei omenești ca fiind compusă din două părți — una fizică și alta umbră, imaterială, desigur o reprezentare fantastică, pornind din imposibilitatea omului de atunci, la nivelul încă primitiv al dezvoltării forțelor de producție, de a ajunge la o cunoaștere reală a naturii, a societății și a lui însuși. Apariția cimitirelor are loc în istoria societăților omenești tîrziu de tot, abia spre începutul neoliticului. Comunitățile neolitice ale culturii Hamangia au fost cele mai vechi comunități care au înmormîntat morții lor în locuri anumite, în cimitire sau necropole, care se aflau încă în apropierea așezării celor vii. Unul dintre cele mai vaste cimitire neolitice cunoscute pînă în prezent în toată Europa sud-estică și care aparține purtătorilor culturii Hamangia, a fost săpat de arheologii romîni în ultimii ani la Cernavoda. Aici au fost descoperite aproximativ 400 morminte de înhumație. Cimitirul a fost în mare parte distrus din cauza alunecărilor de teren și el trebuie să fi conținut peste o mie de morminte după calculele făcute pe teren de către specialiști. Un alt cimitir se afla la Mangalia și al treilea la Limanu. Marele număr al mormintelor dovedește, nu numai că populația neolitică era destul de densă, dar și că cimitirele gentilico-tribale au fost folosite o lungă perioadă de timp, așa cum arată de altfel și materialele arheologice.

https://biblioteca-digitala.ro

Oamenii culturii Hamangia se găseau în cadrul organizării gentilice matriliniare. Ginta reprezenta un colectiv închegat. Familia-pereche e documentată nu numai prin acea „pereche" de la Cernavoda amintită în capitolul despre artă, dar şi prin prezenţa unor locuinţe legate de nevoile unei atari familii-pereche, care, după cum se ştie, nu reprezenta celula economică. Locuinţele (bordeie, semibordeie, colibe) se găseau adesea la distanţe relativ mari una de alta, ceea ce dădea aşezărilor Hamangia un caracter risipit.

O dată cu constituirea ginţilor se puseseră deja premizele tribului ca organizare socială. Oamenii culturii Hamangia s-au aflat, în decursul celor aproape două milenii de dezvoltare neîncetată a lor, într-un proces continuu de consolidare a organizării tribale.

În decursul unei lungi evoluţii, oamenii culturii Hamangia au dobîndit mereu noi experienţe şi au făcut noi progrese. Ei şi-au îmbogăţit fără întrerupere conţinutul culturii lor materiale şi spirituale. Dacă privim toate mărturiile acestei excepţionale culturi străvechi a patriei noastre, ne dăm seama cu uşurinţă că procesul istoric al dezvoltării ei nu s-a întrerupt niciodată în decursul celor două milenii şi mai bine. Cei dintîi oameni ai culturii Hamangia au absorbit şi au dezvoltat apoi creator toată moştenirea cu care veneau grupele de vînători şi pescari din epoca anterioară de pe teritoriul provinciei dintre Mare şi Dunăre şi de pe stînga acestui fluviu, care în tot decursul istoriei nu a despărţit ci a unit comunităţile omeneşti, atîta vreme cît şi în epoca străveche a orînduirii primitive se întîlnesc de o parte şi de alta a sa culturi cu o structură unitară.

Spre sfîrşitul evoluţiei sale, cultura Hamangia dobîndeşte caractere noi, datorită în primul rînd dezvoltării sale interne, iar în al doilea rînd, din cauza înrîuririlor din afară, care devin şi ele mai frecvente cu cît ne apropiem de pragul mileniului al treilea î.e.n., cînd se formează noi culturi neolitice şi pe teritoriul patriei noastre. Ceea ce merită cu prisosinţă a mai arăta aici, înainte de a încheia, este constatarea făcută pe baza mărturiilor concret-materiale, că oamenii culturii Hamangia au contribuit la geneza altor culturi, cum au fost culturile Boian, Gumelniţa şi Cucuteni. Procesul de formare şi de dezvoltare al acestora ne apare astăzi într-o lumină cu totul nouă, neaşteptată, pe care o revarsă tocmai documentarea arheologică privind cultura Hamangia, despre care a fost vorba în cele de mai sus.

Este încă unul din rezultatele principale ale cercetării arheologice romîneşti din ultimii 20 ani.

РЕЗЮМЕ

Автор, Д. Берчу, раскрывает главные характерные черты интересной неолитической культуры, известной под названием культуры Хаманджия. Носители культуры Хаманджия одни из первых культивировали растения на современной территории Румынии. В то же время, они являются создателями ценных художественных предметов.

RÉSUMÉ

L'auteur, D. BERCIU, présente les principaux traits caractéristiques de l'une des plus intéressantes cultures néolithiques, connue sous le nom de culture Hamangia. Les porteurs de cette culture furent parmi les premiers cultivateurs de plantes sur le territoire actuel de la Roumanie et en meme temps les créateurs de précieux objets d'art.

https://biblioteca-digitala.ro

Cercetări arheologice în raionul Giurgiu

de AL. PĂUNESCU
GH. RĂDULESCU
și M. IONESCU

Sectorul paleolitic al Institutului de arheologie în colaborare cu Muzeul raional din Giurgiu au continuat cercetările întreprinse anterior pe teritoriul acestui raion efectuînd unele sondaje în așezările: Malul Roșu—Giurgiu, Slobozia și Drăghiceanu. [1])

A. *Malul Roșu.* În continuarea săpăturilor din 1959, s-a trasat un șanț (S IV) de dimensiunile 10x2 m. situat în marginea de sud a terasei în imediata apropiere a porțiunii de mal unde încă din anul 1952 s-a descoperit un mic atelier care pe lîngă alte multe resturi de prelucrare a oferit aproximativ 24 nuclee și 4 unelte nucleiforme. Săpat pînă la adîncimea de 2,40 m, șanțul IV prezintă din punct de vedere stratigrafic aceleași depuneri și anume: a) sol negru, spre bază gălbui, gros de 0,80—0,90 m și b) loess gălbui-albicios prăfos, gros de peste 1,50 m. Arheologic, stratul I paleolitic superior, final, e relativ sărac în material litic în comparație cu cel descoperit în primele trei șanțuri. El se împarte în două nivele: a) nivelul I, gros de cca. 0,60 m. (de la 1,70—2,30 m.) mult mai bogat în material și b) nivelul II de 0,40—0,50 m. grosime, sărac în obiecte litice.

Nivelul I cuprinde 330 piese atipice și 20 piese caracteristice. Cele atipice re-

1) Al. Păunescu, Gh. Rădulescu și M. Ionescu, *Săpăturile din împrejurimile orașului Giurgiu*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 127—138.

https://biblioteca-digitala.ro

prezintă resturi de prelucrare, aşchii de decorticare, spărturi, bulgări cu cîteva urme de cioplire. S-au găsit şi trei bulgări mari, lungi de 0,15—0,20 m.

Piesele caracteristice cuprind : a) 4 nuclee macrolitice din care 3 de formă prismatică cu unul sau ambele planuri de lovire oblice şi altul oarecum conic ; b) o unealtă nucleiformă neterminată cu călcîiul nedescojit, pentru a fi ţinută în mînă şi cu vîrful ascuţit lucrat numai pe o suprafaţă, cealaltă fiind netedă. De obicei vîrful ascuţit al unei asemenea unelte finite trebuie să prezinte aşchieri bifaciale pornite dinspre vîrf, formînd astfel un tăiş bine pronunţat ; c) un rabot macrolitic pe aşchie lată şi groasă ; d) două gratoare — unul pe lamă şi altul pe aşchie ; e) douăsprezece lame şi aşchii lamelare mari şi mijlocii. Dintre aceste piese : nucleele, unealta nucleiformă neterminată, mai multe lame, un percutor ovoidal şi peste 200 de aşchii şi spărturi au fost găsite pe o mică suprafaţă din jumătatea de sud a patratului 2. Este vorba, fără îndoială, de rămăşiţele unui atelier care în cea mai mare parte a fost distrus de erodarea treptată a malului de către apele mari ale Dunării. Numai o mică parte din el a fost recuperat cu ocazia cercetărilor întreprinse aici încă din anul 1952. În acest atelier se prelucrau pentru schimb, în special, nucleele şi unelte nucleiforme, pe care C. S. Nicolăescu-Plopşor le socoteşte, mai degrabă, topoare de mînă.[2]) După forma şi tehnica în care sînt lucrate ele par a reprezenta forme premergătoare topoarelor campigniene vechi. De asemenea existenţa în acelaşi atelier a unui rabot macrolitic pe aşchie ne întăreşte această părere.

Nivelul II situat în partea superioară a loessului gălbui cuprinde doar un număr de 80 piese atipice (spărturi, aşchii, bulgări) şi numai 11 piese tipice lucrate în aceeaşi tehnică şi rocă (în special silex vineţiu şi albăstrui cu granulaţie mare) ca cele din nivelul I. Printre piesele tipice remarcăm două nuclee — unul prismatic şi altul conic — opt lame macrolitice şi mijlocii neretuşate şi un gratoar pe lamă.

În stratul II, negru, au apărut cîteva fragmente ceramice neolitice, dacice, feudale timpurii, precum şi cîteva obiecte litice paleolitice provenite aici fie prin vehiculările obişnuite ale rozătoarelor, fie prin săpătura recentă a unei suprafeţe de cca. 6 m² care a atins nivelul II paleolitic.

În concluzie, marea aşezare-atelier de la Malul Roşu, cu cele două nivele ale sale, datată în perioada de sfîrşit a paleoliticului superior cunoaşte şi unele piese macrolitice care prin aspectul lor morfologic par a reprezenta forme premergătoare campignianului vechi. La Malul Roşu, Slobozia, Ciuperceni (raionul T. Măgurele)[3]) şi de altfel în întreaga Muntenie, ne găsim — aşa cum s-a mai spus — în faţa unui aurignacian mijlociu, întîrziat, care n-a suferit influenţa aurignacianului superior răsăritean (kostenkian final = gravetian oriental final).

B. *Slobozia*. La cca 1 km sud de comuna Slobozia în lungul ultimei terase dunărene (terasa Giurgiu în punctul denumit de localnici „Rîpa Bulgarilor") a fost săpat pînă la adîncimea de 1,80 m. un şanţ de dimensiunile 6x2 m.

Stratigrafic s-au observat două depuneri : a) sol negru, spre bază gălbui, gros de 0,80—0,90 m ; b) loess gălbui prăfos a cărui grosime depăşeşte 1 m.

În jumătatea superioară a loess-ului gălbui au apărut cîteva piese paleolitice. Este vorba de un gratoar înalt pe aşchie lamelară precum şi de 4 lame fragmentare şi 2 aşchii. Atît poziţia stratigrafică a acestor piese cît şi forma, tehnica şi materia primă din care sînt lucrate ne permit să atribuim acest sărac complex de locuire paleoliticului superior final, contemporan nivelului II al stratului I din marea aşezare-atelier de la Malul Roşu. Existenţa numai a cîtorva piese, mai toate tipice, la Slobozia ne face să credem că aici a existat o aşezare mai mică, distrusă ulterior de apele Dunării, în care erau folosite, în bună parte, unelte finite provenite de la Malul Roşu. Distanţa dintre cele două aşezări este de aproximativ 12 km. Deasupra nivelului paleolitic final de la Slobozia există un strat steril de 0,10—0,15 m. grosime

---

2) C. S. Nicolăescu Plopşor, E. Comşa, Gh. Rădulescu şi M. Ionescu, *Paleoliticul de la Giurgiu*, în *SCIV*, VII, 3—4, 1956, p. 223—233.

3) C. S. Nicolăescu Plopşor şi Al. Păunescu, *Noi cercetări asupra paleoliticului în regiunea Bucureşti*, în *Materiale*, X, (în pregătire).

https://biblioteca-digitala.ro

peste care se găseşte stratul negru. În jumătatea inferioară a acestuia s-au descoperit puţine fragmente ceramice, unele cu scoică pisată în pastă, aparţinînd fazei de început a epocii bronzului, faza Cernavoda III, precum şi cîteva aşchii de silex şi un fragment de topor perforat. În partea superioară a stratului negru au apărut ceva mai multe fragmente ceramice din a doua epocă a fierului, prefeudale şi feudale timpurii. De asemenea au fost culese de pe plajă cca. 70 de piese, în bună parte microlitice, din silex de culoare maron-gălbuie. Dintre acestea distingem: nuclee, lame neretuşate şi retuşate, gratoare pe lame şi aşchii, un străpungător şi două semilune. Mulţimea materialului ceramic şi de silex de pe plajă dovedeşte că cea mai mare parte din aşezarea de la Slobozia, bogată în diverse depuneri de locuire, a fost distrusă de apele mari ale Dunării, rămînînd doar pe o mică porţiune din lungul terasei, lată de cca. 10—20 m.

C. *Drăghiceanu.* În urma cercetărilor de suprafaţă efectuate în anul 1954 pe unele proeminenţe de teren din marginea satului Drăghiceanu, s-au cules diferite obiecte printre care numeroase aşchii, lame şi gratoare microlitice.[4]) Scopul cercetărilor de la Drăghiceanu a fost de a face o verificare stratigrafică pentru a stabili dacă microlitele apar sau nu asociate cu ceramica. Astfel, pentru a verifica acest raport stratigrafic, s-au executat mai multe sondaje, unul într-una dintre cele trei ridicături ale terenului, situate la cca. 100 m. NV de sat[5]) iar altele la locul numit „Fundul Drăghiceanului" aşezat la aproximativ 4,5 km. V—NV de sat.

Proeminenţa I, din marginea satului Drăghiceanu, are o formă ovală, cu diametrele maxime de cca. 46,80x39 m şi o înălţime de aproximativ 1 m. A fost săpată pînă la adîncimea de 3,50 m. o suprafaţă de 23 m² care a oferit din punct de vedere stratigrafic următoarele depuneri: 1) pămînt negru-cenuşiu, gros de 0,90—1 m.; 2) pămînt negru-închis de 0,40—0,50 m. grosime; 3) pămînt cenuşiu-gălbui de 0,45—1 m. grosime; 4) pămînt galben-deschis, gros de peste 1 m.

Arheologic n-a apărut decît un singur strat neolitic, aparţinînd aceleiaşi culturi, format din două nivele de locuire. Nivelul I, situat în depunerea cenuşie-gălbuie, a oferit o locuinţă-bordei şi 3 gropi mai mici între care numai două au fost săpate în întregime. Bordeiul are o formă oarecum ovală, de dimensiuni 3,30x2,52 m. avînd intrarea spre S-SV. Adîncimea sa e de 0,50—0,55 m. de la nivelul la care a fost săpat. În groapa acestui bordei s-a găsit o vatră mică, bucăţi de chirpic ars cu urme de nuiele provenite din pereţi, precum şi o mare cantitate de fragmente ceramice, o rîşniţă mică şi plată, obiecte de silex, o dăltiţă de piatră şlefuită, sule şi o spatulă de os, oase de animale, fragmente de scoici şi melci. De asemenea, gropile au tot o formă ovală; în prima, lungă de cca 0,70 m, şi adîncă de 0,30 m, s-a descoperit o mare cantitate de cenuşă şi cîteva cioburi, iar în a doua, lungă de 1,40 m şi adîncă de 0,35 m., numai cioburi. Nivelul II, situat în depunerea neagră-închisă, a oferit mai puţin material arheologic decît primul. S-a observat doar o singură groapă cu fragmente ceramice, de formă ovală, lungă de 0,80 m. şi adîncă de 0,20 m. Ceramica este mai toată în stare fragmentară (fig. 1), în afară de două vase care s-au putut întregi. Ca forme apar: străchinile, oalele — unele cu gîtul lung — paharele, cupele cu picior înalt, vasele bitronconice şi vasele mari de provizii. Buzele acestor vase au fie profilul drept, fie marginea răsfrîntă, mai mult

4) Gh. Rădulescu şi M. Ionescu, *Descoperiri arheologice în raionul Giurgiu*, în *SCIV*, V, 1—2, 1954, p. 328—329.

5) În acest punct s-au executat 6 mici sondaje care au oferit cîteva obiecte de piatră cioplită aparţinînd paleoliticului superior final precum şi unele fragmente ceramice dintre care patru decorate, avînd pasta cu mult nisip. Este vorba de o buză de vas cu gîtul lung, decorată cu caneluri, un fragment mic ornamentat cu linii fin incizate în reţea, unul cu spirale, iar altul cu pliseuri dispuse oblic. Obiectele de piatră cioplită constau din cîteva lame şi gratoare microlitice din silex cenuşiu şi gălbui, lucrate în aceeaşi tehnică ca cele din ridicătura I de la Drăghiceanu. Această locuire neolitică aparţine fazei tîrzii a complexului Dudeşti-Drăghiceanu fiind aproape identică celor găsite la Cernica, Roşu-Militari şi Fundeni-Bucureşti.

https://biblioteca-digitala.ro

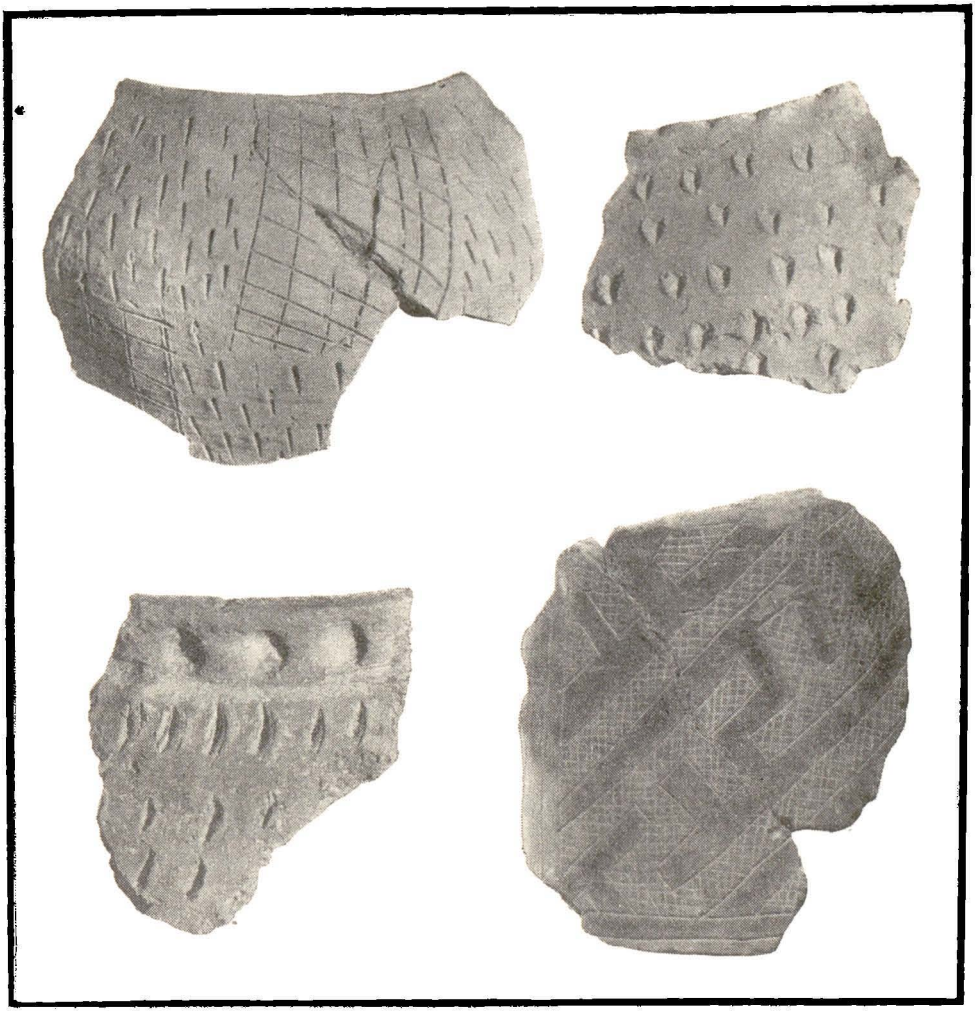

Drăghiceanu — proeminența I. Fragmente ceramice decorate, aparținînd complexului Dudești-Drăghiceanu

sau mai puțin în exterior, iar fundurile sînt plate sau cu inel. Picioarele înalte ale cupelor sînt în general goale în interior. După pastă, ceramica se împarte în trei categorii și anume : 1) ceramica neagră, cu multă pleavă, uneori cu suprafețele exterioare cărămizii ; 2) ceramică neagră brună, cu pleavă și nisip sau pietricele mari ; 3) ceramică brun-închisă sau gălbui-cărămizie, bine arsă, lustruită, avînd în pastă nisip fin. Ca motive decorative întîlnim de obicei : a) adînciturj făcute cu unghia, linii incise oblice sau în paranteze, adînciturj ovale. Ele apar atît pe corpul vasului cît și pe buze sau imediat sub ele ; b) linii incizate dispuse orizontal, vertical, în trepte sau în rețea, linii în unghi, zig-zaguri, meandre și spirale. Deosebit de interesante sînt decorurile mixte : linii în rețea și liniuțe întrerupte, dispuse în șiruri, precum și benzile de cîte două linii al căror spațiu este acoperit cu linii fin

https://biblioteca-digitala.ro

incizate dispuse tot în reţea. De obicei decorul cu benzi umplute alternează cu cel al benzilor simple. Majoritatea fragmentelor ornamentate astfel sînt umplute cu alb. Un singur fragment conţine, pe lîngă substanţa albă, şi vopsea roşie. Cîteva fragmente cu decor meandric şi spiralic, provenite probabil de la o măsuţă, mai păstrau şi pe partea interioară un strat de vopsea roşie. De reţinut şi faptul că două fragmente de fund sînt ornamentate cu benzi în reţea la fel ca şi pe pereţii vasului ; c) ceramică cu barbotină ; d) brîuri alveolate, dispuse imediat sub buză. Un ciob prezintă o aplicaţie în relief de forma unui S invers avînd în jurul său un decor de linii scurte oblice ; e) linii incizate dispuse neregulat ; f) ceramica fină lustruită, care apare în mare cantitate, e ornamentată cu caneluri şi pliseuri. De obicei canelurile se găsesc pe gîtul înalt al vasului şi sînt dispuse orizontal. Pliseurile situate în în genere pe umăr sînt dispuse, fie oblic, fie în unghi, sau în spirală ; g) un fragment de vas mic are pe toată suprafaţa proeminenţe mici conice. Multe cioburi au în porţiunea cea mai bombată a vasului cîte o proeminenţă mică sau cîte două alăturate. Se cunosc şi torţile tubulare sau cele înalte, verticale, care se sfîrşesc în partea de sus cu o prelungire mai lată (apucătoare). Aceste apucători sînt fie rectangulare, fie bifurcate.

În ambele nivele s-au descoperit şi cîteva obiecte de cult. Ne referim la o figurină mică zoomorfă, fără cap, un picior de figurină antropomorfă şi 2 figurine feminine plate. Acestea din urmă nu au cap şi nici partea inferioară. La umeri prezintă două mici perforaţiuni. S-au găsit şi patru fusaiole : două lucrate din cioburi şi două fragmentare, de formă ovoidală cu caneluri.

Ca obiecte de os au apărut : sule subţiri, spatule, două amulete : unul fragmentar şlefuit, în secţiune ovală, cu crestări adînci oblice, şi altul întreg, plat, nedecorat, cu partea inferioară trapezoidală, iar cea superioară rotundă şi găurită, a cărei formă se înscrie în linii mari în tipul de amulete antropomorfe, cunoscute pe o întinsă arie geografică în neolitic [6]), avînd probabil o origine mai veche în paleoliticul superior [7]). S-a descoperit şi o mărgea rotundă din piatră albă. S-au găsit mai multe rîşniţe mici şi plate precum şi frecătoare, toate dintr-o rocă grezoasă.

Dintre uneltele de piatră şlefuită, au apărut doar trei dăltiţe fragmentare de formă trapezoidală în secţiune rectangulară. Tot aici e cazul să menţionăm un fragment de dăltiţă calapod, descoperit cu ocazia cercetărilor de suprafaţă în anul 1954 şi aparţinînd foarte probabil nivelului II.

Ca obiecte de piatră cioplită au apărut 879 piese, dintre care 345 numai în bordei. Numărul mare al acestora demonstrează că locuitorii de aici îşi prelucrau uneltele pe loc. În bordei am putea vorbi chiar de un mic atelier. Aşchiile, spărturile şi bulgării cu urme de cioplire, într-un cuvînt resturile de prelucrare, ating cifra de 516. Dintre cele 363 piese (fig. 2) tipice distingem : a) nuclee, dintre care trei conice, unul prismatic şi unul oval — 1,37% ; b) lame neretuşate, cele mai multe fragmentare — 46,30% ; c) lame retuşate cu retuşe oblice — 6,61% ; d) lame cu scobitură din care două cu dublă scobitură — 0,82% ; e) gratoare în cea mai mare parte pe aşchii şi foarte puţine pe lame. Dintre acestea, 5 sînt duble şi 5 începute dar neterminate. Aproape toate au partea activă convexă, doar două cu partea activă în ogivă şi trei cu partea activă oblică — 44,36% ; f) străpungător pe lamă — 0,27% ; g) trapez — 0,27%.

Proporţia materialului microlitic (lg. pînă la 3,5—4 cm.) este de 70%, iar cel mijlociu (lg. 4—7 cm.) de 30%. De remarcat este şi faptul că aproape 72% din întregul material caracteristic este fragmentar. Materia primă folosită era silexul cenu-

6) Hortensia Dumitrescu, *Connections between the Cucuteni-Tripolie cultural complex and the neighbouring eneolitic cultures in the light of the utilization of golden pendants*, în *Dacia* N. S., V, 1961, p. 69—93, fig. 1—3/6.

7) B. Klima, *Übersicht über die jüngsten paläolitischen Forschungen in Mähren*, în *Quartär*, 9, Bonn, 1957, p. 121. Vezi cele cîteva obiecte de podoabă din fildeş de mamut găsite în aşezarea gravettiană de la Pavlov, în Cehoslovacia (fig. 17, agăţătoare zoomorfă-bufniţă).

https://biblioteca-digitala.ro

şiu-închis şi deschis urmat de cel de culoare galbenă şi brună de origină prebalcanică. Abundenţa microlitelor, precum şi prezenţa trapezului trădează o tehnică de tradiţie tardenoasiană [8]). Asemenea unelte mărunte apar şi în alte culturi neolitice vechi cum ar fi de pildă cultura Vinča (faza veche din Oltenia), cultura ceramicei liniare din Europa Centrală, cultura Hamangia de pe teritoriul Dobrogei, cultura Boian (fazele Bolintineanu şi Giuleşti) din Muntenia, cultura Precucuteni (etapa I — Dealul Viei şi etapa II — Larga Jijia) din Moldova, precum şi în cultura Tisa din Transilvania şi Banat.

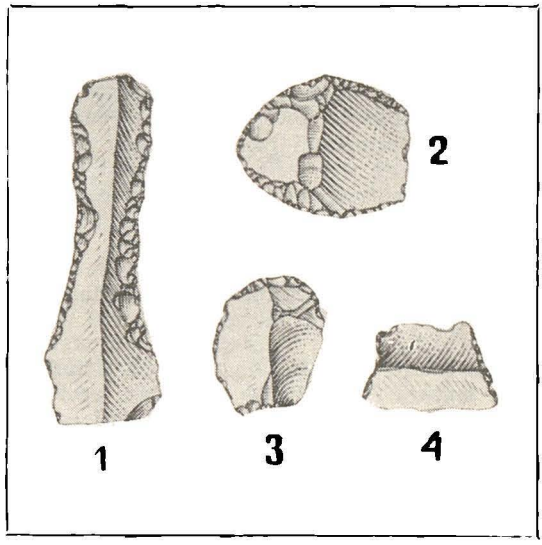

Drăghiceanu — proeminenţa I. Obiecte de silex aparţinînd complexului Dudeşti-Drăghiceanu: 1. Lamă cu scobitură retuşată; 2, 3. Gratoare; 4. Trapez

Fauna descoperită în aşezarea de la Drăghiceanu este reprezentată printr-o mare cantitate de oase, molari şi mandibule, în special de bovine şi ovicaprine, precum şi de melci şi scoici.

Ocupaţiile locuitorilor acestei aşezări erau cultivarea primitivă a plantelor şi creşterea animalelor. Această ultimă ocupaţie se poate explica şi prin bogatul număr de gratoare descoperite (44,36% — din întregul material tipic), necesare prelucrării pieilor. Fără îndoială că şi vînătoarea a jucat un anumit rol, dacă ţinem seama de vîrfurile de săgeată în formă de trapez.

Pe baza întregului material descoperit putem afirma că purtătorii culturii neolitice din ridicătura I de la Drăghiceanu trăiau grupaţi în aşezări mici, restrînse. Nu este exclus ca şi proeminenţa II, mai mică şi situată la 17 m. N de prima, de pe suprafaţa căreia s-au cules cîteva unelte microlitice identice cu cele descoperite de noi, să aparţină aceleiaşi culturi.

În ceea ce priveşte ceramica, prin formă, tehnică şi decor, ea prezintă analogii cu cea descoperită în alte aşezări ca de pildă Dudeşti [9]), Cernica [10]), Roşu-Militari [11]), Fundeni-Bucureşti [12]), etc. La Dudeşti, spre exemplu, găsim vase lucrate din aceeaşi pastă şi cu acelaşi decor de adîncituri făcute cu unghia, sau benzi în reţea, meandre etc. Tot aici s-a descoperit şi o mare cantitate de obiecte litice,

8) Al. Păunescu, *A propos du néolithique ancien de Drăghiceanu et de quelques survivances épipaléolithiques*, în *Dacia*, VIII, N. S. (sub tipar); idem *Supraviețuiri tardenoasiene în neoliticul vechi de la Ciumeşti*, în *Dacia*, VII, N. S. (sub tipar).

9) E. Comşa, *Rezultatul sondajelor de la Dudeşti şi unele probleme ale neoliticului de la Sud de Carpaţi*, în *SCIV*, VII, 1—2, 1956, p. 41—49; Idem. Săpăturile de *la Dudeşti*, în *Materiale* V, 1959, p. 91—97.

10) Sebastian Morintz, *Unele probleme ale neoliticului din cîmpia Dunării, în lumina descoperirilor de la Cernica*, Comunicare la secţia de comună primitivă a Institutului de arheologie în ziua de 8 aprilie, 1963.

11) Material inedit aflat în colecţia Muzeului de istorie a Oraşului Bucureşti provenit din săpăturile lui D. V. Rosetti.

12) Vlad Zirra, *Şantierul arheologic Bucureşti*, în *Materiale*, VI, 1959 p. 671; Suzana Dolinescu-Ferche, *Cîteva date referitoare la cultura Dudeşti* în *SCIV*, XV, 1, 1964 p. 113—119.

https://biblioteca-digitala.ro

în cea mai mare parte microlitice : lame, gratoare şi trapeze, obţinute prin aceeaşi tehnică de tradiţie tardenoasiană, ca cele de la Drăghiceanu.

Dăltiţele trapezoidale şi cele de tip calapod sînt de asemenea tipuri cunoscute aceleiaşi perioade de început a neoliticului. Ceramica, prin unele elemente ale sale de formă şi decor, se leagă de ceea ce cunoaştem în cultura Criş. Elementele noii culturi (caracterizată prin cupele cu picior, ceramica neagră cu pliseuri) aparţin unor influenţe sudice [13]) care pătrund la nord de Dunăre, în faza tîrzie a culturii Criş. Din contopirea acestor elemente, pe de o parte cele locale Criş (faza tîrzie), iar pe de alta, sudice [14]), a apărut în cîmpia munteană un complex cultural nou pe care-l denumim Dudeşti-Drăghiceanu. Aşezarea din ridicătura I de la Drăghiceanu aparţine deci acestui complex în care se observă şi unele elemente Vinča vechi (fazele A şi B). În schimb alte elemente de decor, cum sînt de pildă canelurile fine, meandrele, spiralele, le vom găsi mai apoi în ornamentul caracteristic ceramicei Boian, [15]) în special în fazele Bolintineanu şi Giuleşti ale acestei culturi. Din contactul dintre ceramica liniară (faza tîrzie) şi cea Dudeşti-Drăghiceanu a luat naştere cultura Boian [16]). De asemenea, aceleaşi elemente demonstrează că, din punct de vedere cronologic, ne apropiem de începuturile fazei a II-a a culturii Vădastra [17]).

---

13) V. Milojćić, *Chronologie der jüngeren Steinzeit Mittel-und Südosteuropas*, Berlin, 1949, p. 1—111.
14) D. Berciu, *Contribuţii la problemele neoliticului în Romînia, în lumina noilor cercetări*, Bucureşti, 1961, p. 36.
15) E. Comşa, *Consideraţii cu privire la evoluţia culturii Boian*, în *SCIV*, V, 3—4, 1954, p. 361—392.
16) Referitor la originea culturii Boian au fost exprimate mai multe păreri : vezi I. Nestor, *Cultura ceramicii liniare în Moldova*, în *SCIV*, II, 2, 1951, p. 24 ; E. Comşa, *Consideraţii cu privire la cultura cu ceramica liniară de pe teritoriul R.P.R. şi din regiunile vecine*, în *SCIV*, XI, 2, 1960, p. 238—239 ; D. Berciu, *Contribuţii la problemele neoliticului în Romînia*, p. 61 ; Sebastian Morintz, *Op. cit.*
17) Sebastian Morintz, *Op. cit ;* pentru materiale vezi *Les stations préhistoriques de Vădastra, în Dacia*, III—IV, 1927—1932, Bucureşti, 1933, p. 173—185.

РЕЗЮМЕ

В 1960 г. отдел палеолита Института Археологии при Академии РНР в сотрудничестве с краеведческим музеем города Джурджу продолжали исследования на территории района Джурджу в поселениях Малул Рошу, Джурджу, Слобозия и Дрэгичану.

В Слобозии пункт «Рыпа Булгарилор»- найдены следы обитания, относящиеся к концу верхнего палеолита типа Малул Рошу Джурджу- и началу эпохи бронзы.

В Малул Рошу в большом поселении — «мастерской» конца верхнего палеолита обнаружены некоторые предметы, которые повидимому являются формами, предшествующими древней кампинейской культуре.

В Дрэгичану в 1-ом холме- обнаружен богатый слой обитания, относящийся к неолитическому комплексу Дудешть.

RÉSUMÉ

En 1960 le secteur du Paléolithique de l'Institut d'Archéologie de l'Académie de la République Populaire Roumaine, en collaboration avec le Musée du district de Giurgiu, a continué les fouilles sur le territoire du distrct. Ces recherches comprenaient des sondages dans les localités Malul-Roşu, Giurgiu, Slobozia et Drăghiceanu.

À Slobozia (au point nommé „Rîpa Bulgarilor") on a découvert des traces d'habitation relevant du Paleolithique supérieur final (du type Malul-Roşu Giurgiu) et du début de l'époque du bronze.

À Malul Roşu, dans le grand établissement-atelier datant de la fin du Paléolithique supérieur on a découvert des pièces qui semblent représenter des formes précedant le Campignien ancien.

À Drăghiceanu (dans le tumulus no. I) on a mis au jour une riche couche d'habitation appartenant au complexe néolithique de Dudeşti.

https://biblioteca-digitala.ro

Aplicarea reformei agrare din 1864 în fostul judeţ Ilfov

de LIVIU ŞTEFĂNESCU şi
I. CRISTACHE-PANAIT

Una din primele lucrări ale istoriografiei noastre marxiste [1]) care se ocupă de caracterul reformei agrare din 1864 atrăgea atenţia şi asupra faptului că „în multe locuri, moşierii, care dispuneau de aparatul de stat, au schimbat pămînturile bune ale ţăranilor, dîndu-le în loc altele rele, nisipoase, rîpoase sau acoperite de mărăcinişuri, ce nu puteau da decît puţine roade"... „Strămutările silite, măsurătorile necinstite, neaplicarea în întregime a legii rurale provocau vii nemulţumiri în rîndurile ţărănimii". Tratînd dezvoltarea capitalismului în agricultură după reforma agrară din 1864, o altă lucrare [2]) se ocupă, într-unul din paragrafele ei, de creşterea luptei de clasă la sate ca urmare a exproprierii în masă a ţărănimii de o mare parte din pămînt, iar a unor ţărani chiar de întregul lot arabil.

Pentru fostul judeţ Dolj [3]), ca şi la Piteşti [4]), pe baza cercetării atente a fondurilor de arhivă locale, au fost puse în lumină samavolniciile marilor proprietari,

---

1) V. Maciu, *Caracterul legiuirilor agrare din România din deceniile VI şi VII ale secolului al XIX-lea*, în *Comunicări şi articole de istorie*, Buc. 1955.

2) N. N. Constantinescu, *Aspecte ale dezvoltării capitalismului premonopolist în România*, Buc. 1957.

3) Alexandra Anghel, *Aspecte privind aplicarea legii rurale din 1864 în judeţul Dolj*, în *Studii*, an. XIII, 1960, nr. 4.

4) C. Speri, *Unele aspecte ale aplicării legii rurale din 1864 la Piteşti* în *Studii şi articole de istorie*, III, Buc., 1961.

https://biblioteca-digitala.ro

sprijiniţi de aparatul de stat, făcute cu scopul de a-şi menţine dominaţia de clasă şi poziţiile economice. Într-o măsură mai temeinică au fost însă evidenţiate nenumăratele aspecte ale luptei de clasă a ţărănimii : reclamaţiile, procesele, revoltele, incendierile ş.a.

Reforma agrară din 1864 a pus capăt dominaţiei relaţiilor feudale şi a deschis drumul dezvoltării capitalismului contribuind în mod esenţial la făurirea Romîniei moderne [5]).

Totuşi ea nu a putut fi aplicată în litera legii cu care a fost sancţionată, datorită caracterului ei limitat ; problema ţărănească, una dintre cele mai acute probleme sociale ale epocii, a rămas astfel nerezolvată. Abordînd incomplet chestiunea proprietăţii agrare, reforma crea condiţii pentru fărîmiţarea pămîntului ţărănesc precum şi pentru lipsa de mijloace de producţie a generaţiilor viitoare. Această lacună a fost reliefată şi de istoriografia veche care recunoştea că, la 1864, problemei ţărăneşti i s-a dat o dezlegare care a „împăcat" doar momentan pe ţăran, neputîndu-i asigura viitorul [6]). După trei decenii recensămîntul, incomplet, al anului 1896, arăta că numărul ţăranilor lipsiţi total de pămînt era destul de mare în Muntenia (fără Dobrogea) ridicîndu-se la cifra de 688 975 [7]). Aceeaşi statistică indica cifra de 30 380 [8]) ţărani din fostul judeţ Ilfov, care posedau loturi de pămînt pînă la 5 ha.

Legea rurală din 1864, deşi în primele articole [9]) exprima limpede dreptul clăcaşilor de a „rămîne stăpîni pe locurile supuse posesiunii lor", lăsa totuşi deschisă, prin art. 16 posibilitatea proprietarilor de a acţiona în mod legal în vederea satisfacerii intereselor lor. Existenţa acestui articol [10]) a permis stăpînilor de moşii, ca, sub pretextul necesităţii comasării loturilor de arătură ţărăneşti cu izlazurile şi fîneţele în cazul cînd acestea erau prea dispersate, să atribuie ţăranilor pămînturile cele mai proaste. În realitate nici delimitările şi nici comasările hotărîte prin art. 15 şi 16, nu s-au făcut. Aplicarea lor în practică a adus însă rele consecinţe situaţiei ţărănimii ; „pămînturile — arăta un document — nefiind delimitate şi unite, neavînd deci drumuri de trecere sau fiind închise din toate părţile de moşii proprietăreşti, au fost sau sînt cauza că ţăranii trebuie să răscumpere, prin munci şi învoieli grele, dreptul de a-şi trece vitele sau carele prin drumurile moşiei proprietăreşti care închid pămîntul lor" [11]).

Aplicarea reformei agrare din august 1864, aplicare ce a fost opera unei administraţii incapabile şi corupte, a unor Consilii judeţene şi Comitete permanente alcătuite din proprietari şi sprijinitorii acestora, a dat naştere unor largi abuzuri faţă de ţărani. Anii care au urmat reformei agrare din 1864 reprezintă o perioadă de ample frămîntări ţărăneşti. Numeroase şi repetate jălbi de nemulţumire împotriva felului în care fusese aplicată reforma agrară au luat în acei ani calea Consiliilor judeţene şi a Comitetelor permanente dar, în majoritatea cazurilor, în neînţelegerile dintre săteni şi proprietar, autorităţile venite la faţa locului dădeau dreptate moşierului „chiar cînd nu erau de partea lui" [12]).

Proprietarul obţinea prin abuz sau intimidare ajutorul superarbitrului tras la sorţi dintre membrii comitetului permanent [13]), astfel încît ţăranii nedreptăţiţi rămîneau cu aceleaşi locuri proaste, lipsiţi de accesul la apă, sau aflaţi cu pămîntul lor lîngă imaşuri boiereşti, pe care vitele nu puteau să nu scape provocînd astfel

---

5) *Studii*, an XV, 1962, nr. 6, p. 1611 ; *Istoria Romîniei*, IV, Buc., 1964.
6) A. V. Gîdei, *Chestia ţărănească*, Buc., 1905, p. 12.
7) Dr. G. D. Creangă, *Proprietatea rurală şi chestiunea ţărănească*, Buc. 1905, p. 11, 17—18.
8) *Idem*, p. 8—9.
9) C. Hamangiu, *Codul general al Romîniei*, vol. II, *Legi uzuale*, 1860—1903, Buc. 1903, p. 1396—1397.
10) C. Hamangiu, *op. cit.*, p. 1400.
11) Vasile M. Kogălniceanu, *Chestiunea ţărănească*, Buc. 1906, p. 16.
12) Radu Rosetti, *Pentru ce s-au răsculat ţăranii*, Buc. 1907, p. 4.
13) C. Hamangiu, *op. cit.*, p. 1400.

https://biblioteca-digitala.ro

numeroase globiri. Jafurile la care a fost supusă țărănimea, în deceniile care au urmat reformei agrare din 1864, își aveau rădăcinile în primul rînd în modul aplicării acesteia [14]).

Legea rurală urma să fie aplicată de la 23 aprilie 1865, adică opt luni după promulgarea ei. În acest răstimp Comisiunile de plasă, compuse dintr-un reprezentant al proprietarilor, unul ales de Comisiunile comunale ale satelor locuite de clăcași și dintr-un delegat al fiscului, trebuiau să alcătuiască listele cu numărul clăcașilor de pe fiecare moșie pe categorii, precum și sumele de despăgubire ce datorau proprietarului conform art. 23 [15]).

Ca și în restul țării, înfăptuirea lucrărilor de împroprietărire în satele din fostul județ Ilfov nu s-a făcut în timpul prevăzut de lege. Exceptînd plasele: Dîmboviță și Olteniță, unde listele de împroprietărire au fost întocmite în prima parte a anului 1865 [16]), în celelalte plăși listele și delimitările au fost terminate în toamna anului 1865, în 1866 și chiar în anii următori. Astfel în comunele Gurbănești [17]), Preazna Nouă [18]) din plasa Negoiești, listele de delimitare a pămîntului au fost făcute abia în septembrie 1865. În satele din plasa Sabar, delimitarea loturilor țărănești se efectua în noiembrie 1865 [19]).

Listele de împroprietărire și delimitare a pămîntului cuvenit locuitorilor din satele plasei Snagov au fost făcute în perioade diferite; pentru comuna Lipia-Bojdani, satul Ciolpani, actele abia se lucrau în noiembrie 1865 [20]), cele pentru satul Ciofliceni - Gruia (proprietatea statului), comuna Tîncăbești au fost întocmite în decembrie, în același an [21]). La 2 ianuarie, anul 1866 [22]) au fost împroprietăriți în satul Ciurel, comuna Roșu, plasa Snagov (proprietatea statului) — 18 țărani (4 fruntași, 4 mijlocași, 5 toporași și 5 cu loc de casă). Listele cu numărul țăranilor pe categorii pentru împroprietărire, pe moșia Boja, proprietatea statului, comuna Roșu poartă data de 4 ianuarie 1866, dar împărțirea moșiei s-a făcut abia în martie 1867 [27]). Pentru satele din plasa Mostiștea, actele de delimitare au fost întocmite în prima parte a anului 1866 [24]).

Nemulțumirile țăranilor precum și provizoratul delimitărilor au fost consemnate în documentele anilor următori, ele fiind grăitoare în ceea ce privește ciuntirea legiuirii agrare sancționate la 14 august 1864, prin aplicarea ei. Amînarea delimitării pămînturilor cuvenite prin reforma lui A. I. Cuza a fost o sursă permanentă a agitațiilor țărănești, care a aprins flacăra puternicei răscoale din 1888. În 1891 N. Grigorie Filipescu, fost ministru de agricultură, recunoaște că „sînt douăzeci și șapte de ani de cînd legea rurală s-a aplicat și pînă azi nu s-au delimitat încă proprietățile celor împămînteniți la 1864 [25]).

În primăvara anului 1865, țăranii din comuna Bolintin, ocolul Sabar s-au plîns Comitetului permanent împotriva împărțirii provizorii a pămîntului făcută de arendaș, fără să aibă vreun act de delimitare. Membrii Comitetului permanent, venind la fața locului la 16 aprilie, au lăsat situația așa cum au găsit-o: în favoarea arendașului [26]). Locuitorii satului Cațichea-Mitropolii (proprietatea statului fostă a Mitropoliei) — aceeași plasă — au reclamat Comitetului permanent nemulțumirile lor asupra pămîntului ce li s-a dat ca împroprietărire după legea rurală. În 1865

---

14) Mișcarea țăranilor de la Smeeni Buzău (sept. — oct. 1873) (D.G.I.) în „Studii" 3/1959, p. 163—168.
15) Arh. St. Buc., pref. Ilfov. Tabele împroprietărire ref. agrară 1864, dosar 53, p. 1—3.
16) Arh. St. Buc., Reforma Agrară 1864, Jud. Ilfov, dosar 1247/94, p. 2—3.
17) *Idem*, dosar 1321/35, p. 2—7.
18) *Idem*, dosar 1245/32, p. 2.
19) *Idem*, dosar 1239/28, f. 2—3, dosar 1243/29, f. 2.
20) *Idem*, dosar 1222/18, f. 2 ; 1241/8, f. 1—3.
21) Arh. St. Buc. Reforma agrară, 1864, Jud. Ilfov, dosar 1237/7, f. 2.
22) *Idem*, dosar 1240/10.
23) *Idem*, dosar 1225 f. 1—3 (un locuitor cu 4 boi, patru locuitori cu 2 boi, 5 pălmași).
24) Arh. St. Buc., Ref. Agrară 1864, Jud. Ilfov, dosar 1290/19, f. 2—4.
25) Vasile M. Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 17.
26) Arh. St. Buc., Ref. Agrară 1864, Jud Ilfov, dosar 1223/5, f. 7.

https://biblioteca-digitala.ro

mai 29, ei au dat procură (semnată de 21 foşti clăcaşi) lui Ghiţă Stoian pentru a merge la Comitetul permanent în vederea tragerii la sorţi a unui superarbitru care să vină la Caţichea [27]). Superarbitrul, D. Corlătescu, sosit la faţa locului, a încheiat, în ziua de 9 iunie 1865, un proces verbal împreună cu delegatul locuitorilor, cu primarul şi notarul comunei, din care reiese că măsurătoarea pămîntului pentru cei 56 locuitori, din care 7 fruntaşi, 34 mijlocaşi, 8 pălmaşi şi 7 cu loc de casă, s-a făcut provizoriu de către arendaşi fără a depune în cancelaria comunei vreun act, pămîntul nefiind „măsurat de vreun inginer şi nedelimitat, de aceea nu se poate face vreo lucrare" [28].

Între locuitorii comunei Cucueţi-Frumuşani, plasa Negoieşti şi arendaşul proprietăţii statului, au avut loc procese pentru locurile date din iulie 1865, cînd s-a făcut delimitarea (21 fruntaşi, 16 mijlocaşi, 21 pălmaşi) şi pînă la 1882 [29]). În 1873 a avut loc o verificare a delimitării din care rezultă că nu s-a găsit actul de împroprietărire din 1865, ci numai un plan eronat întocmit. În această situaţie, ţăranii din Cucueţi-Frumuşani care ceruseră cu insistenţă dreptul lor timp de 17 ani, au pierdut procesul, căci în 1882 se face o nouă delimitare prin care se întoarce proprietarului 56 pogoane şi 1 052 stînjeni.

Profitînd de insuficienţa numărului inginerilor topografi, proprietarii şi arendaşii proprietăţilor statului au obţinut prin circulări ale Ministerului de Interne dreptul de a împărţi şi măsura singuri pămîntul, lucrările făcîndu-se astfel în detrimentul ţărănimii.

În alte cazuri proprietarul sau arendaşul s-a folosit de cumpărarea sau cîştigarea topografului pentru ca acesta să execute măsurătoarea pămîntului în interesul său, înşelînd pe cei împroprietăriţi, atribuind moşiei „o întindere care s-o facă să intre sau să nu intre în rîndul moşiilor strîmte" [30]).

Legea agrară din 1864, în primul său articol, fixează suprafaţa de pămînt atribuită ţăranilor pe categorii [31]). Proprietarul uzează însă din plin de articolul 2 prin care se interzice sătenilor a lua în deplină stăpînire mai mult de 2/3 ale unei moşii. Nemulţumirile ţăranilor provenite din reducerea suprafeţei de pămînt cuvenit prin lege consemnate de actele reformei nu au fost rezolvate nici prin aplicarea art. 6 punctul a — care prevede că în cazul în care din cele 2/3 ale moşiei ţăranii nu pot primi întinderea legitimă pot să se strămute pe moşiile statului cele mai apropiate [32]).

În 1865 iulie 3, 54 de foşti clăcaşi din satul Domneştii de Sus (plasa Sabar) semnează, prin punere de deget, o jalbă către Ministerul de Interne [33]) prin care se plîng că, la repartizarea pămîntului, li s-a atribuit doar o parte din loturile cuvenite în schimb plata cerîndu-li-se „pe deplin". Din textul petiţiei reiese că ţăranii înţeleg că la baza acestei situaţii se află o înşelăciune, căci ei cer ministrului să dispună a se cerceta unde se află pămîntul ce trebuie să li se dea deplin prin măsurătoare. Nu cunoaştem pînă în prezent dovezi ale rezolvării acestei plîngeri.

Locuitorii satului Dărăştii Mitropoliei — ocolul Sabar (proprietatea statului) primesc locurile de împroprietărire, în octombrie 1865, respectîndu-se şi aici proporţia de 2/3 pentru locuitori şi 1/3 pentru proprietar, suprafaţa pămîntului pe categorii fiind următoarea : 13 fruntaşi cu cîte 5 pogoane, 9 prăjini, 47 3/8 stj. fiecare ; 68 mijlocaşi — cu 3 pogoane, 13 prăj., 53 6/8 stj. ; 15 pălmaşi cu cîte 2 pogoane,

---

27) Arh. St. Buc., Jud. Ilfov, Tabele împroprietărire ref. agrară 1864, dosar 20, f. 24.
28) *Idem*, f. 28.
29) *Idem*, Ref. agrară, 1864, Jud. Ilfov, dosar 1251/23, f. 2—7.
30) Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 413.
31) C. Hamangiu, *op. cit.*, p. 1396 (Ţara Romînească : săteanul cu 4 boi şi o vacă — 11 pogoane ; cu 2 boi şi o vacă — 7 pogoane şi 17 prăjini ; cu o vacă, sau toporaş — 4 pogoane şi 15 prăjini).
32) *Idem*, p. 1397.
33) Arh. St. Buc., Pref. Ilfov, Tabele împroprietărire, ref. agrară 1864, dosar 20, f. 18. v.

https://biblioteca-digitala.ro

6 prăj., 32 stj.,[34]) Verificarea făcută la 22 decembrie 1872 conform articolului 24 al legii nu semnalează vreo schimbare a suprafeţelor primite deşi suprafaţa care s-a dat acestor locuitori era mai mică fiind proprietate strîmtă [35]). Lipsă la numărul pogoanelor cuvenite ţăranilor se constată şi în satul apropiat, Dărăşti-Asan[36]).

In 1865 aprilie 22, membri aleşi din partea comunei Cernica-Căldăraru — plasa Dîmboviţa cer Comitetului permanent să se tragă la sorţi un superarbitru care să vină la faţa locului „fiindcă locuitorii acestei comune nu se mulţumesc atît de calitatea locurilor ce li s-a dat precum şi de măsurătoarea ce li se face pămînturilor de către arendaşi după noua lege" [37]). Superarbitrul Alecu Corlătescu, venit să cerceteze situaţia, anunţă la 10 mai 1865 Comitetul permanent că nu a putut face nici o lucrare din cauză că „această proprietate este de categoria acelora din care urmează a se da locuitorilor două părţi din trei şi inginerul nemergînd încă acolo nu s-au putut delimita încă locurile locuitorilor" [38]). Celor 25 fruntaşi, 162 mijlocaşi, 95 toporaşi stabiliţi în comuna Lipia-Bojdani — plasa Snagov li se cuveneau 1 976 pogoane, 14 prăjini şi 18 stj., dar deşi era proprietatea statului s-a hotărît respectarea unei treimi, ce urma să rămînă arendaşului, ţăranilor repartizîndu-se numai 1 308 pogoane [39]).

Un exemplu concludent asupra măsurării nedrepte a pămîntului cuvenit ţăranilor reiese din actele de împroprietărire din comuna Clinceni — plasa Sabar. La 26 iulie 1866, Comitetul permanent analizează la faţa locului plîngerea ţăranilor din Clinceni, adresată Ministrului de Interne, prin care aceştia reclamă că la împărţirea pămîntului de către proprietar bănuindu-se stabilirea unei suprafeţe mai mici, au adus inginer cu plată, care a găsit într-adevăr lipsă 116 pogoane, 17 prăj., şi 45 stj. Inginerul statului venit să verifice prima măsurătoare, făcută de I. Fălcoianu, inginerul proprietarului, constată o lipsă de numai 56 pogoane şi 606 stj. Stabilindu-i-se o despăgubire de 1 545 lei, Fălcoianu caută să motiveze lipsa pogoanelor prin faptul că „au socotit diferit aceşti ingineri suprafaţa apei Ciorogîrla, drumurile etc.". În procesul verbal se consemnează decizia de a se da locuitorilor pămîntul în altă parte în suprafaţă egală cu mărimea erorii [40]). În 1868 octombrie, Comitetul permanent primeşte însă o nouă plîngere semnată de toată obştea locuitorilor comunei Clinceni în număr de 122 în care se arată că ei nu primiseră nici pînă la acea dată suprafeţele de teren ce li se cuveneau „prin clasificaţia pămîntului şi a biletelor de despăgubire date d-nei proprietare Frederica Paleologu" [41]) şi după care plătiseră şi plăteau despăgubirea pămîntului deplin, fără să posede suma pogoanelor prevăzută în titlul de despăgubire. Revenind cu reclamaţii, locuitorii din Clinceni nu-şi obţin dreptul nici în noua cercetare făcută de Comitetul permanent la 20 martie 1869 prin : Al. Corlătescu, din partea locuitorilor, şi Vasile Sterie, reprezentantul proprietarului. Considerînd că lipsa de pămînt nu intră în atribuţiile Comitetului permanent prevăzute în art. 26, „Comitetul îşi declină competinţa rămînînd ca cei ce cred în vreun drept să se adreseze pe la instanţele judicioase" [42]).

Verificările ulterioare ale suprafeţelor s-au sfîrşit, în majoritatea cazurilor, în favoarea marilor proprietari. În 1869 este trimis în comuna Balamuci de către Mi-

---

34) Arh. St. Buc., Ref. agrară 1864, Jud. Ilfov, dosar 1223/13 f. 2.
35) *Idem*, Pref. Ilfov, Tabele împroprietărire, ref. agrară 1864, dosar 42/1865, f. 1, V, n 2 v
36) Arh. St. Buc. Pref. Ilfov, Tabele împroprietărire ref. agrară 1864, dosar 42/1865, (f. 5—6, fruntaşi 7 pogoane, 7 prăjini, 52 8/10 stj., mijlocaşi 5 pogoane, 6 prăjini, 10 4/10 stj., pălmaşul 3 pogoane, 1 prăjină, 2/5 stj.
37) *Idem*, dos. 23/1864, f. 5—6.
38) *Idem*, f. 7.
39) *Idem*, ref. agrară 1864, Jud. Ilfov, 1255/38, f. 4—49.
40) Arh. St. Buc., Pref. Ilfov, Tabele împroprietărire, Ref. agrară, 1864, dos. 93, f. 28—29, 45—47.
41) *Idem*, f. 40—42.
42) Arh. St. Buc., Ref. Agrară 1864, Jud. Ilfov, dos. 1221, f. 6—13.

https://biblioteca-digitala.ro

nisterul Finanţelor inginerul hotarnic Mariano. În urma măsurătorii făcute, el constată că lucrarea de împroprietărire a fost prejudicioasă statului cu 90 pogoane, 17 prăj., 45 stînjeni. Ţăranii sînt obligaţi să dea acest pămînt înapoi [43]). Deşi o verificare a delimitării făcute în satul Mărcuţa — plasa Dîmboviţa în 23 oct. 1870 [44]) stabileşte o lipsă de cca 8 pogoane în pămîntul cuvenit ţăranilor la împroprietărirea făcută în februarie 1865, cei păgubiţi nu primesc această suprafaţă de pămînt. La aceasta a contribuit desigur prezenţa la verificare a noului arendaş al vetrii mînăstirii Mărcuţa, Iosif Otincilescu, care semnase contractul de arendă pe timp de cinci ani, în aprilie 1870 [45]) şi care nu ar fi admis să-i fie atinse interesele.

Numeroase jălbi adresate autorităţilor cu prilejul aplicării reformei agrare au fost determinate de calitatea necorespunzătoare a pămîntului dat ţăranilor.

Locuitorii de pe moşia Slobozia a lui Metaxa Toma dau procură în 18 aprilie 1865 [46]) lui Dumitru Dinu să meargă la Comitetul permanent să tragă la sorţi un superarbitru pentru a veni în comună deoarece, susţineau ei, locurile date de proprietar „nu sînt bune şi nu ne mulţumim pe dînsele". Pun degetul 30 de ţărani... „împreună cu toată obştea locuitorilor acestei comune". Într-adevăr D. Dărăscu, venit la Slobozia în calitate de superarbitru, recunoaşte în procesul verbal din 27 mai 1865 înaintat Comitetului permanent că în mijlocul pămîntului concedat ţăranilor „se află ca zece pogoane cu nisip, care nisip se află venit acolo din cauza inundaţiei ce a fost şi chiar pe acel cătun" (Ordoreanu n.n.). Superarbitrul insistă ca ţăranii să renunţe la reclamaţia lor ameninţîndu-i că dacă pămîntul acela ar rămîne „pe seama d-lui proprietar ar putea fi acei locuitori mai în tot timpul şicanaţi cu globări şi altele". Ţăranii însă rezistă şi, ca urmare, în decizie se prevede să li se dea locuri în altă parte, lucru care în realitate nu se înfăptuieşte.

Treizeci şi şapte de săteni din cei 56 împroprietăriţi în satul Aleşi Domneşti, comuna Domneşti-Caţichea — plasa Sabar, reclamă prefectului districtului, în aprilie 1865 că pămîntul primit de ei de la proprietarii Vladimir şi Iorgu Ghica este numai o suveică întinsă pe marginea Argeşului, terenul fiind ameninţat de eroziunile apelor rîului ; faptul îi determină pe săteni să arate că „în puţin timp vom rămîne fără dînsul, căci numai de la măsurătoare încoace s-au dărîmat parte dintrînsul. Cum de vom avea curajul a primi acea împroprietărire" [47]). Superarbitrul Ghiţă Rătescu, deplasîndu-se în comună, încheie în 30 mai 1865 un act din care reiese că locuitorilor li s-au dat, în afară de 333 pogoane şi 1 218 stînjeni în jurul satului şi cîte 7 pogoane şi 128 stînjeni, scursori, locuri necultivabile... în malul stîng al Argeşului..." pe care nu s-ar putea hrăni. Ţăranii au cerut pămînt dincoace de sat peste rîul Brebenelul. Proprietarul, de teamă ca nu cumva acţiunile de protest ale locuitorilor să ia amploare, consimte a le satisface cererea numai „pentru a se curma asemenea nemulţumiri din partea locuitorilor foşti clăcaşi" [48]).

Împroprietăriţii de pe moşia Domneşti-Caţichea au depus la Comitetul permanent plîngeri împotriva suprafeţei ce li s-a delimitat de arendaşul mănăstiresc Constantin Triandofil pentru motivul că locul este „păduros şi secături care nu produc rod". Ei cereau să li se dea pămîntul peste matca Sabarului pînă în Argeş [49]). Comitetul permanent, prin superarbitrul ieşit la sorţi, merge la faţa locului şi face unele rectificări în delimitare. Arendaşul însă respinge hotărîrea sub motiv că nu s-a ţinut cont de măsurătoarea sa şi cere un nou superarbitru „care să meargă la faţa locului în prezenţa lui" [50]). Un nou proces verbal este încheiat la

---

43) Arh. St. Buc. Ref. agrară 1864, Jud. Ilfov, dosar 1 223/13 f. 2.
44) *Idem*, f. 4—9.
45) *Idem*, dosar 5558, f. 1—8.
46) Arh. St. Buc., Jud. Ilfov, Tabele de împroprietărire, reforma agrară, dosar 93, f. 16, v. 21.
47) *Idem*, dosar 20, f. 11, v.
48) *Idem*, f. 15—16.
49) *Idem*, f. 33.
50) *Idem*, f. 30. v.

https://biblioteca-digitala.ro

Caţichea la 20 august 1865 [51]) pe baza prevederilor art. 8 par. 3. lit. a din Ordinul Ministerului de Finanţe nr. 30723 din 23 sept. 1864, potrivit căruia arendaşul păstrează lunca pe seama proprietăţii, iar ţăranii rămîn cu pămînturile rele în aşteptarea unei noi hotărnicii ce urma să fie executată de un inginer — hotărîre despre care însă documentele ulterioare nu amintesc nimic.

Celor 116 ţărani împroprietăriţi (37 fruntaşi, 11 mijlocaşi, 8 pălmaşi şi 60 cu loc de casă) din comuna Drăgoeşti-Bitinele — plasa Mostiştea [52]) prin delimitarea pămîntului din martie 1866 li s-au dat locuri răzleţe, pămîntul reclamat de dînşii fiind chiar în mijlocul celuilalt ce li s-a concedat conform legii rurale. În 1867 arendaşul proprietăţii statului admite în condiţiile unui schimb avantajos să dea ţăranilor pămîntul cerut. Dar abia în 1894, după nenumărate proteste ale ţăranilor, ei obţin o nouă delimitare.

Un exemplu grăitor de încălcare a dreptului ţăranilor în aplicarea reformei agrare din 1864, ni-l oferă împroprietărirea celor 59 de ţărani [53]) pe un pămînt al Statului ce urma să formeze o nouă aşezare sătească — numită Creaţa, comuna Dascălul Creaţa — plasa Dîmboviţa.

Locuitorii protestează în faţa instanţelor pentru pămîntul primit, cu totul nepotrivit pentru o aşezare ; nu aveau izvor din care să-şi procure apă pentru ei şi vitele lor, aveau numai 22 locuri de casă. De asemenea ei erau nemulţumiţi de faptul că se aflau „prea mult strîmtoraţi în marginea satului de moşiile despre Petrichivoaia şi Mostiştea şi că din această cauză erau expuşi a fi globiţi întotdeauna cu trecerea vitelor şi păsărilor fiind imposibil a le apăra din cauză că sînt prea în apropiere de sat“ [54]). Cererile repetate ale locuitorilor din Creaţa obţin cîştig de cauză abia în anul 1881 aprilie 14, cînd se trece la o nouă delimitare plecînd de la apa Mostiştei.

Proprietara Şeinoaica a dat locuitorilor din cătunul Şeinoiu, ocolul Negoieşti [55]), pămîntul peste apa Mostiştei pe care nu-l puteau lucra dat fiind că nu aveau „zăgaz peste apă“. Protestele făcute la Comitetul permanent, prezenţa unui superarbitru la faţa locului nu le-au adus vreo satisfacţie. În septembrie 1865 ei recurg la judecata Consiliului de stat.

În afara proceselor ce au constituit o formă largă de manifestare a nemulţumirilor împotriva modului în care se aplica reforma agrară, fuga în Capitală a reprezentat de asemenea pentru ţărănime o formă a luptei de clasă, pe care autorităţile au reprimat-o permanent. Suprafaţa mică de pămînt care nu putea să-i asigure hrana, constituia pentru săteanul sărac o povară care-l ţinea legat de satul natal. Suma de despăgubire era prea mare faţă de avutul său. Sărăcia îl obliga să părăsească satul, iar Capitala apropiată îl atrăgea sperînd să-i ofere un loc de muncă în cadrul acţiunii de dezvoltare a acesteia. Dosare numeroase [56]) din perioada aceasta cuprind corespondenţele purtate între autorităţile comunale şi poliţia Capitalei, pentru prinderea ţăranilor plecaţi, pentru aducerea cu sila înapoi a celor găsiţi pe uliţele oraşului Bucureşti.

Cauza care a determinat fuga ţăranilor o prezintă nu neprimirea suprafeţei de pămînt, sau a relei calităţi a acestuia ci obligaţia la plata contribuţiei. Locuitorul Ion Petre [57]) din comuna Luica-Cotroceni, plasa Negoeşti, căruia i s-a predat pămîntul legiuit, în luna iulie 1865, luîndu-şi familia s-a făcut nevăzut „părăsindu-şi casa sa goală“. Consilierii au decis ca acea casă să se închirieze spre a se plăti despăgubirea pămîntului cuvenit.

---

51) Arh. St. Buc. Jud. Ilfov, dosar 20, f. 32—34.
52) Arh. St. Buc. Ref. agrară 1864, Jud. Ilfov, dosar 1274/92, f. 2—5.
53) *Idem*, dosar 1238/36, f. 3 (12 fruntaşi, 41 mijlocaşi, 6 pălmaşi).
54) *Idem*, f. 4—9 ; *Idem*, dosar 1238/13.575, f. 1—10.
55) Arh. St. Buc., Pref. Ilfov, dosar 1865, f. 12—13.
56) Arh. St. Buc. Ilfov, dosar 886, 887, 1906, 919, 920/1865. Asupra acestei probleme vom reveni în cadrul unui studiu special.
57) Arh. St. Buc. Pref. Ilfov, f. nr. inv. dosar 1865, f. 4.

https://biblioteca-digitala.ro

Stan sin Stan din comuna Călăreţi-Şeinoaica [58]), clăcaş pe proprietatea Pitişteanca, fusese împroprietărit în categoria celor cu 2 vite „iar în primăvara anului curent (1865 n.n.) au dispărut în Capitală unde şi acum se găseşte în mahalaua Iancului, culoarea de Negru...". În prealabil Stan sin Stan anunţase Ministerul de Interne că renunţă la împroprietărire. Cu toate cererile însă „urmează a fi supus la despăgubire".

Pană sin Anghel fiind bolnav era plecat de cîţiva ani din comuna Pitişteanca plasa Negoieşti la un fiu al său din Bucureşti din mahalaua Iancului. În 1865 este somat să plătească răscumpărarea pămîntului despre care el arată într-o plîngere că nici n-a primit şi nici n-a fost de faţă „cel puţin cînd au dat la ceilalţi" [59]). Dar cererea sa nu se aprobă şi este obligat să plătească lotul conform prevederilor legii.

Ion Rotaru, locuitor al Capitalei in mahalaua Tirchileşti, culoarea de Galben, servitor vremelnic la pădurea Gurbăneşti, dar nu clăcaş, este urmărit de primarul comunei Gurbăneşti, plasa Negoieşti şi arestat ca să plătească răscumpărarea pogoanelor despre care acesta arată că nu ştie să le fi primit [60]). În 1865 oct. 15, Comitetul permanent respinge şi această cerere îndreptăţită.

Nemulţumirile ţărăneşti împotriva modului nedrept al aplicării reformei agrare au îmbrăcat şi forme mai puternice. Din documentele vremii se întrevede teama autorităţilor în faţa organizării unor acţiuni de revoltă în sate, măsurile severe luate pentru a instaura liniştea în rîndurile ţărănimii, dar totodată se consemnează faptele care au produs această panică — acţiunile de revoltă.

Autorităţile comunale şi de district erau mobilizate pentru a urmări agitaţiile ţărănimii şi a le opri. Primarii erau obligaţi să facă cunoscut subprefectului de plasă atmosfera din comună pe fiecare lună, acesta comunicînd, la rîndul său, situaţia prefectului [61]). În sate erau afişate proclamaţiile Ministerului de Interne, care cuprindeau instrucţiuni severe pentru păstrarea ordinei [62]) : Actele informează despre tulburările ce aveau loc în unele comune din plasele Snagov, Sabar, Mostiştea, Dîmboviţa ş.a.

Într-un raport din 21 august 1865 se arată că mijloacele poliţieneşti pentru înfrîngerea rezistenţei ţăranilor au fost folosite din plin în plasele Snagov şi Sabar ; „măsurile poliţieneşti pentru siguranţa publică sînt menţinute în toată vigoarea" [63]).

În 1865, la 10 august, prefectul de Ilfov este anunţat de către subprefectul plăşii Snagov despre tulburările din comuna Ţigăneşti [64]), iar la 8 oct., acelaşi an, subprefectura respectivă, informînd prefectul despre situaţia din plasă, se referă în special la neînţelegerile care au avut loc în septembrie, între arendaşi şi locuitorii comunei Cocioc pentru delimitarea pămîntului [65]).

O amploare deosebită a avut-o acţiunea ţăranilor din comuna Lipia-Bojdani din toamna anului 1865, socotită de autorităţi drept „revoltă". Prefecturii de Ilfov i se face cunoscut că „perturbaţiunile ce au făcut şi fac cuprinşii locuitori" [66]) ameninţă liniştea publică. Ţăranii revoltaţi din Lipia-Bojdani aveau drept conducători cinci săteni : Petre Briceag, Gheorghe Constantin, Ilie Marin, Ion Galiţa, Gheorghe Baciul, pe care procurorul îi cheamă înaintea justiţiei [67]). Subprefectura plăşii Snagov încheie două procese verbale [68]) pe care le înaintează prefectului de Ilfov la 8 septembrie 1865, pentru a-l „încredinţa mai cu exactitate de *gradul* răzvrătirii şi al nerespectării legilor" de către ţărani. Procesele verbale insistă pentru

58) Arh. St. Buc. Pref. Ilfov, f. nr. inv. 1865. f. 14—15.
59) *Idem*, f. 24—25.
60) *Idem*, f. 28—29.
61) Arh. St. Buc. Pref. Ilfov, dos. 917/1865, f. 8.
62) *Idem*, f. 61.
63) *Idem*, f. 65, 67.
64) *Idem*, f. 89.
65) Arh. St. Bucureşti, Pref. Ilfov, f. nr. inv/1865. f. 105.
66) *Idem*, f. 81.
67) Arh. St. Buc. Pref. Ilfov, dos. 917/1865, f. 73—74, 82.
68) *Idem*, f. 97

https://biblioteca-digitala.ro

„o imediată înfrîngere a revoltei", capii răscoalei urmînd a fi deferiţi justiţiei şi totodată prin organe represive trimise în comună să se restabilească liniştea „care azi se găseşte în mare tulburare".

Nerespectarea legilor, semnalată cu insistenţă de subprefectura plăşii, se referă la acţiunea locuitorilor din comuna respectivă, care au trecut la alegerea Consiliului comunal înaintea zilei fixate de art. 32 din legea comunală, proclamînd pe cei cinci conducători ai lor membri ai Consiliului comunal, iar pe învăţătorul Costache Cristea, care a avut un rol de seamă în revolta ţăranilor din Lipia-Bojdani, numindu-l notar. După lege urma a se reînnoi numai a treia parte din membrii în funcţie ai Consiliului comunal, iar notarul trebuia să fie confirmat de Comitetul permanent [69]).

Prefectul de Ilfov, deşi a înaintat cererea de a dispune darea în judecată a celor 6 căpetenii, hotărăşte pedepsirea anticipată a învăţătorului Costache Cristea şi cere Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice „destituirea numitului spre a se înlocui cu altul care să se ocupe de învăţătura copiilor iar nu a tulbura liniştea publică [70]). Măsurile luate de autorităţi au înfrînt acţiunile de revoltă ale ţăranilor din comuna Lipia-Bojdani, precum şi alte mişcări ale locuitorilor satelor din judeţul Ilfov cauzate de aplicarea arbitrară a reformei agrare din 1864.

Înfrîntă în acţiunile făţişe de nemulţumire, ţărănimea a recurs în această perioadă şi la forme ascunse. Incendierea produselor proprietarilor şi arendaşilor, şi în primul rînd a produselor acestora aflate pe arii, a constituit o largă manifestare a urii ţărănimii împotriva nedreptăţilor ce i se făceau. Că focul era provocat intenţionat o dovedesc din plin actele înscrise pentru cercetarea cauzei incendiilor. Că ele erau semne de protest ale ţăranilor nemulţumiţi o spun deschis în unele cazuri chiar reclamaţiile arendaşului sau proprietarului, ori procesele verbale încheiate la locul incendiului.

În noaptea de 13—14 febr. 1865 s-a dat foc la o şiră de grîu a lui Ion Dragnovici, arendaşul moşiei Stoeneşti — plasa Sabar [71]). Procesul verbal încheiat a stabilit ca vinovaţi pe Ioniţă Stoeni, Preda Stanciu şi Neacşu Gligore din cătunul Deleni, ce ţine de proprietatea Stoeneşti. Aceştia erau făptuitorii, dar la chemarea caraulelor ce se aflau în apropierea şirei, nici un locuitor nu a răspuns. Procesul verbal menţionează că sătenii „n-au fost dispuşi a sări să preîntîmpine pericolul" pentru că se aflau în rivalitate cu arendaşul [72]).

Cauza precisă a incendierii, în ziua de 4 mai 1865, a şirelor ce conţineau peste 100 chile orz, ale arendaşului moşiilor Sineşti şi Chiroiu, plasa Mostiştea, Sava Hagi Ştefan, o mărturiseşte însuşi arendaşul în jalba sa către Ministerul de Interne. „A doua zi după această întîmplare — scrie el — m-am pomenit cu un George Habi, locuitor în această comună, prin care îmi zice în faţă că deşi am reclamat Onor Ministerului Financiar că sînt nesupuşi şi nu voiesc a-şi primi locurile indicate, dar nici de mine nu va fi bine şi că-mi va face orice rău le va sta prin putinţă" [73]). Din corespondenţa primită asupra acestui incendiu între Ministerul de Finanţe, Ministerele de Interne, Agricultură şi Lucrări Publice şi autorităţile districtului [74]) reiese clar că ţăranii din Sineşti şi Chiroiu s-au „răsculat" [75]) împotriva arendaşului pentru modul în care a făcut delimitarea pămîntului. Arendaşul Sava Hagi Ştefan a trecut moşia în rîndul celor strîmte şi a măsurat ţăranilor mai puţin pămînt decît cel cuvenit prin lege. Pînă la sfîrşitul lunii iulie 1865 făptaşul incendierii, cu toate cercetările făcute, nu este găsit, unul din actele întocmite subliniind însă că acesta trebuie căutat în rîndurile locuitorilor [76]). În consecinţă arendaşul

---

69) *Idem*, f. 98
70) *Idem*, f. 98—100
71) Arh. St. Buc. Pref. Ilfov, dos. 958/1865, f. 32
72) *Idem*, f. 34
73) Arh. St. Buc. Pref. Ilfov, dosar 958/1865, f. 30
74) *Idem*, f. 25—27, 40, 42
75) *Idem*, f. 58
76) *Idem*, f. 59

https://biblioteca-digitala.ro

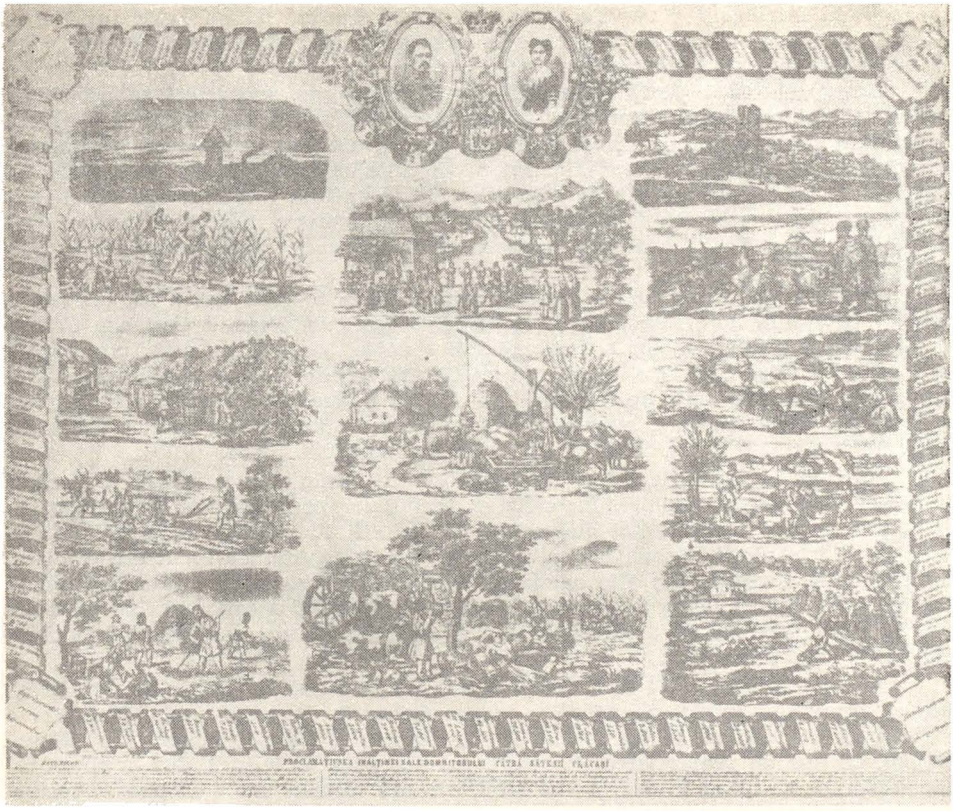

Proclamaţia domnitorului A. I. Cuza către ţăranii clăcaşi, dată în anul 1864. În chenar sînt trecute mănăstirile secularizate în anul 1863, iar în imagini scene din ocupaţiile săteşti. (Din colecţiile Muzeului de istorie a oraşului Bucureşti).

cere despăgubiri de la ţăranii din comună. În 1865 la 6 august Biroul Administrativ îi răspunde că pentru pretenţia sa trebuie să se adreseze instanţelor judiciare.

Tot fînul de pe proprietatea Cojeşti — comuna Belcigatele, plasa Mostiştea, este ars în noaptea de 21 mai 1865. În urma acestui fapt arendaşul N. G. Marinescu cere ajutor Ministerului de Interne, arătînd că nu numai averea îi este ameninţată, dar chiar şi viaţa [77]).

În vara anului 1865 incendii de produse agricole au loc şi pe alte proprietăţi : Bucoveni, Dridu-Movila, Dudeşti [78]) etc. Arendaşului moşiei Negoieşti — plasa Negoieşti, Petrache Fenerli, i-au fost incendiate la 23 sept. 1865 [79]) sub supravegherea a 2 servitori şi a caraulei de noapte formată din 6 săteni : 56 clăi fasole netreierată, 43 care paie, 66 care fîn, 120 000 snopi trestie, 210 stînjeni paie de grîu şi orz în cinci şiri. În 1865 la 2 oct. [80]) Biroul Administrativ cere subprefectului de Negoieşti să întocmească act pentru valoarea pagubei, pe care arendaşul să-l înainteze instanţelor de judecată, şi în acelaşi timp îi atrăgea serios atenţia a nu înceta luarea

77) *Idem*, f. 33—35
78) *Idem*, f. 14, 22, 60
79) *Idem*, f. 80
80) *Idem*, f. 82

https://biblioteca-digitala.ro

celor mai energice şi riguroase măsuri pentru dovedirea făptuitorilor spre a se da judecăţii.

Incendiile puse de ţărani au cuprins şi diferite acareturi, conace de moşii, cîrciumi, căruţe, perdele de oi, cazane de ţuică [81]) etc. În noiembrie 1865, autorităţile comunei Creaţa-Leşile, plasa Mostiştea, primesc dispoziţii energice de „a iscodi şi a dovedi pe făptuitori ce au pus foc" la crama de pe moşia Surlari, proprietatea Ghiţă D. Zissu [82]).

În acelaşi an, subprefectura plăşii Sabar cere prefectului să înainteze în instanţele judecătoreşti pe sătenii: Ioniţă Florea, Marin Stancu, Stan Marin, vinovaţi că au dat foc hanului lui Dimitrie Contacci din comuna Prisiceni-Buturugeni [83]).

În anii următori, ţăranul, eliberat prin lege de robia boierescului, este nevoit pentru a se putea hrăni să-şi vîndă munca braţelor sale prin regimul neomenos al tocmelilor agricole [84]).

Seceta din 1866 compromite puţinele semănături făcute în cursul anului 1865. Ura sătenilor faţă de lăcomia proprietarilor şi arendaşilor se concretizează în aceşti ani în numărul mare al incendiilor de produse şi în primul rînd al ariilor. Îngrijorat de amploarea lor, guvernul ia măsuri severe. Circularele către prefecturi conţin serioase ameninţări în cazul nefolosirii mijloacelor puse la dispoziţie pentru supraveghere. O asemenea circulară din 1865 august 5 avea următorul cuprins: „Astăzi cînd regulamentul comunal prevede toate asiguraţiunile trebuincioase spre evitarea unor asemenea cazuri nu rămîne decît de la energica executare a acelor asiguraţiuni ca să nu se întîmple nici un caz... Faceţi dar a se păzi cu scrupulozitate prin caraule întradins orînduite la ariile după ori unde s-ar afla, de intenţiunile celor rău voitori, căci orice caz s-ar întîmpla de asemenea natură va compromite foarte mult pe subprefectul în ocolul căruia ar avea loc" [85]).

Cu toate măsurile de pază şi în ciuda conţinutului sever al circularelor, numărul unor asemenea incendii a crescut în toamna anului 1867 [86]), fapt pe care „cu părere de rău" guvernul îl recunoaşte într-o circulară din acel an [87]).

Procesele, fuga, incendiile provocate, revoltele locale au fost cele mai elocvente dovezi ale nemulţumirii ţărănimii din fostul judeţ Ilfov faţă de aplicarea incorectă a reformei agrare din 1864 şi faţă de unele din consecinţele ei. Contradicţiile sociale din satele judeţului Ilfov au determinat pe locuitorii lui să le caute rezolvare în flăcările răscoalelor ţărăneşti din 1888.

---

81) Arh. St. Buc. Pref. Ilfov, dosar 958, fila 11, 87, 111, 12, 28, 32, 19
82) *Idem*, fila 108
83) *Idem*, fila 102
84) Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 441—449
85) Arh. St. Buc., Pref. Ilfov, dosar 1165/1865, fila 44
86) *Idem*
87) *Idem*, fila 105

РЕЗЮМЕ

В этой статье авторы, Ливиу Штефэнеску и Иоана Кристаке-Панаит, изображают проведение земельной реформы 1864 г. При поддержке государственного аппарата, крупным собственникам удалось на долгое время отложить проведение реформы, лишить крестьян значительной части полагающихся им земель и наделить освобожденных от барщины крестьян худшими участками.

Авторы показывают бурные формы протеста крестьян против этих несправедливостей.

RÉSUMÉ

Les auteurs de cette étude, Liviu Ştefănescu et Ioana Cristache-Panait, montrent la manière dont fut appliquée la réforme agraire de 1864. Lors de la mise en application de cette loi, les grands propriétaires fonciers ont réussi, avec l'appui de l'appareil d'Etat, à ajourner pendant longtemps la mise en application de la réforme, a frustrer la paysannerie d'une bonne partie des terres qui lui étaient dues et a attribuer aux serfs libérés les terrains ler plus mauvais. Les auteurs relatent les actions de protestation violente des paysans contre ces injustices.

https://biblioteca-digitala.ro

Unele probleme actuale privind formarea şi dezvoltarea colecţiilor etnografice

de ION VLĂDUŢIU

În desfăşurarea revoluţiei culturale în patria noastră, alături de alte instituţii culturale, un rol important îl au şi muzeele ca instituţii ştiinţifice şi cultural-educative. În acelaşi timp muzeele îndeplinesc şi un alt rol, de o deosebită însemnătate — asupra căruia ne vom opri mai pe larg în studiul de faţă — şi anume acela de păstrătoare a dovezilor materiale care ilustrează dezvoltarea naturii şi societăţii de pe teritoriul ţării noastre, din cele mai vechi timpuri pînă în prezent.

Datorită grijii permanente a partidului şi guvernului, în anii puterii democrat-populare, muzeele au căpătat o dezvoltare nemaiîntîlnită, depăşind şi cele mai îndrăzneţe speranţe ale muzeografilor din trecut. O asemenea dezvoltare au cunoscut şi muzeele de etnografie din ţara noastră, atît prin înfiinţarea de noi secţii în cadrul muzeelor regionale şi raionale sau prin reorganizarea pe baze noi a activităţii etnografice în muzeele existente, cît şi prin mărirea numărului de piese ce alcătuiesc un tezaur de nepreţuit de bunuri de cultură populară, un tezaur al creaţiei noastre populare. Despre această creştere impresionantă, în modul cel mai grăitor vorbesc cifrele. Este suficient să amintim numai că în prezent Muzeul de artă populară al Republicii Populare Romîne are peste 36 000 de piese originale, de mare valoare, Muzeul etnografic al Transilvaniei are în colecţia sa peste 28 000 de piese etnografice, Muzeul satului, cu profil specific de muzeu în aer liber, are 57 de complexe etnografice cu un număr de peste 200 de construcţii şi 16 000 de piese etc.

https://biblioteca-digitala.ro

Este în tradiţia activităţii muzeelor din ţara noastră ca munca de formare şi dezvoltare a colecţiilor de etnografie să fie îmbinată cu munca de cercetare pe teren. În anii puterii populare această tradiţie a fost continuată şi dezvoltată ; în activitatea muzeelor noastre s-a pus un accent din ce în ce mai mare şi pe munca de cercetare, aceasta realizîndu-se nu numai prin îmbogăţirea patrimoniului ştiinţific al muzeelor sau prin organizări de expoziţii, ci şi prin studii publicate în reviste de specialitate sau sub formă de mici monografii.

Activitatea de cercetare în domeniul etnografiei a înregistrat în general, în această perioadă, însemnate progrese. În condiţiile noi ale dezvoltării ştiinţei din ţara noastră, etnografia a devenit o ştiinţă de sine stătătoare şi şi-a căpătat locul ce i se cuvine în rîndul celorlalte discipline umanistice. Pentru prima oară în istoria etnografiei romîneşti a fost creat un institut ştiinţific de cercetare a acestui domeniu — Institutul de etnografie şi folclor al Academiei Republicii Populare Romîne.

Ca ştiinţă socială — ramură a ştiinţelor istorice — pentru a putea analiza dezvoltarea fenomenelor de cultură şi de trai ale unui popor, etnografia, cu mijloacele sale specifice de cercetare, studiază fenomenele din punct de vedere istoric pe baza principiilor materialismului dialectic şi istoric.

Materialul etnografic de bază este materialul cules pe teren. Metoda principală de cercetare în domeniul etnografiei este cercetarea directă a fenomenelor de cultură şi de trai, cercetarea nemijlocită a realităţii de pe teren. Prin urmare, în studiile de etnografie se pleacă, în primul rînd, de la studiul realităţii, de la analiza minuţioasă, multilaterală, a elementelor de cultură materială şi spirituală.

Mărturiile materiale ale culturii populare, ca de altfel şi mărturiile de cultură spirituală, consituie pentru etnograf *un izvor de cercetare istorică, o sursă de informare ştiinţifică.* În procesul studiului etnografic, elementele de cultură materială sau spirituală au pentru etnograf însemnătatea pe care o au documentele scrise pentru istoric sau mărturiile materiale rezultate din săpături pentru arheolog. Adesea unele elemente de cultură materială prezintă interes şi pentru valoarea lor artistică deosebită. Aceasta măreşte şi subliniază valoarea lor de document. Materialul etnografic are însemnătatea de probă concretă cu privire la trăsăturile comune şi particularităţile de cultură şi de trai ale poporului în diferite perioade ale dezvoltării sale istorice.

Aici este, după părerea noastră, *tărîmul comun* unde se întîlnesc şi se întrepătrund în domeniul specialităţii noastre, munca de cercetare din institutele de cercetare şi din instituţiile muzeale. Însăşi concepţia ştiinţifică ce stă la baza dezvoltării etnografiei impune, în studiul *concret* al realităţii, împletirea strînsă a muncii de cercetare cu cea muzeografică. Evident, prin obiectivele urmărite, ambele au şi caracteristici specifice, laturile lor speciale şi, ca urmare, studiile concrete de teren includ şi rezolvarea acestor aspecte specifice. În activitatea muzeelor munca de cercetare pe teren urmăreşte, în primul rînd, formarea şi dezvoltarea colecţiilor. De altfel acest raport, în cercetarea concretă a realităţii de teren, se manifestă în acelaşi fel şi în alte ramuri de activitate muzeală, nu numai în cea etnografică. Trebuie subliniat însă că, în domeniul etnografiei, în condiţiile de dezvoltare a societăţii contemporane, în condiţiile transformărilor esenţiale ce au loc în cultura şi felul de trai al poporului, însemnătatea obiectelor muzeale pentru cercetare creşte mai ales după ce obiectul a fost achiziţionat şi adus în muzeu, întrucît aceste obiecte rămîn, de multe ori, singurele dovezi ale unor forme de trai şi de cultură materială pe cale de dispariţie.

Pentru studiile ştiinţifice în domeniul etnografiei, *obiectul intrat în muzeu,* avînd, acolo unde este cazul, şi valoare estetică, capătă înainte de toate *valoare de document ştiinţific, de izvor documentar* de cea mai mare însemnătate pentru studiul problemelor privind dezvoltarea culturii noastre populare şi a felului de trai. *Obiectele aduse în muzeu constituie, pentru generaţiile viitoare,* o mărturie de necontestat, *o mărturie materială a ceea ce într-o perioadă istorică dată reprezenta trăsături caracteristice, specifice culturii noastre naţionale.* Din aceasta rezultă şi necesitatea obligatorie a unei munci colective în domeniul etnografiei, atît pe plan de

https://biblioteca-digitala.ro

cercetare cît şi pe plan muzeografic. Poate nu este de prisos să amintim că istoria ştiinţei etnografice cunoaşte numeroase nume ilustre care au depus în acelaşi timp o vie activitate atît de cercetare, cît şi pe tărîm muzeografic.

Am subliniat în mod special valoarea de document, de izvor ştiinţific a obiectelor muzeale, pentru că, avîndu-se în vedere însemnătatea deosebită a materialelor etnografice pentru istoria culturii noastre populare, pentru elucidarea unor probleme mai generale din istoria poporului nostru, precum şi evoluţia concretă a elementelor etnografice în stadiul actual de dezvoltare a societăţii din patria noastră, se impune *ca anumite rezultate ale cercetărilor etnografice de teren să fie puse în slujba activităţii muzeografice chiar mai înainte de a vedea lumina tiparului.*

În etapa actuală, după părerea noastră, aceasta capătă o deosebită acuitate şi însemnătate pe tărîmul formării şi dezvoltării colecţiilor de materiale etnografice în muzee. Elemente de cultură materială sau spirituală, ca şi anumite complexe de cultură populară pe care în prezent etnograful mai are posibilitatea să le studieze în mod nemijlocit în contextul realităţii de pe teren, adică „pe viu", în condiţiile marilor prefaceri social-economice şi culturale care au loc în ţara noastră, mîine se vor putea găsi numai în muzee (cu condiţia ca ele să fie achiziţionate atîta vreme cît aceasta mai este posibil) constituind o sursă de informare ştiinţifică.

Încă de pe acum se poate afirma acest lucru. Sînt deja elemente de cultură pentru studierea cărora etnograful este nevoit să recurgă în primul rînd la materialele existente în muzeele noastre. Asemenea situaţii sînt în domeniul ocupaţiilor poporului nostru — îndeosebi unelte agricole arhaice, unelte folosite în economia pastorală, mijloace străvechi de vînătoare sau pescuit, mijloace de transport etc. precum şi în alte domenii de cultură şi trai ale poporului, de pildă ustensile casnice, piese de îmbrăcăminte etc. Achiziţionarea mărturiilor etnografice apare deci ca o necesitate actuală ce se impune în toate domeniile referitoare la felul de trai şi la cultura populară.

Este locul să subliniem aici activitatea extrem de rodnică în achiziţionarea obiectelor etnografice desfăşurată de către muzeele noastre centrale de etnografie precum şi de unele muzee din alte oraşe ale ţării. Muzeul de artă populară al Republicii Populare Romîne, Muzeul satului, Muzeul etnografic al Transilvaniei, Muzeul etnografic al Moldovei, Secţia de etnografie şi artă populară a Muzeului Brukenthal, Secţia de etnografie a Muzeului Banatului etc. desfăşoară în ultimii ani o muncă organizată de adunare, de achiziţionare a materialelor etnografice. În cadrul unora dintre marile noastre muzee, cum este de pildă Muzeul de artă populară al Republicii Populare Romîne, s-au iniţiat acţiuni speciale pentru depistarea şi achiziţionarea de materiale etnografice de pe întreg teritoriul patriei noastre. Muzeul Brukenthal, cu sprijinul comun al celorlalte muzee din ţară, a început organizarea unei secţii de muzeu în aer liber cu profil special — industriile săteşti — în Dumbrava Sibiului. Exemple de acest fel s-ar mai putea da. Asemenea acţiuni, de mare amploare, sînt posibile numai în condiţiile de azi, ale construirii vieţii noi, socialiste în ţara noastră.

În această vastă activitate a muzeelor noastre o contribuţie efectivă se poate aduce prin împărtăşirea la vreme a anumitor rezultate ale cercetărilor etnografice de teren, precum şi printr-un schimb de idei pe acest tărîm.

Plecînd de la aceasta, din analiza materialelor culese de noi, pe anumite probleme studiate nemijlocit pe teren, desprindem cîteva idei, care, într-o măsură mai mare sau mai mică, au tangenţă — ori se împletesc chiar — şi cu activitatea muzeală de dezvoltare a colecţiilor etnografice, de îmbogăţire a patrimoniului muzeelor noastre cu materiale etnografice.

Subliniem dintru început însemnătatea pe care o are colecţionarea riguros ştiinţifică a materialelor etnografice legate de *cultura şi felul de trai contemporan* al poporului nostru, înregistrarea şi aducerea în muzeu a mărturiilor materiale privind transformările radicale ce se petrec în anii puterii populare în felul de trai, şi în cultura populară. Această activitate valorifică, pe tărîm muzeal, cu mijloace muzeologice, rezultatele cercetării etnografice a fenomenului nou, cercetare ce consti-

https://biblioteca-digitala.ro

tuie una din sarcinile de bază ale ştiinţei etnografice contemporane. Totodată considerăm că şi în domeniul muzeal, la fel ca şi în munca de cercetare, trebuie acordată atenţie, în continuare, depistării şi achiziţionării obiectelor ce ilustrează diverse aspecte de trai şi cultură din trecut. Nu este vorba de a umbla după rămăşiţe arhaice sau rarităţi — cu toate că şi acestea trebuie înregistrate şi adunate deoarece prezintă un anumit interes ştiinţific, — ci este vorba de a depista şi achiziţiona, în măsura în care aceasta se mai poate face, *toate* categoriile de mărturii materiale ce pot constitui un document veridic despre trecutul poporului nostru, dovezi materiale ale felului de trai al strămoşilor noştri, dovezi care să reflecte, cît mai deplin, *toate* domeniile de trai şi de cultură populară. În realizarea acestei sarcini, după părerea noastră, trebuie să primeze interesul pentru obiect ca document, ca element de cultură.

Cercetările etnografice pe teren arată că au loc transformări în *toate* domeniile de trai şi cultură ale poporului şi că există unele deosebiri numai în ceea ce priveşte intensitatea, ritmul şi formele în care se manifestă prefacerile într-un domeniu sau altul ; de aceea muzeele trebuie să reflecte *sub toate aspectele* şi cu materiale *din toate zonele ţării* dezvoltarea culturii şi a felului de trai al populaţiei.

Este cunoscut că în muzeele centrale de etnografie şi în unele muzee mai mari din cîteva oraşe ale ţării sînt adunate bogate colecţii etnografice ; în unele cazuri însă, formarea colecţiilor a fost determinată şi de profilul muzeului.

Aşa cum este şi firesc, cu prilejul achiziţionării de materiale etnografice de pe teren, atenţia a fost şi este îndreptată, în special, asupra acelor categorii de obiecte şi domenii ale culturii şi traiului poporului nostru, care intră în mod nemijlocit în preocupările muzeului respectiv, cu alte cuvinte se integrează în profilul special al muzeului, fie în ceea ce priveşte conţinutul colecţiei, fie în ce priveşte sistemul de expunere.

Există însă şi domenii de trai şi cultură în care, după cum rezultă din cercetările etnografice de teren efectuate în diverse regiuni ale ţării, au loc transformări mari şi rapide, domenii care nu au intrat în profilul special al muzeelor centrale sau al unora dintre muzeele mai mari din alte oraşe ale ţării şi în consecinţă, în muzee, materialul etnografic din aceste domenii este prezentat în mai mică măsură.

Este vorba, în primul rînd, de unele aspecte de cultură materială privind *ocupaţiile* populaţiei ţării noastre.

Astfel, în domeniul *agriculturii* se pot depista, cu destul de mare greutate, o serie de unelte agricole tradiţionale în regiunile de şes unde agricultura a fost ocupaţia principală a populaţiei, unelte agricole care desigur prezintă astăzi interes istoric. Exemple în acest sens se pot da multe ; am aminti, de pildă, diverse tipuri de pluguri de lemn, boroane, îmblăciuri (în Bărăgan, Dobrogea etc.), armanul, sania pentru tocat paie etc. (în Dobrogea). Din ce în ce mai greu se întîlnesc pe teren şi uneltele tradiţionale ale agriculturii de munte, în toate zonele montane de la noi.

În domeniul *creşterii animalelor* au ieşit din uz uneltele tradiţionale, folosite cu deosebire la prelucrarea produselor lactate. Schimbări mari au loc şi în felul de trai al crescătorilor de animale, şi, ca urmare, o serie de ustensile întrebuinţate în curs de veacuri sînt înlocuite cu produse de fabrică. Menţionăm că ustensilele noi se întrebuinţează nu numai în satele de baştină, ci şi în gospodăria temporară de vară, de la munte. Am sublinia în această privinţă şi necesitatea de a se achiziţiona pentru muzeu şi anumite forme tipice de aşezări şi de *locuinţe temporare* (tîrle, stîne etc.) deoarece şi acestea au început a fi din ce în ce mai mult înlocuite cu altele noi, corespunzătoare unor necesităţi crescute ale populaţiei, iar altele, în noile condiţii de dezvoltare social-economică, au fost scoase cu totul din uz.

O situaţie asemănătoare se constată şi în ceea ce priveşte practicarea *vînătorii*. În acest domeniu cercetările de teren arată că aproape au dispărut mijloacele arhaice de vînătoare, cursele şi capcanele create de populaţia locală din diverse regiuni ale ţării, şi care nu arareori constituie excepţionale produse ale creaţiei şi măiestriei populare.

https://biblioteca-digitala.ro

Identică este situaţia şi în ceea ce priveşte *pescuitul*, cu deosebire uneltele de pescuit şi mijloacele de transport folosite la pescuit. Acelaşi lucru se constată şi în domeniul lucrului la pădure, unde uneltele şi mijloacele de lucru mecanizate iau din ce în ce mai mult locul celor tradiţionale.

Într-o anumită măsură cele arătate pînă acum se referă şi la meşteşuguri. In legătură cu practicarea diverselor meşteşuguri în ţara noastră am ridica încă o problemă izvorîtă din raportul între cercetarea ştiinţifică a anumitor meşteşuguri şi reflectarea lor în muzee. Avem în vedere satele specializate, mai ales din Transilvania. În anii regimului de democraţie populară s-a acordat o atenţie deosebită cercetării etnografice a satelor specializate. Considerăm că ar prezenta un deosebit interes ştiinţific ca ocupaţia meşteşugarilor din satele specializate — care atestă un grad mai înalt de cunoştinţe tehnice decît ale meşteşugarului obişnuit, o experienţă bogată transmisă din generaţie în generaţie — să capete o reflectare *muzeală specială*. Aceasta s-ar putea realiza fie în cadrul anumitor muzee raionale, prin crearea unui sector aparte anume destinat expunerii meşteşugurilor specializate ori, eventual, s-ar putea crea asemenea muzee de extindere nu prea mare chiar în unele sate specializate. Într-un asemenea muzeu, s-ar putea expune pe larg şi aspectele caracteristice ale felului de trai al populaţiei satelor respective. Desigur că pe marginea realizării concrete a acestei idei s-ar putea purta discuţii mai ample, dar aceasta nu intră în preocupările articolului de faţă.

În aceeaşi ordine de idei, ar prezenta un deosebit interes ştiinţific o expunere mai amplă într-un muzeu, pe bază de materiale etnografice, a ocupaţiei şi a felului de trai al pescarilor din unele zone unde pescuitul constituie una din ocupaţiile de bază ale populaţiei.

Nu credem necesar să insistăm asupra transformărilor rapide ce se petrec în locuinţă, — mai ales după încheierea procesului de transformare socialistă a agriculturii la sate — şi a necesităţii de achiziţionare a obiectelor de cultură materială ce constituie mărturiile felului de trai din trecut. Am subliniat numai necesitatea acordării unei atenţii deosebite formării, iar acolo unde este cazul, completării colecţiilor muzeale cu mărturii etnografice de cultură materială, care, alături de materialele etnografice privind transformările actuale în felul de trai şi cultură, constituie importante documente, surse însemnate de cercetare ştiinţifică asupra aceloraşi fenomene în trecut.

Încă o problemă ce are, de asemenea, o deosebită acuitate şi care este legată în mod direct de îmbogăţirea şi completarea colecţiilor muzeale etnografice este prezentarea culturii şi a felului de trai în muzeele istorice regionale şi raionale. Este cunoscut faptul că în muzeele de istorie se folosesc materiale etnografice pentru ilustrarea unor aspecte caracteristice din cultura şi felul de trai din trecut sau din prezent a populaţiei regiunii sau raionului respectiv. Aceasta nu trebuie însă să ducă la exagerări, cum s-a întîmplat în unele muzee, recurgîndu-se la soluţia simplistă de a „reflecta" antagonismele de clasă din sînul societăţii feudale, prin organizarea, în cadrul expunerii, a două interioare : unul de boier şi altul de ţăran. Alcătuirea unor colecţii *complete* şi totodată bogate din punct de vedere numeric rămîne însă, în primul rînd, o sarcină a muzeelor etnografice. Aceasta, la rîndul său, impune o intensificare a acţiunii de completare a patrimoniului muzeistic, iar în privinţa anumitor categorii de obiecte, chiar de formare a acestui patrimoniu, cu materiale etnografice, nu numai de către muzeele centrale şi nu numai de cele cu profil etnografic, ci şi de către muzeele regionale sau raionale cu profil istoric.

În acţiunea de îmbogăţire a patrimoniului etnografic al muzeelor din ţara noastră, acţiune ce poate fi realizată, după părerea noastră, cu cele mai bune rezultate numai pe baza unei *tematici ştiinţifice complete*, colaborarea între etnografii din cadrul institutelor de cercetare şi cei din instituţiile muzeale, folosirea la maximum a rezultatelor muncii de cercetare pentru dezvoltarea activităţii muzeistice, vor aduce fără îndoială cele mai mari foloase dezvoltării muzeografiei şi etnografiei din ţara noastră. Participarea activă la îmbogăţirea patrimoniului etnografic al muze-

https://biblioteca-digitala.ro

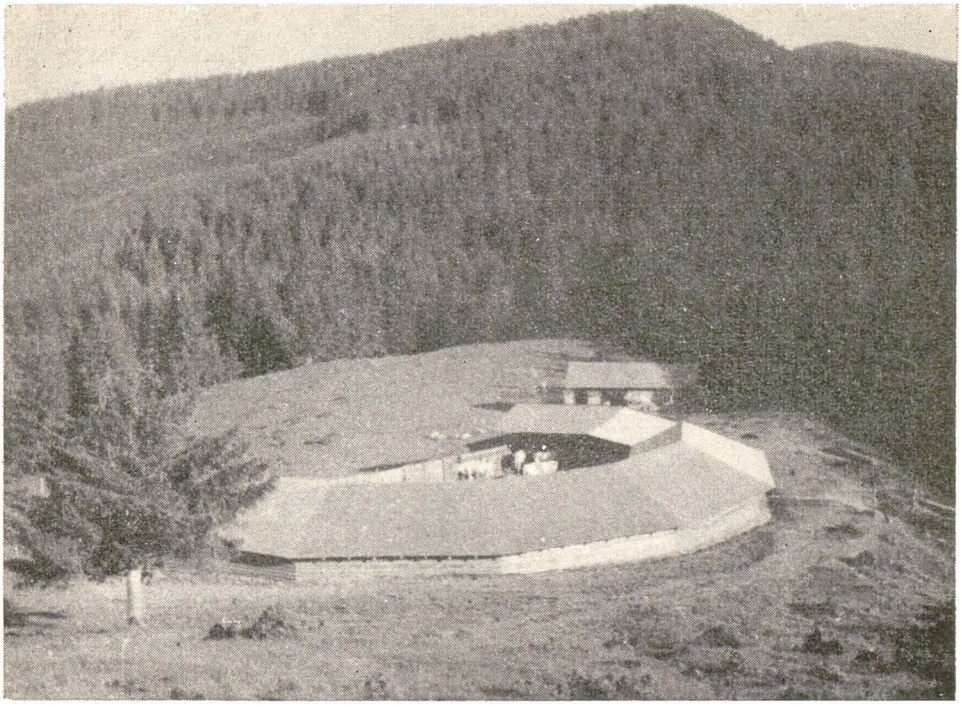

Saivanul din muntele Lacul Roşu, al G.A.C. Ghimbav, regiunea Braşov

elor noastre, în condiţiile actuale ale înfăptuirii revoluţiei culturale în ţara noastră, devine o sarcină a fiecărui lucrător în domeniul culturii. *Elaborarea colectivă şi dezbaterea colectivă a unor asemenea tematici ştiinţifice pe probleme* şi, într-o primă urgenţă, pe probleme de cultură materială, ar uşura mult şi ar contribui în mod eficient la munca de formare şi completare a colecţiilor muzeale cu mărturii materiale ale culturii şi felului de trai al poporului nostru, în etapa actuală.

РЕЗЮМЕ

Подчёркивая роль этнографических памятников, как источников информации и научного познания народного быта и культуры, автор, И. Влэдуциу, останавливается на некоторых актуальных вопросах формирования и развития коллекций этнографических музеев.

В статье уделяется особое внимание необходимости собирать, на основе внимательного и многостороннего изучения, предметы, отражающие все стороны быта, культуры и искусства нашего народа.

Успех этого дела, говорит автор, обеспечивается только широким и постоянным сотрудничеством между этнографическими музеями и научно-исследовательскими институтами Академии РНР.

RÉSUMÉ

En soulignant le rôle documentaire des objets ethnographiques, en tant que sources d'information et de connaissance scientifique du mode de vie, et de la culture populaire, l'auteur, I. Vlăduţiu, s'occupe de quelques problèmes et aspects que soulève, à l'étape actuelle, l'activité de formation et de développement des collections dans les musées ethnographiques.

L'auteur de l'article insiste sur la nécessité de colliger, sur la base d'études approfondies et multilatérales, les objets capables d'illustrer tous les côtés de la vie, de la culture et de l'art du peuple roumain. Le succès d'une pareille action ne saurait être assuré que par une collaboration étroite et continue entre les musées ethnographiques et les instituts de recherches de l'Académie de la République Populaire Roumaine.

https://biblioteca-digitala.ro

Originea vieții și prezentarea ei în muzee

de ELENA MANTU

Prezentarea problemei „Originea vieții" în muzeele noastre de științele naturii constituie o preocupare de dată recentă. În cadrul secției de evoluționism, ea are un loc însemnat, combătînd direct concepțiile idealiste cu privire la apariția vieții pe pămînt.

În cele ce urmează, vom căuta să arătăm stadiul actual al cunoașterii științifice în acest domeniu, împărtășind, în același timp, din experiența Muzeului de istorie naturală „Grigore Antipa" în ce privește expunerea temei „Originea vieții".

Istoricul preocupărilor pentru dezvăluirea tainelor vieții se pierde cu milenii în urmă. În funcție de nivelul de dezvoltare al societății și deci al culturii, au fost date diferite explicații în ceea ce privește originea vieții, explicații care, în ultima instanță, duceau la lupta dintre concepția materialistă și concepția idealistă.

Potrivit concepțiilor idealiste, întreaga lume vie — plante, animale, om — a fost creată de forțe supranaturale, deci datorită actului creator al divinității. În vechea Chină, India, Babilon, se considera că viața a apărut datorită activității creatoare a zeilor și că nașterea broaștelor și șoarecilor din rouă și pămînt umed sau a licuricilor din scînteile focului — toate acestea ar fi numai cazuri particulare ale manifestării actelor creației. La popoarele din antichitate, credința în geneza spontană a vieții era unanim recunoscută ; la fel și în evul mediu după părerea unor „învățați" ai vremii, gîștele și rațele ar putea apare direct din fructele unor arbori.

https://biblioteca-digitala.ro

Este celebră legenda „copacului de gîște", răspîndită începînd din secolul al XI-lea. Secolul al XVI-lea este secolul alchimiei, al căutării pietrei filozofale, cu ajutorul căreia totul s-ar putea transforma în aur. Alchimiștii au lansat și teoria despre homunculus — un mic omuleț — pe care susțineau că l-ar putea obține, pe cale artificială, din materia nevie.

După cum se știe, alchimiștii au suferit destul de repede un eșec. Pe măsura dezvoltării științelor, cercetările din domeniul naturii vii încep să zdruncine aceste legende. Astfel Fr. Redi (1626—1698) și Spallanzani (1729—1799) demonstrează pe cale experimentală imposibilitatea absolută a apariției spontane din materie nevie chiar și a unor organisme extrem de primitive. Geneza spontană s-a dovedit a fi o teorie iluzorie, bazată pe observații și experiențe eronate.

În același secol A. Leuwenhoek, inventînd microscopul, descoperă o lume nouă, invizibilă cu ochiul liber — lumea microorganismelor. Teoria generației spontane și-a găsit adăpost în această lume. Dacă viermii, insectele, șoarecii, gîștele nu pot apare dintr-odată — în mod spontan — din materia nevie, desigur că microbii pot apare, au generație spontană.

Cît de acută era problema generației spontane ne-o demonstrează faptul că în 1862 Academia Franceză de Științe a fixat un premiu pentru rezolvarea problemei : — viața apare prin generație spontană sau nu ?

Experiențele strălucite ale lui Pasteur (cu lichide organice sterile) au nimicit teoria generației spontane, demonstrînd că ea este rezultatul unor greșeli metodice. A urmat o perioadă de derută. Cum a apărut viața ? Și iată că apare o nouă încercare de explicare a apariției vieții pe Pămînt, de astă dată viața (sub forma unor spori de dimensiuni foarte mici, a unor microorganisme) venind de pe alte planete. Această teorie a panspermiei, formulată de cunoscutul fizician și astronom suedez S. Arrhenius (începutul sec. XX) nu a fost în general acceptată însă, deoarece în univers acționează radiații care distrug repede viața. Organismele vii nu pot ajunge prin mijloace proprii, neprotejate, de la un corp ceresc la altul [1]).

În orice caz izvoarele vieții trebuie căutate în limita planetei noastre.

O altă categorie de concepții privind originea vieții și interpretarea deosebirii dintre materia vie și cea nevie, sînt acelea materialist-mecaniciste, care exclud posibilitatea existenței unui principiu supranatural, dar neagă și existența oricărui specific biologic în organismele vii. Materia vie nu s-ar deosebi cu nimic de cea nevie, iar viața, cu toate manifestările ei, n-ar fi decît o rezultantă a fenomenelor mecanice, identice cu cele ce se petrec în materia nevie. Viețuitoarele ar reprezenta numai îmbinări extrem de complexe de particule materiale, un fel de mașini autoregulatoare. După cum funcționarea specifică a mașinii este condiționată de o anumită structură și dispoziție a părților ei, tot astfel și viața organismului ar depinde de structura sa intimă, de o anumită repartiție a atomilor și a moleculelor în protoplasma vie (Schrödinger 1947). Apariția vieții nu ar reprezenta — după această concepție — un element calitativ nou. Întreaga problemă se reduce la modul în care a apărut îmbinarea particulelor materiale caracteristice vieții, la modul în care a apărut structura proprie materiei vii. Organismul primitiv ar apare printre corpurile lipsite de viață, dobîndind spontan toate proprietățile caracteristice vieții, așa cum un cristal se separă spontan din soluția mamă.

Forma cea mai dezvoltată a mecanicismului contemporan o constituie tendința reducerii progreselor biologice la mecanica cuantică. Astfel B. Russel scrie că tot ceea ce caracterizează materia vie poate fi redus la chimie și, în felul acesta, în cele din urmă, la fizică. Mecanicismul contemporan se opune, ca o concepție neștiințifică, filozofiei științifice a dialecticii materialiste.

În acest sens savantul sovietic A. I. Oparin combate concepția „moleculei proteice vii", care ar avea proprietățile esențiale ale materiei vii, ca fiind neștiințifică, ca o consecință a reducerii mecanicist metafizice a materiei vii la procesele fizico-

---

1) Cercetări recente asupra conținutului biologic al unor meteoriți au arătat că ei conțin urme de substanțe organice și după unii chiar forme primitive de viață.

https://biblioteca-digitala.ro

chimice, rupte de metabolismul întregului organism. Metabolismul nu se reduce la însuşirile componentelor proteice individuale. Concepţia materialist-dialectică arată că viaţa este materială prin natura ei, că ea este o formă superioară de mişcare a materiei.

După Engels, viaţa nu apare spontan şi nu există etern, ci ea apare în procesul evoluţiei materiei, ori de cîte ori există condiţii favorabile pentru aceasta. Viaţa a apărut ca o calitate nouă în procesul dezvoltării evolutive a materiei.

Pentru rezolvarea problemei originii vieţii trebuie studiată istoria dezvoltării succesive a materiei, trebuie început cu cercetarea formării iniţiale pe planeta noastră a celor mai simple substanţe organice.

În zilele noastre, pe baza generalizării unui material faptic vast, s-a izbutit să se reprezinte concret schema dezvoltării evolutive a materiei şi etapele probabile prin care a trecut succesiv materia pînă la apariţia vieţii.

În 1924 cercetătorul sovietic A. I. Oparin expune pentru prima dată, în mod schematic, concepţia sa asupra originii vieţii, a apariţiei pe planeta noastră a celor mai simple substanţe organice, hidrocarburile. Evoluţia acestora duce la formarea unor compuşi asemănători cu proteinele, iar apoi la apariţia unor sisteme coloidale, capabile să-şi perfecţioneze treptat organizarea internă, sub influenţa selecţiei naturale.

Problema cea mai dificilă constă în demonstrarea pe cale experimentală a veridicităţii acestor explicaţii. Această situaţie a determinat realizarea unor sinteze de substanţe chimice, sinteze care confirmă ipoteza emisă, prin reproducerea diverselor etape ale dezvoltării evolutive a materiei. Sinteze de aminoacizi au reuşit să efectueze savanţii sovietici Pavlovskaia şi Paşinschi, savantul american Miller şi savantul indian Bahadur.

Întreaga lume vie este constituită din aceleaşi elemente chimice. Din cele peste 100 de elemente chimice din care este constituită întreaga lume materială, circa 60 intră în compoziţia organismelor. Din aceste elemente rolul predominant îl au carbonul, hidrogenul, oxigenul, azotul etc. Carbonul este elementul de bază al substanţelor organice.

Istoricul combinaţiilor carbonului se presupune că începe pe stelele foarte fierbinţi (pe stelele albastre) a căror suprafaţă atinge temperatura de cca. 30 000°. Pe aceste stele fierbinţi carbonul se află în stare liberă, necombinat cu nici un alt element. Cu cît temperatura stelelor scade, cu atît vor apare mai mulţi compuşi ai carbonului. Astfel, pe stelele albe cu temperatura de cca. 10 000°—12 000°, apar compuşi ai carbonului cu azotul şi hidrogenul iar pe stelele „reci" sau roşii, a căror temperatură este de 2000°—4000°, apar combinaţii din ce în ce mai complexe ale carbonului (cu oxigenul, hidrogenul, azotul etc).

După concepţia lui Oparin apariţia vieţii pe pămînt se produce în trei etape mai importante :

1. **Formarea hidrocarburilor.**
2. **Apariţia unor substanţe organice complexe.**
3. **Trecerea de la substanţele organice complexe la primele forme de existenţă a materiei vii.**

Istoria materiei vii începe cu carburile metalice, combinaţii ale carbonului cu metalele. Deoarece la începutul formării Pămîntului existau atît carburi metalice cît şi apă, au putut să apară primele hidrocarburi. Prezenţa hidrocarburilor este semnalată şi în zilele noastre pe meteoriţii căzuţi pe Pămînt de pe alte corpuri cereşti.

Oparin a elaborat ipoteza formării din compuşi simpli ai carbonului a unor substanţe din ce în ce mai complexe, pînă la materia vie.

Cu miliarde de ani în urmă erupţiile vulcanice aduceau din adîncuri, la suprafaţa pămîntului, carburi metalice (cum este de exemplu şi carbidul).

Carburile metalice în contact cu apa dădeau cele mai simple substanţe organice : hidrocarburile (ex. metanul, acetilena etc).

https://biblioteca-digitala.ro

Din aceste hidrocarburi, în condiţiile existente atunci şi în prezenţa altor elemente, s-au format substanţe mai complicate cum sînt zaharurile şi grăsimile.

Din combinarea unor hidrocarburi (ex. acetilena) cu apa şi amoniacul s-au format diferite substanţe organice inclusiv aminoacizii. Aminoacizii sînt compuşi din carbon, hidrogen, azot şi oxigen. Aceşti aminoacizi sînt cărămizile principale din care este alcătuită proteina. Studii recente dovedesc că formarea acizilor nucleici, care servesc ca matriţă pentru sinteza proteinelor, a premers formării proteinelor.

Materia vie apare la nivelul interacţiunii acizilor nucleici cu proteinele. Fiecare din acestea — proteine sau acizi nucleici — nu constituie încă materia vie.

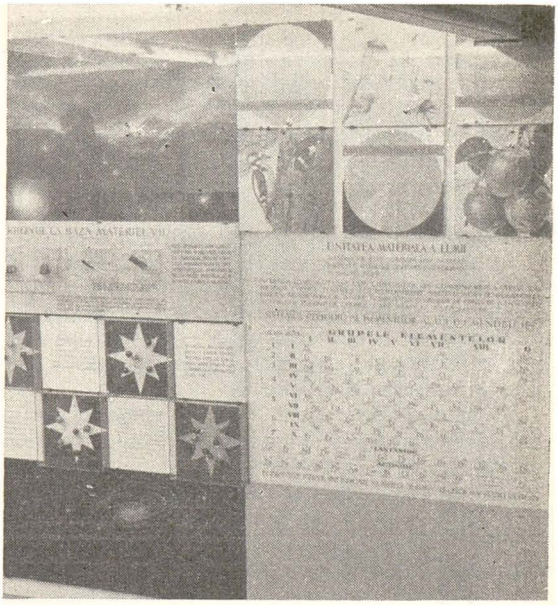

Detaliu din expunerea „Originea Vieţii" la Muzeul de istorie naturală „Grigore Antipa" din Bucureşti

În oceanul primar, în care se aflau sub formă de soluţie proteine, polinucleotide şi alte numeroase substanţe organice, s-a produs o concentrare a acestor substanţe sub formă de picături de coacervate.

Studiul coacervatelor este foarte important, deoarece însăşi substanţa vie de bază, protoplasma, are o structură asemănătoare. La unele coacervate din oceanul primitiv (primar) a apărut schimbul de substanţe cu mediul şi proprietatea de a se reproduce, deci apar proprietăţile materiei vii (etapa 3-a).

De la formele precelulare de organizare a materiei vii, în decursul miliardelor de ani, s-a făcut trecerea la organismele monocelulare, şi apoi la cele pluricelulare.

La Muzeul de istorie naturală „Grigore Antipa" accentul expunerii „Originea vieţii" cade pe demonstrarea apariţiei materiei vii din materie nevie şi nu pe istoricul problemei. În acest fel au putut fi prezentate, în mod detaliat, etapele evoluţiei materiei vii.

Pentru a înţelege esenţa vieţii este necesară cunoaşterea materiei vii, a substanţelor şi elementelor din care sînt alcătuite organismele vii. Prezentînd ilustrativ, grafic, compoziţia chimică a diferitelor organisme vii — plante şi animale — se poate demonstra că aceleaşi elemente chimice (C, O, H, N, etc) alcătuiesc întreaga lume vie.

Pentru a demonstra că elementul carbon stă la baza substanţei organice, se prezintă în casete de plastic transparent zahăr, grîu, oase, lemn în stare naturală şi alături, comparativ, aceleaşi materiale carbonizate.

Pornind de la acest element de bază, carbonul, se prezintă în continuare apariţia şi evoluţia combinaţiilor sale. Această evoluţie a fost urmărită pe diferite corpuri cereşti, prin intermediul analizelor spectrale.

Pentru o prezentare cît mai sugestivă a evoluţiei combinaţiilor carbonului, elementele chimice au fost figurate prin sfere diferit colorate şi aplicate pe stele albastre, albe, galbene şi roşii, culori ce amintesc stadiile de evoluţie a stelelor. Pentru protejarea acestor elemente ilustrative, s-au folosit de asemenea casete din material plastic.

https://biblioteca-digitala.ro

Făcînd cunoscute aceste noţiuni de bază se trece la expunerea teoriei materialist-dialectice asupra originii vieţii elaborată de savantul sovietic A. I. Oparin şi confirmată de o serie de oameni de ştiinţă din lumea întreagă.

Ca vizitatorul să-şi poată imagina condiţiile în care a apărut viaţa pe Pămînt, fundalul expunerii prezintă o pictură a oceanului primitiv, aşa cum se presupune că era cu miliarde de ani în urmă. Peisajul cuprinde, pe lîngă oceanul primitiv, fenomene de vulcanism, descărcări electrice, radiaţii solare etc.

Apariţia şi evoluţia substanţelor organice, a primelor 2 etape importante din geneza materiei vii, este dată în expunere prin reacţiile chimice respective. Elementele chimice sînt reprezentate prin bile diferit colorate.

Confirmarea concepţiei lui A. I. Oparin de către o serie de savanţi din lumea întreagă ocupă un loc însemnat în expunere. Experienţele savanţilor Pavlovskaia, Paşinschi (U.R.S.S.), Miller (S.U.A.), Bahadur (India), care au obţinut în condiţii de laborator aminoacizi, prin reproducerea condiţiilor existente în atmosfera primară, (amestecul diferitelor gaze, influenţa descărcărilor electrice etc), sînt prezentate prin texte şi desene.

În continuare, este arătată evoluţia materiei nevii complexe spre materia vie, marcînd etapele aminoacizi, proteine, coacervat. Alături de schema formării coacervatului este dată fotografia originală a unui coacervat, realizată şi trimisă de Institutul de biochimie din Moscova.

Într-o picătură de apă — ipotetică — sînt figurate (pictură) o serie de organisme cu organizare inferioară. Celula vegetală şi animală ca şi infrastructura acestora demonstrează unitatea de structură a materiei vii.

Desene sugestive ajută la înţelegerea acestei probleme de mare importanţă a biologiei contemporane.

Dată fiind frecvenţa solicitării acestei teme, precum şi condiţiile pe care le are, Muzeul de istorie naturală „Grigore Antipa" a acordat multă atenţie expunerii, atît în ceea ce priveşte spaţiul cît şi în modul de a rezolva problema. Panourile din plăci de formica, viu colorate, s-au dovedit a fi nu numai estetice dar şi adecvate pentru muzee, deoarece permit o întreţinere permanentă a curăţeniei, culorilor, aspectului. Materialul este rezistent şi hidrofob.

Muzeele din Timişoara şi Craiova au rezolvat problema într-un mod mai succint, păstrînd proporţia cu celelalte teme care preceed sau succed tema originii vieţii. Acest lucru a şi dus la o prezentare mai simplă, reducînd totul la text şi desen pe panouri caşerate, fără material tridimensional.

Numeroase grupe de vizitatori care vin în mod organizat din partea diferitelor instituţii, şcoli de partid, studenţi, elevi etc. solicită călăuziri (explicaţii) speciale la tema originea vieţii. Problema prezintă interes pentru tot mai mulţi vizitatori. Iată de ce se impune ca muzeele să prezinte la un nivel ştiinţific cît mai înalt, bazîndu-se pe cele mai noi date ale ştiinţei şi în acelaşi timp cît mai accesibil, problema originii vieţii. Ea este una din problemele de bază în formarea concepţiei materialist-dialectice despre lume a maselor de vizitatori.

РЕЗЮМЕ

Автор, Елена Манту, излагает развитие концепций о происхождении жизни на Земле, останавливаясь на современной научной концепции. В статье показано, как представлен этот вопрос в Музее естественных наук «Григоре Антипа» в Бухаресте.

RÉSUMÉ

L'auteur, Elena Mantu, présente l'évolution des conceptions de l'origine de la vie sur la Terre, avec un aperçu spécial sur la conception scientifique moderne. Il y décrit la présentation de ce thème au Muséum d'Histoire Naturelle „Grigore Antipa" de Bucarest.

https://biblioteca-digitala.ro

activitatea cultural-educativă

https://biblioteca-digitala.r

* * * — Despre îndrumare şi îndrumători 139
VIOREL COSMA — Muzeele din regiunea Bucureşti şi activitatea de mase 141
MATEI ALECSESCU — Activitatea cultural-educativă la Muzeul ştiinţelor experimentale 148

* * * — Об экскурсоводах и экскурсоводческой деятельности 139
ВИОРЕЛ КОСМА — Музеи Бухарестской области и их массовая деятельность 144
МАТЕЙ АЛЕКСЕСКУ — Научно-просветительная деятельность в музее экспериментальных наук 148

* * * — Sur le guidage et les guides 139
VIOREL COSMA — Les musées de la région de Bucarest et l'activité culturelle 144
MATEI ALECSESCO — L'activité culturelle et éducative du Musée des sciences expérimentales 148

* * * — On guides and guiding 139
VIOREL COSMA — The museums in the Bucharest region and their public activities 144
MATEI ALECSESCU — The cultural and educational activities of the museum of experimental science 148

https://biblioteca-digitala.ro

OPINII

Despre îndrumare și îndrumători

În jurul „mesei rotunde", la redacția „Revistei Muzeelor", cîțiva tovarăși, lucrători din muzee cu profil diferit, au făcut începutul seriilor de discuții pe care revista își propune să le aducă la cunoștința cititorilor săi.

Obiectul discuției l-a constituit unul dintre aspectele de primă însemnătate a activității care se desfășoară în cadrul muzeului: munca de îndrumare a vizitatorilor, metodele de lucru și calificarea profesională a îndrumătorilor.

Îndrumătorului îi este conferită sarcina și grija de a ajuta grupurilor de vizitatori să culeagă cunoștințele pe care i le oferă tot ce e strîns într-un muzeu, să înțeleagă semnificația fiecărui exponat, a fiecărui fenomen pe care îl reprezintă acesta, și să pătrundă legătura profundă dintre toate cele ce dezvăluie un muzeu vizitatorilor săi.

Și pentru că orice profesie cere preferință, interes și pasiune, am invitat la discuție cîțiva tovarăși care fac și muncă de îndrumare cu mărturisită plăcere, considerînd îndrumarea în muzeu o activitate mereu nouă și foarte necesară: tovarășii Alexandru Cebuc, șef de secție la Muzeul de istorie a orașului București, Ion Dragomir, director al Muzeului regional de istorie Galați, Ion Firu, directorul Muzeului regional al Olteniei, Ioana Nițescu, muzeograf la Muzeul de istorie naturală „Gr. Antipa", ing. Dumitru Popescu, șeful Serviciului de cercetare, documentare și expoziții la Muzeul tehnic din București, și Georgeta Stoica, șef de secție la Muzeul satului.

În discuție nu au fost epuizate problemele multiple pe care le pune îndrumarea vizitatorilor în muzeu. Considerăm că discuția organizată la redacția revistei este doar un început și invităm pe cititorii noștri — lucrători din muzee sau vizitatori — să-și spună cuvîntul.

Discuția a pornit de la problema: În ce fel se evită monotonia ghidajului? Și în ce măsură ghidajul solicită participarea atentă și vie a îndrumătorului?

IOANA NIȚESCU

Fără să poată fi cuprinsă în formule exacte, problema este foarte importantă. Cred că este greu să îndeplinești munca de îndrumător într-adevăr bine, dacă acțiunea în sine nu îți place. Îndrumătorul nu este un om pus să dea informații impersonale despre exponate; el trebuie să fie primul om interesat ca vizitatorii să părăsească muzeul simțindu-și cu ceva mai împlinit

https://biblioteca-digitala.ro

bagajul de cultură. Elementul care asigură acest lucru este contactul direct, viu, cu publicul. Iar publicul nu înseamnă ceva abstract. Publicul înseamnă grupul de muncitori care stă în faţa ta şi aşteaptă cu emoţie, în tăcere, să dai semnalul de pornire, publicul înseamnă un grup de ţărani colectivişti, sau un grup de studenţi, sau altul de elevi, oameni în vîrstă sau oameni tineri care cunosc, în linii generale, problemele despre care le vei vorbi, sau care au noţiuni vagi despre ele. Te privesc în ochi, lasă să le scape replici şi, între tine şi ei, întîlnirea aceasta, poate singura, sau poate prologul unui şir de alte întîlniri în muzeu, devine o comunicare importantă, utilă. Iată unul dintre elementele care exclude monotonia. Ghidajul nu poate deveni monoton, cum oamenii înşişi nu sînt monotoni.

REDACŢIA

Vă mulţumim pentru elogiul meritat pe care îl aduceţi publicului. Este de neînchipuit însă o asemenea comunicare fertilă fără pregătirea profesională înaltă a îndrumătorului. Care sînt metodele şi mijloacele de perfecţionare profesională folosite în muzeul Dvs.?

IOANA NIŢESCU

În muzeul nostru se fac un fel de lecţii speciale de ghidaj: unul dintre îndrumători pregăteşte un ghidaj model — la nivelul cel mai înalt — corespunzător cunoştinţelor pe care ar trebui să le comunici studenţilor unei facultăţi de ştiinţele naturii. Ghidajul este prezentat în faţa întregului personal ştiinţific şi apoi discutat. Fiecare specialist, pe rînd, susţine un asemenea ghidaj-model, la alt sector din muzeu. Pe această cale, creînd între lucrătorii muzeului raportul ghid-vizitatori, ne verificăm continuu cunoştinţele şi metodele de muncă.

REDACŢIA

Rugăm şi pe ceilalţi tovarăşi să vorbească despre metodele de pregătire a îndrumătorilor, la muzeele în care lucrează.

ALEXANDRU CEBUC

Pregătirea îndrumătorilor noi la Muzeul de istorie a oraşului Bucureşti se face treptat, pe etape. Scopul unei astfel de pregătiri este acela de a permite îndrumătorului să cunoască profund tema pe care o explică. Fiecare dintre îndrumători pregăteşte un ghidaj-model pentru un sector redus (de exemplu, o orînduire) apoi îşi lărgeşte sfera. Ghidajul este supus, ca şi la Muzeul „Antipa", analizei colective. În general însă la pregătirea acestora se ţine seama de specialitatea lor restrînsă (istorie veche, istorie contemporană etc), deoarece fiecare grup este călăuzit, de obicei, pe rînd, de 2 îndrumători.

DUMITRU POPESCU

Înainte de a ajunge conducător de grup, îndrumătorul trebuie el însuşi să parcurgă un drum destul de lung. Drumul acesta trece prin biblioteca muzeului — în care se cere un popas lung şi activ, — drumul acesta presupune cercetare ştiinţifică, iar la noi — muzeu cu un profil special — drumul înseamnă mînuire de aparate şi construirea aparatelor noi. La Muzeul tehnic îndrumătorii construiesc aparate, dintre care unele nici nu există în ţară ci sînt montate, pentru prima dată, în atelierele muzeului nostru. Multe dintre aparate sînt înfăţişate vizitatorilor în funcţiune. Îndrumătorii sînt stăpîni pe mînuirea maşinilor pe care le învaţă întîi ei înşişi şi, apoi, pe măsură ce le cunosc bine, le prezintă publicului. Munca de îndrumare este un act de mare generozitate. Îi comunici vizitatorului cunoştinţele tale fundamentale în legătură cu problema care îl interesează.

REDACŢIA

Fără să aibă directă legătură cu discuţia noastră, spuneţi-ne, vă rog, dacă aţi primit păreri despre emisiunile pe care le susţineţi la televiziune?

https://biblioteca-digitala.ro

DUMITRU POPESCU

Ecourile ni le-au transmis tovarăşii de la televiziune. O mulţime de scrisori de la elevi, părinţi, profesori, de la muncitori, care socotesc binevenită emisiunea şi ne transmit sugestii.

În muzeu propriu-zis „ecoul" s-a făcut simţit prin creşterea numărului de vizitatori. În anul 1963 am avut 120 000 de oameni din care vreo 80 la sută au venit în grupuri organizate, majoritatea fiind muncitori şi elevi.

GEORGETA STOICA

Ca să urmăresc în continuare drumul pe care îl străbate îndrumătorul pentru a ajunge în muzeu, profund şi multilateral pregătit, unul din marile „popasuri active", de studiu, îl constituie participarea sa activă la cercetările ştiinţifice pe teren. În Muzeul satului îndrumătorul prezintă vizitatorilor un bogat material etnografic. Cunoaşterea zonei, a materialului „la el acasă", a obiectelor în funcţiune în gospodăria omului, a portului popular în mediul său, îţi permite îndrumarea cea mai deplină, competentă a vizitatorilor. Trebuie să vezi cu ochii tăi iscusinţa meşterului popular, căruia tradiţia seculară i-a transmis soluţii uimitoare în multe probleme tehnice dificile — ca să-i poţi sugera şi vizitatorului complexul de fenomene care se desprinde din cîteva exponate caracteristice. Cred că şi în muzeele cu alte profiluri îndrumătorul trebuie să participe la cercetări, fiindcă nu e suficient să-ţi cunoşti meseria numai „după carte".

ION FIRU

Şi acum, să ne apropiem din nou de muzeu. Înainte de a-l invita pe îndrumător să-şi ia în primire grupul de oaspeţi, aş mai adăuga un lucru. Pe lîngă pregătirea profesională, pe lîngă înţelegerea dialectică a fenomenelor, îndrumătorul de muzeu trebuie să aibă şi o vastă cultură generală, în domenii care nu sînt de strictă specialitate. El trebuie să fie un intelectual cu cunoştinţe şi preocupări multilaterale. Vizitatorii, de orice categorie şi nivel de cunoaştere, sesizează imediat lucrul acesta şi nu rămîn cu impresia că le spui o lecţie, fiindcă asta ţi-e meseria şi fiindcă eşti plătit pentru ea. Şi vocabularul, şi asociaţiile şi comparaţiile pe care le foloseşte în explicarea temei trădează un îndrumător cu o pregătire multilaterală, armonioasă, sau pe unul ale cărui cunoştinţe se reduc la ghidajul său.

Bineînţeles, cu orice bagaj de cultură, ghidajul „savant", în sensul de inaccesibil grupului de vizitatori respectiv, trebuie evitat. În actul de comunicare cu publicul trebuie să ţii seama de diversitatea preocupărilor lui şi, în măsura în care îţi permite timpul şi materialul pe care îl prezinţi, să i te adaptezi.

REDACŢIA

Vă mulţumim tuturora pentru dezbaterea pe care aţi făcut-o în jurul problemei pregătirii profesionale a îndrumătorilor. Bănuim că cititorii noştri îşi vor spune şi ei părerea. Dumneavoastră le-aţi dat cîteva puncte de plecare bune.

V-am ruga să ne vorbiţi acum de o altă problemă. În ce măsură ţineţi seama de dorinţele speciale ale vizitatorilor de a cunoaşte mai profund un aspect sau altul al expoziţiei muzeale?

ALEXANDRU CEBUC

Este o dorinţă destul de frecventă a vizitatorilor şi noi le-o îndeplinim întrutotul. Deseori primim grupuri de tovarăşi, din diverse seminarii din cadrul învăţămîntului ideologic, pe care îi interesează o anumită temă, de pildă începuturile mişcării muncitoreşti în ţara noastră. Le prezentăm mai sumar expoziţia pînă la tema cerută şi ne oprim mai îndelung asupra problemelor care îi interesează. Acelaşi lucru se petrece şi cu studenţii. Sîntem foarte satisfăcuţi că le putem pune la îndemînă un material de studiu unic şi bogat.

https://biblioteca-digitala.ro

IOANA NIŢESCU

Să ştiţi însă că noi, deşi în general procedăm la fel, uneori îi refuzăm pe unii dintre vizitatori. Ce te faci cînd sosesc doi şcolari şi te anunţă că au venit să le repeţi protozoarele „dar mai amănunţit, că avem teză" ?

ION FIRU

Nu-i vina lor şi trebuie să-i sfătuim într-un singur fel : să vină cu clasa şi cu profesorul. Bineînţeles profesorul trebuie să vină cu vreo zi-două înainte, singur. La noi acesta e un procedeu curent : îi facem profesorului un ghidaj, îmbogăţim vitrinele, le întregim cu materialul suplimentar de care are el nevoie, şi pe care apoi îl retragem bineînţeles, iarăşi, în depozitul ştiinţific. Apoi profesorul îşi aduce clasa şi face recapitularea lecţiilor „pe viu".

De altfel nici un îndrumător nu poate înlocui un profesor care, pe lîngă faptul că ştie exact ce material a predat, îşi cunoaşte foarte bine fiecare elev în parte.

REDACŢIA

Între îndrumătorii din muzee se discută deseori despre sistemul după care se face ghidajul : dacă cea mai indicată cale este cea inductivă — de la exponat la teorie, sau cea deductivă — de la teorie la exponat. V-am ruga să ne spuneţi părerea Dvs.

ION FIRU

La muzeele de ştiinţele naturii depinde de ce parte a expunerii e vorba. În general, avînd în faţă exponate interesante prin formă, colorit, biologie, metoda inductivă dă rezultate mai bune. E greu să ţii trează atenţia unor vizitatori ajunşi în faţa unei vitrine cu fluturi splendid colorati, vorbindu-le despre noţiuni abstracte ca adaptarea la mediu, selecţia naturală, fără a le vorbi despre fluturi şi viaţa lor. Noţiunile pe care le dai despre exponate trebuie astfel alese încît să formeze nişte premize din care să tragi apoi uşor concluzia abstractă, pe care să o dezvolţi după ce ai captat interesul vizitatorilor.

În părţile mai dificile ale expoziţiei, cu mult material plan — care prin definiţie nu e atrăgător din punct de vedere vizual — şi în care se prezintă probleme teoretice ce nu pot fi înţelese fără cunoaşterea multor noţiuni, eşti obligat să nu pleci cu explicaţiile de la exponat, ci să faci o prezentare teoretică prealabilă. Asemenea situaţii se întîlnesc de exemplu la tema „Originea vieţii".

Cred însă că muzeul nu trebuie să fie considerat ca un fel de carte, ale cărei ilustraţii ar fi exponatele. El are specificul său, o formă aparte de exprimare, în care rolul cel mai important îl au piesele originale, cu valoare ştiinţifico-documentară care impresionează publicul. Expunerea muzeului se apropie mai mult, să spunem, de scenariul unui film, decît de textul unei cărţi. Explicaţiile din vitrine (texte, etichete) leagă între ele piesele, le sînt însă subordonate, nu trebuie să le acopere. Explicaţiile trebuie să ajute pe vizitator să înţeleagă legile de dezvoltare ale naturii sau societăţii.

ALEXANDRU CEBUC

În muzeele de istorie, specificul ghidajului este diferit. În general noi pornim de la teorie către exponat, de la principiile materialismului istoric spre fenomenele particulare exprimate prin piesele expuse. Dacă începi prin a explica obiectele, există riscul ca vizitatorul — o dată lămurit despre ce e vorba — să treacă mai departe, fără să înţeleagă fenomenul, evenimentul în ansamblul lui. În plus, în muzeele de istorie există şi multe piese bidimensionale, uneori mai puţin atractive, care nu distrag pe vizitator de la explicaţiile teoretice care i se dau.

ION DRAGOMIR

Multe exponate din muzeele istorice nu vorbesc prin aspectul lor exterior ; importanţa lor e legată de fenomenul

https://biblioteca-digitala.ro

pe care-l prezintă. De aceea îndrumătorul explică întîi fenomenul, apoi dă detalii despre piesa expusă — lucrează deci deductiv. Acest lucru e valabil şi la microlitele din sala comunei primitive, şi la monumentele rămase din sclavagism, şi la armurile din feudalism — şi la piesele legate de luptele muncitoreşti. Practica aceasta s-a născut din contactul nostru cu vizitatorii, din întrebările lor : „Dece e aşa ?", „Ce reprezintă acest lucru ?" etc.

GEORGETA STOICA

La călăuzirile în Muzeul satului, metoda inductivă prezintă două inconveniente. În primul rînd, majoritatea pieselor sînt vechi, corespund unui mod de viaţă înapoiat, din timpul capitalismului sau feudalismului, lucru care trebuie de la început relevat de îndrumător. Nu poţi deci să-ţi formezi o impresie de ansamblu asupra etnografiei poporului nostru, asupra culturii sale materiale, dacă explicaţiile sînt legate numai de piesele expuse. Dacă ţinem seama de faptul că la noi vin foarte mulţi vizitatori străini (cca. 45 000 numai în anul 1963), e clar că îndrumătorul trebuie să fie foarte atent, să nu lase vizitatorii să plece cu o imagine inexactă, deformată asupra satului.

În afară de aceasta, explicînd inductiv există riscul ca vizitatorul să reţină numai curiozităţile, să nu capete o imagine globală asupra problemelor prezentate.

REDACŢIA

Reiese deci că, în funcţie de specificul expoziţiei de bază, se pot întrebuinţa ambele metode.

O ultimă problemă. Din experienţa pe care o aveţi ca lucrători în muzee, sau ca vizitatori în diferite muzee — care sînt, după Dvs., principalele greşeli care trebuie evitate de cei care fac munca de îndrumare ?

ION FIRU

Obiectivismul — şi, ca o latură a sa, tehnicismul — constituie o eroare de fond, cu repercusiuni serioase în călăuzire. Întotdeauna îndrumătorul trebuie să spună mai mult decît ce se vede în vitrine, să generalizeze tema, să ajute vizitatorilor să ajungă la concluzia logică, ştiinţifică, ce se desprinde din tematica expoziţiei, exponatele devenind argumente directe.

ALEXANDRU CEBUC

Informarea ştiinţifică insuficientă poate pune pe îndrumător în situaţii delicate, în care nu poate face faţă întrebărilor unui vizitator interesat. Iar din punct de vedere al formei, cred că lipsa de participare afectivă la ghidaj din partea îndrumătorului e simţită de public şi apreciată negativ.

IOANA NIŢESCU

Cred că monotonia în expunere — provenind fie din glas (continuu, prea încet sau prea tare), fie din „recitarea" unei lecţii învăţate pe din afară — e o greşeală de care trebuie să ne ferim. Publicul se plictiseşte, oboseşte, nu mai e receptiv şi ghidajul e ratat.

GEORGETA STOICA

A nu te adapta la nivelul grupului pe care-l călăuzeşti este — cred eu — una din cele mai mari erori. Trebuie să-i captezi interesul pe unde e mai accesibil (de exemplu în Muzeul satului, un grup de ingineri e în mod special interesat de instalaţiile tehnice populare etc).

În orice caz, nu e uşor să fii îndrumător într-un muzeu ! Trebuie să fii şi un bun pedagog şi un bun orator. Misiunea este foarte importantă, şi îndeplinirea ei aduce mari satisfacţii.

https://biblioteca-digitala.ro

Muzeele din regiunea București și activitatea de masă

VIOREL COSMA

În țara noastră, activitatea cultural-educativă de masă, ca unul din mijloacele principale ale revoluției culturale, este chemată să contribuie la educarea socialistă a celor ce muncesc, la formarea unei concepții științifice despre natură și societate, înlăturînd misticismul, obscurantismul și superstițiile.

În complexul activității culturale, un rol deosebit de important revine instituțiilor muzeale. Muzeele, care păstrează cele mai valoroase mărturii ale evoluției naturii și societății, ale creației materiale și spirituale ale făuritorilor istoriei omenești, au datoria de a contribui efectiv la lărgirea orizontului cultural al maselor de oameni ai muncii.

Aceste considerente au făcut ca activitatea instituțiilor muzeale să se bucure în anii regimului democrat-popular de o mare prețuire. În cele ce urmează ne propunem să discutăm unele aspecte ale activității cultural-educative de masă desfășurate de muzeele regiunii București, mai ales a celor cu profil istoric, socotind că ele vor interesa, fără îndoială, sutele de lucrători din acest important sector al muncii culturale.

★

Activitatea muzeelor se desfășoară sub două aspecte principale: munca de cercetare științifică, de descoperire, păstrare și valorificare a materialului muzeistic în cadrul expozițiilor de bază și munca de masă, de popularizare a muzeului pe o sferă cît mai largă. Cele două aspecte formează de fapt un tot închegat care definește esența muncii ce se desfășoară într-un muzeu.

Noi pornim de la premiza că elementul de bază al activității unei instituții muzeale îl constituie munca de cercetare eficientă. Munca cultural-educativă a muzeelor este de fapt, în principal, activitatea care se desfășoară pentru răspîndirea în mase tocmai a rezultatelor activității de cercetare și a realizărilor obținute de muzee în această direcție. Iată unul din motivele pentru care este necesară intensificarea activității de cercetare și de valorificare științifică, condiție de bază a unei munci cultural-educative cu un bogat conținut și de o înaltă ținută științifică.

În domeniul cercetării științifice, muzeele de istorie din regiunea București au obținut unele rezultate bune ca urmare a intensificării săpăturilor arheologice, care — în urma colaborării rodnice și permanente cu Institutul de arheologie al Academiei R.P.R. — au dat la iveală o serie de piese valoroase, contribuind astfel la elucidarea unor probleme importante privind evoluția societății omenești pe teritoriul regiunii noastre.

https://biblioteca-digitala.ro

Astfel, muzeul raional din Călăraşi şi-a lărgit considerabil activitatea de cercetare în raion şi împrejurimi. În urma săpăturilor efectuate în comuna Independenţa, de pildă, a fost scoasă la iveală o necropolă formată din 35 morminte, alături de aşezarea respectivă (secolul al IV-lea e.n. — epoca migraţiei popoarelor), la Andolina, o necropolă din două epoci (10 morminte neolitice şi 7 morminte geto-dacice), iar într-o movilă de lîngă Călăraşi au fost descoperite numeroase morminte de la sfîrşitul neoliticului. Descoperiri de mare importanţă au fost făcute la Păcuiu lui Soare, Radu Negru, Boşneagu şi altele.

Muzeul raional din Giurgiu a contribuit, prin munca neobosită a lucrătorilor săi, la descoperirea primei aşezări din paleoliticul superior din cîmpia munteană, la Malul Roşu, iar la Drăghiceanu s-a descoperit o aşezare din neoliticul timpuriu (cultura Vinča). În ultimul timp, cercetările muzeografilor s-au concentrat asupra descoperirilor făcute în mormintele de la Cacaleţi (secolele IV şi IX-X), de o deosebită importanţă pentru studiul formării limbii şi poporului romîn.

Succese frumoase pe linia cercetării ştiinţifice au obţinut şi muzeele raionale din Oltenița şi Alexandria. Toate acestea au adus în colecţiile muzeelor noastre, în expoziţiile lor de bază, numeroase obiecte şi piese de valoare, multe din ele unice în ţara noastră. Printre cele peste 25 000 de piese existente în muzeele din regiunea Bucureşti se numără tezaurul dacic (secolul II î.e.n.) format din 30 monede de argint Tasiene şi una Maronea Tracia, trei vase mari de cereale pictate bicrom — cultura Gumelniţa-Ariujd, podoabe din Spondilus şi Dentaliu — cultura Boian (la muzeul din Călăraşi), vatră şi unelte din paleoliticul superior, obiecte din neoliticul timpuriu, ceramică aparţinînd culturii Glina III (la muzeul din Giurgiu) şi alte numeroase piese la muzeele din Oltenița şi Alexandria.

Fără îndoială, toate acestea dovedesc o muncă asiduă de cercetare, concretizată într-o măsură însemnată în aportul adus de cercetătorii muzeelor noastre la elaborarea primului volum din **Istoria Romîniei.** Se pune însă întrebarea cum au reuşit colectivele muzeelor să facă din aceste cercetări fructuoase, baza unei activităţi cultural-educative de masă susţinute, atractive şi variate, ce forme au folosit şi care au fost rezultatele obţinute.

★

Una din cele mai importante forme ale muncii culturale de masă a muzeelor o constituie expoziţiile temporare tematice. Mergînd pe linia valorificării la maximum a materialului muzeistic, expoziţiile temporare concentrează cele mai semnificative piese care uneori nu pot să-şi găsească locul în expoziţia de bază, datorită faptului cunoscut, că expoziţia de bază trebuie să păstreze un anumit echilibru în prezentarea diferitelor momente istorice. Folosind piese de valoare care nu au fost prezentate în expoziţia de bază (eventual toate piesele rezultate din anumite descoperiri arheologice sau achiziţii), se organizează expoziţiile temporare tematice care au menirea să prezinte o serie de probleme, despre care materialul existent în expoziţia de bază nu poate spune totul. Cîteva exemple vor fi concludente.

Săpăturile de salvare a mormintelor din secolele IV şi IX-X din punctul Cacaleţi au scos la iveală o sumedenie de piese de incontestabilă valoare: obiecte din ceramică pentru cult, podoabe, obiecte casnice. Fără îndoială că în expoziţia de bază s-a făcut loc pentru cele mai reprezentative din aceste piese.

Dar cum toate aceste piese constituiau mărturii valoroase şi interesante, lucrătorii muzeului raional din Giurgiu au organizat în localul Casei raionale de cultură o expoziţie tematică temporară intitulată „Descoperiri arheologice recente în raionul Giurgiu" în care au expus întreg materialul rezultat din aceste săpături, însoţit de panouri cuprinzînd texte şi fotografii. Această expoziţie tematică a făcut cunoscută o epocă istorică poate nu îndeajuns de larg reprezentată în expoziţia de bază.

Expoziţiile temporare tematice pot trata şi alte subiecte legate de munca de cercetare a muzeelor. Aşa de exemplu, în muzeele din regiunea Bucureşti au fost organizate expoziţii temporare cu teme ca „Originea şi evoluţia omului" (Alexandria), „Combaterea neştiinţei şi superstiţiilor" (Giurgiu), „Pagini din lupta clasei muncitoare" (Călăraşi), care au contribuit în mare măsură la cuprinderea în sfera de atracţie a muzeului a unui număr sporit de oameni ai muncii.

https://biblioteca-digitala.ro

Aceste expoziţii temporare pot fi organizate în muzeu sau în afara lui, după condiţiile existente în fiecare instituţie muzeală şi ţinînd seama de natura acestora. Noi optăm ca în general acestea să fie organizate în afara muzeului pentru a lărgi şi pe această cale influenţa muzeelor noastre, asigurînd însă şi prezenţa personalului de specialitate al muzeului.

În afară de expoziţiile temporare tematice cu caracter staţionar, în activitatea culturală a muzeelor un rol deosebit îl au expoziţiile tematice volante. Organizate de muzee în întreprinderi, instituţii, gospodării colective, cămine culturale, şcoli, ele cuprind îndeosebi fotocopii, desene, schiţe, grafice, fotografii prezentînd ceea ce e mai valoros în colecţiile muzeului, avînd în afară de rolul cultural-educativ şi efectul de a populariza muzeul. Spre deosebire de expoziţiile tematice „staţionare", cele volante necesită o serioasă pregătire prealabilă datorită tocmai caracterului lor itinerant.

Aceasta presupune asigurarea unei accesibilităţi sporite prin înzestrarea expoziţiilor respective cu o serie de indicaţii metodice şi bibliografice speciale care să contribuie la „descifrarea" acestora şi fără ajutorul îndrumătorului muzeului. În organizarea expoziţiilor volante o experienţă valoroasă a fost acumulată de muzeul raional din Călăraşi. În expoziţia de bază a acestui muzeu există o secţie bine documentată despre realizările obţinute în anii puterii populare în oraşul şi raionul Călăraşi. La recomandarea Comitetului raional pentru cultură şi artă, specialiştii muzeului au extras din această secţie cîteva din cele mai semnificative materiale (machete, scheme grafice) ale căror fotocopii, însoţite de alte numeroase fotografii, au alcătuit expoziţia volantă „Realizări ale regimului democrat popular în raionul Călăraşi", expoziţie care a făcut circuitul întregului raion.

Am căutat să extindem această experienţă şi la celelalte muzee şi ea s-a dovedit foarte utilă, în special cu prilejul organizării zilelor de odihnă colectivă şi a duminicilor culturale. În centrele comunale care găzduiau asemenea manifestări de amploare, un loc deosebit îl ocupă expoziţia volantă vizitată de un mare număr de colectivişti. Părerea noastră este că preluarea acestei experienţe trebuie să fie trecută în cadrul sarcinilor curente care stau în faţa lucrătorilor din muzee.

În practica activităţii cultural-educative de masă a muzeelor, un loc important îl ocupă propaganda prin conferinţe. Integrîndu-se organic în sfera de activitate a muzeului, a profilului său, propaganda prin conferinţe aduce o contribuţie de preţ la munca de popularizare, la valorificarea ştiinţifică creatoare a celor mai de seamă descoperiri şi cercetări ale instituţiilor muzeale.

Conferinţele se ţin uneori în localul muzeului, alteori în afara lui. Esenţial este însă ca ele să fie însoţite de un bogat material intuitiv (hărţi, scheme, diapozitive, fotografii), precum şi exponate din expoziţiile de bază, staţionare sau volante. Se bucură de un viu interes ciclurile de conferinţe destinate diferitelor categorii de auditori : muncitori, colectivişti, elevi. Lucrătorii celor patru muzee de istorie au elaborat şi expus conferinţe ca : „Din istoricul oraşului şi raionului Alexandria", „Pagini din trecutul oraşului şi raionului Călăraşi", „Oraşul Giurgiu ieri şi azi" etc., atît în oraşe cît şi în căminele culturale din raioanele respective. În cadrul muzeelor din regiune s-a pus accentul pe alcătuirea unor cicluri de conferinţe care să cuprindă cele mai semnificative aspecte şi date din activitatea muzeelor, prin care să se popularizeze conţinutul expoziţiilor de bază, atrăgînd astfel în jurul muzeului tot mai mulţi vizitatori.

Conferinţele dintr-un ciclu sînt expuse fie lunar la casele raionale de cultură, în întreprinderi sau şcoli, fie săptămînal în cadrul emisiunilor locale ale centrelor de radioficare, iniţiativă care s-a extins foarte mult în ultimul timp. Iată cîteva din aceste cicluri care au fost urmărite în fiecare săptămînă la centrele de radioficare : „Aspecte ale vieţii materiale pe teritoriul raionului Oltenița". (7 expuneri), „Pagini din istoria oraşului şi raionului Giurgiu" (9 expuneri), „Descoperiri arheologice în raionul Călăraşi" (6 expuneri). Pe această cale numărul celor care iau cunoştinţă despre toate aceste lucruri este din ce în ce mai mare.

Există şi alte forme ale propagandei orale care pot fi folosite de muzee, ca de pildă simpozioanele. Necesitînd o pregătire deosebită ele nu pot fi, fireşte, organizate atît de des. Metodica organizării lor este cunoscută, ceea ce ne interesează fiind caracterul atractiv al acestora. Astfel, la simpozionul organizat de muzeul raional Oltenița,

https://biblioteca-digitala.ro

au adus o contribuţie substanţială cercetători cunoscuţi de la Institutul de arheologie al Academiei R.P.R., veniţi să vorbească oamenilor muncii din oraş şi zecilor de oaspeţi din raion despre „Ultimele săpături arheologice în raionul Olteniţa şi importanţa lor". Reuşita acestui simpozion a determinat o afluenţă neobişnuită de vizitatori la muzeu.

După reorganizarea activităţii culturale şi formarea comitetelor de cultură şi artă a crescut şi mai mult contribuţia cadrelor de specialitate din muzee la desfăşurarea celorlalte forme ale activităţii culturale. Activiştii muzeelor participă efectiv la brigăzile ştiinţifice, care constituie încă un mijloc de popularizare, în cuprinsul raionului, a muncii şi activităţii muzeelor noastre. Specialiştii de la muzeele din regiunea Bucureşti, în special din Călăraşi şi Giurgiu, participă cu mult succes la organizarea unor manifestări culturale în cadrul caselor de cultură şi căminelor culturale, cum sînt călătoriile pe harta raionului, care fac cunoscute participanţilor cele mai importante aspecte ale activităţii muzeelor şi valoarea unor descoperiri.

Din formele activităţii cultural-educative de masă a muzeelor fac parte de asemenea : munca în cercuri, seminariile, lecţiile practice cu elevii, excursiile, consultaţiile şi convorbirile, forme cunoscute şi practicate de muzee cu multă eficienţă.

Cîteva cuvinte despre experienţa noastră în ceea ce priveşte organizarea convorbirilor şi consultaţiilor. În primul rînd am pus mult accent pe susţinerea lor în cadrul gospodăriilor colective. Am constatat cu acest prilej că organizarea convorbirilor şi consultaţiilor la locul de muncă al colectiviştilor contribuie foarte mult la stimularea interesului acestora faţă de activitatea muzeelor, determină lărgirea considerabilă a numărului prietenilor muzeelor. Asemenea cercuri de „prieteni ai muzeului" există în multe comune din raionul Călăraşi cum ar fi la Dorobanţu, Ulmi, Nicolae Bălcescu şi altele.

Şi menţionăm, în sfîrşit, o formă deosebită a muncii culturale de masă a muzeelor : vizitele în colectiv şi individuale, detaşînd-o de toate celelalte forme de muncă, poate pentru că tocmai aceasta reprezintă de fapt concretizarea felului cum sînt folosite toate celelalte forme ale muncii de masă. Într-adevăr, numărul de vizitatori reflectă, de cele mai multe ori, întreaga muncă de cercetare ştiinţifică şi cultural-educativă a muzeelor. Numărul mare de vizitatori indică, fără îndoială, alături de prezenţa unor expoziţii de bază de calitate, desfăşurarea unei munci sistematice, permanente, eficace şi diverse de popularizare a muzeului.

Cel mai mare accent se pune pe organizarea vizitelor în colectiv care creează condiţii pentru o cunoaştere mai planificată şi mai precis orientată a expoziţiei de bază a muzeului, precum şi a monumentelor istorice. Varietatea categoriilor de vizitatori incumbă pregătirea ca atare a personalului de specialitate, lucru care determină accesibilitatea cunoştinţelor împărtăşite. Incontestabil, într-un fel se va discuta cu un grup de elevi şi într-altul cu un grup de colectivişti. Orientarea personalului muzeului asigură eficacitatea acestor vizite.

Succesul vizitelor în colectiv depinde însă nu numai de aceşti factori ci mai ales de colaborarea statornicită între muzeu, de o parte, şi întreprinderi, instituţii, gospodării colective şi organizaţiile de masă, de altă parte. Colaborarea muzeului cu toţi aceşti factori conduce la bune rezultate privind creşterea, cu fiecare an, a numărului de vizitatori. În regiunea noastră, în urma unei colaborări mai susţinute — fără să neglijăm lipsurile care mai există, — s-a reuşit ca faţă de anul 1962, numărul vizitatorilor muzeelor în anul 1963 să se dubleze, ajungînd la cca. 65 000 (faţă de 35 000 în 1962). La aceasta a contribuit tocmai mărirea numărului de grupuri (peste 2 000 în 1963 faţă de 900 în 1962). Sînt rezultate care ne fac să ne mîndrim şi care totodată ne arată că mai avem multe de făcut în fiecare sector al muncii de masă.

★

Considerăm că, dezvoltînd şi perfecţionînd neîncetat procedeele şi formele muncii cultural-educative de masă precum şi iniţiativa creatoare a lucrătorilor muzeelor, înlăturînd lipsurile care mai există încă, vom apropia şi mai mult munca acestora de cerinţele oamenilor muncii. Studierea şi îmbogăţirea aprofundată şi continuă a muncii de masă a muzeelor va avea efecte pozitive asupra practicii de zi cu zi a tuturor instituţiilor muzeale.

https://biblioteca-digitala.ro

Activitatea cultural-educativă la Muzeul științelor experimentale

MATEI ALECSESCU

Dezvoltarea considerabilă a cercetărilor asupra spațiului cosmic, aplicarea în practică a rezultatelor teoretice, au avut ca urmare o serie de evenimente memorabile ca : lansarea primilor sateliți artificiali și a primelor rachete cosmice, introducerea în practică a mijloacelor cosmonautice — sateliți meteorologici, stații releu pentru radioteleviziune — și, mai ales, efectuarea primelor zboruri cosmice ale oamenilor.

Toate aceste lucruri, difuzate în sînul maselor largi de oameni ai muncii, au stîrnit un interes deosebit, atît pentru cosmonautică, cît și pentru știința cu mult mai veche, a astronomiei. În special acest din urmă domeniu, privit în trecut ca un domeniu abstract, lipsit de interes practic, ocupă astăzi un loc important în preocupările oamenilor muncii din patria noastră, ca un rezultat direct al condițiilor create de Partid în cadrul revoluției culturale prin care sînt puse la dispoziția maselor celor mai largi, cuceririle științei și tehnicii contemporane.

Evenimentele științifice cu caracter astronomic sau astronautic nu au găsit Capitala noastră nepregătită. Încă de la data de 1 mai 1950, în București, fusese deschis primul observator astronomic popular din țara noastră. Cunoscută sub numele de „Muzeul științelor experimentale", instituția nou creată a fost primită cu multă simpatie și interes de către public.

În activitatea instituției noastre, accentul a căzut, încă de la început, pe popularizarea cunoștințelor astronomice — și mai tîrziu și de astronautică — în special prin observații directe.

Treptat însă, metodele de popularizare s-au înmulțit și îmbunătățit, fapt care a avut ca rezultat și o considerabilă sporire a numărului de vizitatori, o creștere continuă a prestigiului muzeului.

Unul dintre elementele atractive a fost continua îmbogățire a utilajului — instrumente de observație, lărgirea posibilităților în această direcție. De la o singură lunetă în 1950, muzeul dispune astăzi de 11 instrumente variate, lunete, telescoape, camere fotografice, cronografi etc. Totuși, nu considerăm că această dezvoltare constituie factorul de bază ; elementul cel mai important îl constituie varietatea formelor de atragere a vizitatorilor, posibilitatea oferită acestora de a găsi mereu ceva nou în muzeu. Iată cîteva elemente concrete.

Cetățeanul care trece astăzi prin fața muzeului este atras de prezența unor vitrine — luminate seara, bogat ilustrate și care cuprind date, chiar de interes practic, ca de exemplu un calendar astronomic trimestrial, cu hărți ale

https://biblioteca-digitala.ro

cerului înstelat. Activitatea muzeului constituie un alt subiect, iar actualitatea cosmică (zboruri cosmice, evenimente astronomice etc) formează tema unei alte vitrine. Se înţelege că buletinul meteorologic, transmis de Institutul meteorologic central, nu lipseşte de aici : el atrage mult, mai ales în epoca în care oamenii îşi pregătesc concediul.

În muzeu prezenţa unor machete, mecanisme care să fie acţionate chiar de către vizitatori, are o mare importanţă. De aceea, am instalat o maşină demonstrativă a mişcărilor Pămîntului şi Lunii în jurul Soarelui, o hartă mobilă ce dă aspectul cerului la orice oră şi în orice zi a anului, viu cercetată de vizitatori.

Cele spuse pînă acum se pot rezuma la aceea că am căutat să răspundem cerinţelor celor mai largi, arătînd prin aceasta şi aspecte ale muncii de zi cu zi a astronomilor, aspecte care nu au nimic misterios, cu caracter de „turn de fildeş".

De aceeaşi idee am fost conduşi şi cînd am organizat un curs popular de astronomie şi astronautică, cu durata de 8 luni, extins pe 2 ani. Temele erau predate săptămînal, cîte două ore. În primul an, alături de teme referitoare la metodele şi instrumentele astronomice, figurau teme axate pe structura universului, ca şi o suită de teme de cosmonautică, de la racheta cosmică, la perspectivele de viitor.

Cursurile s-au bucurat de succes : în medie, cam 85 la sută dintre cei înscrişi le urmau pînă la sfîrşit. Aceştia dispuneau de acum, dacă nu de un bagaj prea complex (evitînd tehnicismul), de o sistematizare a cunoştinţelor, de o bază pe care se puteau adăuga în mod ordonat multe alte elemente.

Vom arăta cu această ocazie că în anul II de cursuri, se adînceau unele probleme tratate mai sumar în anul I : instrumente astronomice, legăturile dintre fenomenele solare şi cele terestre, originea şi evoluţia stelelor etc. Dar, în acelaşi timp, numeroşi participanţi la aceste cursuri au fost solicitaţi să facă parte din colectivul de astronomi amatori de pe lîngă muzeu.

Popularizarea astronomiei constituie o latură a activităţii muzeului : în paralel se desfăşoară şi o activitate cu caracter ştiinţific, bazată în special pe observaţii sistematice. În această activitate, ca şi în domeniul popularizării, au fost atraşi o serie de oameni din afara muzeului. Aceştia sînt membrii colectivului voluntar de astronomi amatori, colectiv care numără aproape 50 de membri. Ei fac observaţii şi le prelucrează într-o oarecare măsură, dar sprijină muzeul şi în popularizare, prin explicaţii date vizitatorilor în zilele de afluenţă maximă, programări de grupuri, conferinţe în afara muzeului etc.

Astfel am stabilit activităţi variate : cursuri şi conferinţe, seri muzeale axate pe teme mai importante sau aniversări (zborul primului om în cosmos, 300 de ani de la naşterea lui Galilei, astronomia şi materialismul dialectic etc), ca şi observaţiile la aparate şi ilustraţiile demonstrative. La aceasta se adaugă şi posibilitatea oferită celor dornici de a lucra ca amatori, folosind aparatura muzeului.

Activitatea în exterior ocupă şi ea un loc important, cu forme variate : conferinţe în întreprinderi şi instituţii, atît în Capitală cît şi în provincie, expoziţii temporare organizate la diferite puncte, ca şi publicarea unor broşuri de popularizare.

Cu ocazia evenimentelor ştiinţifice — zboruri cosmice, eclipse, apariţii de comete etc. — personalul muzeului este solicitat să ţină conferinţe în diferite locuri, atît direct, cît şi prin intermediul radioficării, radioului sau al televiziunii. Astfel, din 1950 pînă în prezent, au fost peste 2 800 de conferinţe la care au participat 600 000 de auditori. Iată de altfel cîteva exemple semnificative : la conferinţa despre zborul cosmic al lui I. A. Gagarin (17 aprilie 1961 — la Constanţa) au participat cca 3 500 auditori, la conferinţa despre primul zbor cosmic în grup (18 august 1962, la Bacău) au participat 3 000 de persoane, sau la cea despre eclipsa de soare de la 15 februarie 1961 (10 februarie 1961, ţinută la uzinele 23 August, Bucureşti), au participat 2 500 auditori.

Au fost organizate expoziţii temporare cu teme variate : „Adevărul despre fenomenele cereşti", „Cucerirea spaţiului cosmic", „Sistemul solar" etc. În medie, ele sînt plasate anual în cca 20 de puncte (în total) întrunind cîte 50—75 000 de vizitatori. Deseori, la locurile de organizare se ţin şi conferinţe, popularizîndu-se cu aceste ocazii muzeul şi organizîndu-se vizitarea muzeului în grupuri.

O metodă eficientă este şi aceea a publicării de materiale în presă şi broşuri de popularizare. Astfel coloa-

https://biblioteca-digitala.ro

nele ziarului „Steagul roşu" sau cele ale ziarelor „Romînia liberă" şi „Informaţia Bucureştiului" cuprind deseori materiale de popularizare, informaţii şi note despre muzeu. Se publică astfel, la propunerea muzeului, cca 35—40 de materiale pe an. Prin Editura ştiinţifică personalul ştiinţific al muzeului a publicat între 1956 şi 1964, 14 broşuri printre care: Cerul şi Pămîntul, Soarele — cea mai apropiată stea, Soarele şi viaţa pe Pămînt, etc. De asemenea, prin Consiliul aşezămintelor culturale din C.S.C.A. au fost publicate, în tiraje de 10—12 000 de exemplare, materiale pentru căminele culturale, ca: Zborul în cosmos, Eclipsele de Soare şi de Lună etc.

În ultima vreme, ne-am gîndit la încă un mod de legătură între noi şi vizitatori: ancheta în rîndul acestora. Pe baza pliantului publicat în urmă cu cca 3 ani şi după vizitarea muzeului, vrem să solicităm vizitatorii să ne răspundă la unele întrebări şi anume: ce i-a atras mai mult, ce ar dori să vadă în muzeu etc.

Metodele înfăţişate aici pe scurt au dat roade demne de atenţie. Dacă în 1950, media anuală de vizitatori era de cca. 8 500, în anii din urmă, aceasta s-a ridicat la peste 25 000, cu perspective apropiate de a se ridica la 28—30 000. Poate pentru unele muzee, cifra pare redusă. Dar trebuie avut în vedere şi faptul că la observaţii, **fiecare vizitator** priveşte cu luneta. De aici o limită în numărul de vizitatori. Am avut cazuri în care muzeul a primit şi 800—1 000 de vizitatori pe zi; o eclipsă, o cometă sau treceri anunţate ale unor nave cosmice au atras un mare număr de oameni. Dar, din cele spuse pînă acum, considerăm că multe dintre metodele folosite de noi (conferinţe şi cursuri populare, expoziţii volante şi broşuri, colective de voluntari) pot fi folosite cu deosebit succes şi de alte muzee din ţară.

https://biblioteca-digitala.ro

păstrarea patrimoniului muzeal

https://biblioteca-digitala.ro

AUREL MOLDOVEANU — Coroziunea obiectelor metalice şi mijloace de apărare împotriva ei 153
Ing. ION ISTUDOR — Metode pentru copiat incizii sau reliefuri de pe materiale diverse 159
GEORGETA PANTELIMON — Restaurarea unui colţ de mamut fosilizat 162

АУРЕЛ МОЛДОВАНУ — Коррозия металлических предметов и средства защиты против нее 153
Инж. ИОН ИСТУДОР — Метод копирования надрезов или рельефов с различных материалов 159
ДЖОРДЖЕТА ПАНТЕЛИМОН — Реставрация ископаемого клыка мамонта 162

AUREL MOLDOVEANU — La corrosion des objets en métal et les moyens d'y remédier 153
Ing. ION ISTUDOR — Une méthode pour copier les incisions et les reliefs de divers matériels 159
GEORGETA PANTELIMON — Restauration d'une défense de mammouth fossilisé 162

AUREL MOLDOVEANU — The corrosion of metal objets and how to avoid it 153
Eng. ION ISTUDOR — A method of reproducing incisions and reliefs from various materials 159
GEORGETA PANTELIMON — Restoring a tusk belonging to a fossile mammoth 162

https://biblioteca-digitala.ro

A. MOLDOVEANU

COROZIUNEA OBIECTELOR METALICE ȘI MIJLOACE DE APĂRARE ÎMPOTRIVA EI

Muzeele din ţara noastră posedă un număr impresionant de obiecte. Păstrarea acestui patrimoniu, care este al întregului popor, ridică numeroase probleme a căror rezolvare este departe de a fi uşoară.

Cu fiecare obiect, indiferent de natura lui, se petrece un proces, mai mult sau mai puţin lent, de degradare (sau îmbătrînire). Deşi imperceptibil, procesul este obiectiv şi, din păcate, ireversibil. Iar răspunsul la întrebarea firească dacă putem opri acest proces este următorul : dacă nu-l putem opri îl putem încetini. Răspuns a cărui transpunere în viaţă implică două premize : cunoaşterea exactă şi amănunţită a ceea ce se petrece cu obiectul în contactul pe care acesta îl are cu mediul ambiant, şi aplicarea unor procese tehnologice corespunzătoare care în ansamblu au un nume cunoscut şi cuprinzător : conservare [1]).

Dar conservarea colecţiilor de muzeu este o problemă complexă. Studierea mecanismului degradării obiectelor este dificilă. Materialele din care sînt făcute obiectele sînt diferite : metale, textile, lemn, piele etc. La rîndul ei, fiecare parte componentă are particularităţile şi structura ei etc. Conservarea implică cunoaşterea temeinică a fiecărui material, personal specializat, mijloace tehnice corespunzătoare şi pasiune izvorîtă din dragostea faţă de obiect.

Conservarea metalelor pune probleme specifice. Cunoaşterea factorilor care determină degradarea obiectelor metalice sau care accelerează acest proces, precum şi principalele măsuri care pot ajuta la conservarea lor, constituie obiectul articolului de faţă. Alte materiale vor trata problema după următorul plan : 1. *Amenajarea unui laborator pentru conservarea obiectelor metalice ;* 2. *Acoperirea obiectelor metalice cu o peliculă protectoare ;* 3. *Curăţirea obiectelor feroase ;* 4. *Curăţirea obiectelor metalice neferoase ;* 5. *Inhibitori de coroziune.*

*
* *

Metalul, a cărui folosire a însoţit şi contribuit la dezvoltarea civilizaţiei, a fost descoperit cu mii de ani în urmă, încă din comuna primitivă. De aceea multe din exponatele muzeelor sînt lucrate din metale.

O dată însă cu descoperirea şi folosirea lui, omul a început să aibă şi necazuri. Fierul ruginea, cuprul şi alama se întunecau şi înverzeau etc., procese care duceau, în timp, la degradarea obiectului respectiv, făcîndu-l impropriu scopului pentru care era confecţionat. Oamenii de ştiinţă au dat acestui proces numele de coroziune definindu-l ca o distrugere a metalului datorită interacţiunii chimice, sau electro-chimice a acestuia cu mediul înconjurător [2]).

Degradarea obiectului nu este uniformă, ci variată, îmbrăcînd forme care merg de la naşterea unei pelicule superficiale (cîte o dată invizibilă), de produse de coroziune care afectează numai aspectul suprafeţei, pînă la atacul în profunzime şi distrugerea obiectului respectiv.

---

1) Ne referim aici la conservarea înţeleasă în sensul ştiinţific, diferită de ceea ce se înţelege uneori : o depozitare mai mult sau mai puţin ordonată a colecţiilor şi aplicarea unor măsuri nu întotdeauna fundamentate ştiinţific.

2) *The corrosion handbook,* Edited by Herbert H. Uhlig, New York, John Wiley and sons ; London, Chapman and Hall, 1955, p. XXVII.

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru cunoaşterea coroziunii, care în economia mondială provoacă pagube foarte mari [3]), s-au făcut cercetări intense, s-au creat staţiuni experimentale, se ţin congrese ştiinţifice, iar literatura de specialitate consacrată problemei este uriaşă.

Studiile făcute de către oamenii de ştiinţă pentru combaterea coroziunii — concluziile lor — folosesc lucrătorului de muzeu care nu mai este nevoit să efectueze, pe un teren nedefrişat, munca dificilă a oricărui început [4]).

Coroziunea [5]) fiind de natură chimică sau electro-chimică, (în cea mai mare parte a cazurilor) depinde de numeroşi factori din rîndul cărora amintim : compoziţia şi structura metalului, temperatura, umiditatea, compoziţia gazelor din atmosfera cu care obiectul este în contact etc.

După felul în care se manifestă, coroziunea poate fi totală sau locală, sub forma unor puncte separate, a unor pete sau unor caverne care se pot transforma într-o coroziune străpunsă.

Coroziunea chimică este produsă de acţiunea directă a gazelor, acizilor şi a altor substanţe care nu conţin apă. În aer, la temperatura obişnuită, majoritatea metalelor intră în reacţie chimică cu oxigenul, adică se oxidează. Pe suprafaţa metalului se formează, în acest caz, o peliculă mai mult sau mai puţin continuă care uneori izolează metalul contra accesului de oxigen, oprind oxidarea. Pentru ca această peliculă să protejeze metalul, ea trebuie să fie impermeabilă, elastică, rezistentă, să adere la suprafaţă, iar coeficientul de dilatare să fie apropiat de cel al metalului. De obicei însă pelicula formată în contact cu aerul este foarte subţire, cu porozităţi prin care oxigenul îşi face loc, oxidînd mai departe.

Coroziunea electro-chimică se explică prin apariţia unor micropile în masa metalului, în special cînd acesta este în contact cu umezeala sau soluţia apoasă a unui electrolit.

La suprafaţa metalului se stabilesc diferenţe de potenţial între diferite puncte. Ele se datoresc mai multor cauze dintre care amintim aici incluziunile de impurităţi din masa metalului, fisurile, deformările mecanice însoţite de dereglarea reţelei cristaline [6]), impurităţile pe suprafaţa metalului, contactul a două metale cu potenţiale diferite [7]) etc.

Deoarece coroziunea metalelor are loc în prezenţa unui electrolit (apa condensată la suprafaţa metalului, spre exemplu), umiditatea mediului ambiant joacă un rol important. Ea are o influenţă deosebită asupra dezvoltării coroziunii şi rezistenţei diferitelor acoperiri de protecţie, ceea ce ne obligă la cîteva explicaţii.

---

3) G. Hagymaş. C. Firoiu, O. Radovici, *Coroziunea şi protecţia metalelor,* Editura tehnică, 1963, p. 9—10 ; Ulick R. Evans, *The corrosion and oxidation of metals. Scientific principles and practical applications,* London, Edward Arnold, 1961, p. 8. Lucrarea a fost tradusă şi în limba rusă.

4) Acest ajutor trebuie folosit cu circumspecţie. Nu orice concluzie sau metodă folosită în industrie se poate aplica la tratarea obiectelor de muzeu. Trebuie lucrat cu atenţie, experimentat, verificat în timp şi apoi aplicat. Altfel unele procedee, aplicate fără discernămînt, pot fi mai dăunătoare decît duşmanul care trebuie combătut. De un preţios ajutor în acest domeniu este experienţa celorlalte muzee din ţară şi de peste hotare.

5) Pentru studiul coroziunii Ulick R. Evans, *op. cit.,* şi într-o măsură mai mică, I. Cornea, *Ruginirea fierului şi combaterea ei,* Editura tehnică, Bucureşti, 1956.

6) Cercetările au arătat că un metal este cu atît mai rezistent la coroziune cu cît este mai pur şi mai bine polizat cf. Jean Korecky, *Protecţia pieselor metalice prin ameliorarea suprafeţelor,* (traducere din lb. cehă), Editura tehnică, Bucureşti 1952, p. 16.

7) Cînd două metale diferite se află în contact în prezenţa unui electrolit ia naştere o pilă. In acest caz metalul mai puţin nobil va fi corodat, metalul mai nobil fiind protejat prin acest cuplu. S-a stabilit şi o scară care aşează metalele în ordinea potenţialului, ordine care arată dacă un metal în contact cu altul prin intermediul unui electrolit va fi corodat sau protejat. În fruntea acestui tablou se află aurul după care urmează în ordine argintul, cuprul, plumbul, staniul, nichelul, fierul, zincul, aluminiul, etc. Astfel dacă fierul se va găsi în contact cu metale care în tabel figurează înaintea lui (aur, cupru, cositor spre exemplu), va fi corodat. Contactul cu celelalte care urmează după el îl va proteja. Pentru detalii Ulick R. Evans, *op. cit.* p. 187—207 ; Gh. Hagymaş şi colab. *op. cit.* p. 88, iar pentru exemple din viaţa muzeelor H. J. Plenderleith, *The conservation of antiquities and works of art. Treatment, repair and restoration,* Oxford University Press, London, 1957, p. 189—190.

https://biblioteca-digitala.ro

Aerul atmosferic conţine întotdeauna o cantitate de vapori de apă sub formă de gaze incolore, cantitate care, din cauze diferite, variază în limite foarte largi. Determinarea umidităţii unui volum de aer se face ţinînd seama atît de valoarea ei absolută cît şi de valoarea ei relativă.

Umiditatea absolută exprimă, în grame, cantitatea de vapori de apă conţinută într-un volum determinat de aer, la o temperatură dată. Umiditatea relativă exprimă, în procente, raportul dintre greutatea vaporilor de apă dintr-un volum de aer dat şi cantitatea necesară pentru a obţine saturarea aerului corespunzător acelei temperaturi [8]).

Capacitatea unui volum de aer de a absorbi vapori de apă este variabilă, între umiditate şi temperatură existînd în această privinţă o strînsă corelaţie. Conform acesteia, cantitatea de vapori de apă care poate fi absorbită de un volum de aer creşte sau scade odată cu temperatura [9]). Dacă un volum de aer se răceşte, conţinutul său de umiditate relativă începe să crească în mod corespunzător. Aerul rece poate absorbi o cantitate de vapori mult mai mică decît cel cald. Cînd aerul nu mai poate absorbi vapori de apă, umiditatea lui relativă este de 100%, ceea ce înseamnă că el s-a saturat. Temperatura la care are loc saturarea aerului cu vaporii de apă conţinuţi în el se numeşte punct de rouă. Orice cantitate de vapori de apă adăugată unui volum saturat, care păstrează aceeaşi temperatură, duce la condensarea vaporilor, sub formă de ceaţă sau picături de apă [10]).

Factorul asupra căruia se va îndrepta atenţia noastră nu va fi atît umiditatea absolută a atmosferei din clădirea muzeului, cît umiditatea relativă (U.R.). Plenderleith [11]) arată, spre exemplu, că o ţesătură se usucă în camera în care temperatura este de 25 grade, cantitatea de vapori de apă conţinută într-un metru cub de 7 g, iar U.R. de 30%. Aceeaşi ţesătură, aflată însă într-o cameră în care temperatura este de 0 grade, iar cantitatea de vapori de apă este mult mai mică : 4 g/m.c., absoarbe umiditate, deoarece U.R. este de 90%.

Obiectul poate să se găsească în diferite împrejurări [12]) la o umiditate relativă a aerului apropiată de 100% atunci cînd este ceaţă, plouă, ninge. Aceasta este coroziunea udă. Al doilea fel de coroziune atmosferică apare atunci cînd umiditatea relativă a aerului este mai mică de 100%. Această coroziune are loc sub un strat foarte subţire şi deseori invizibil de umezeală-electrolit care se formează pe suprafaţa metalului.

Al treilea fel de coroziune atmosferică, coroziunea uscată, apare pe metal atunci cînd pe suprafaţa lui nu se formează un strat de umezeală. Trebuie menţionat că, o dată formată, coroziunea are proprietatea de a atrage umezeala din aer.

Alături de umiditate, un rol important în producerea coroziunii atmosferice îl au impurităţile din aer. În afară de componenţii principali (N, O, CO_2, vapori de apă etc.) şi în funcţie de anumite condiţii, aerul conţine în proporţii variabile diferite impurităţi de natură gazoasă sau solidă : compuşi sulfuraţi, amoniac, cenuşă, funingine, praf etc. care s-au dovedit a fi active în procesul coroziunii atmosferice.

Deosebit de dăunător este aerul din marile centre industriale deoarece conţine o mai mare cantitate de elemente nocive rezultate din arderea combustibililor (folosiţi şi la încălzirea locuinţelor) [13]), a carburanţilor, a descompunerilor. Cel mai vătămător din ele este bio-

---

8) F. Eichler, *Căldura şi vaporii de apă în clădiri,* (Traducere din lb. germană), Bucureşti, Editura tehnică 1957, p. 10.

9) E. Eichler, *op. cit.* p. 8—9 ; S. V. Kalesnik, *Bazele geografiei fizice generale,* Editura ştiinţifică, 1959, p. 111—112.

10) Relaţiile unei mai lesnicioase înţelegeri se pot găsi la : H. J. Plenderleith şi P. Philippot, *Climatologie et conservation dans les musées, Museum,* XIII nr. 4, 1960, şi F. Eichler, *op. cit.* p. 8—11.

11) *Climatologie et...* p. 208—209.

12) Unele din obiectele noastre se găsesc expuse în aer liber.

13) Fapt demonstrat şi de variaţia sezonieră, netă în anumite zone, a concentraţiei gazului sulfuros care se măreşte în timpul sezonului rece (în perioada de încălzire) cf. Morris Katz, *Quelques aspects de la nature phisique et chimique de la pollution atmosférique,* p. 133, în lucrarea *La pollution de l'air* editată de Organisation mondiale de la santé, Génève, 1963.

https://biblioteca-digitala.ro

xidul de sulf rezultat în urma arderii unor produse (în special cărbune inferior) care conţin sulf [14]).

Praful din atmosferă este format din particule minerale foarte fine ridicate de pe pămînt, din mici particule de sare rămase în aer în urma evaporării stropilor de apă de mare, din particule de fum, spori şi bacterii. Concentraţia lui creşte în centrele urbane de zeci sau chiar de sute de ori [15]).

Se înţelege că în procesul coroziunii atmosferice cei trei factori amintiţi mai sus (umiditatea, temperatura, impurităţile) nu acţionează izolat ci în strînsă legătură. Astfel, aerul poluat este cu atît mai coroziv cu cît umiditatea relativă este mai mare, în special atunci cînd depăşeşte valoarea critică (70%) [16]).

Iată şi două exemple. Praful este higroscopic. Depunerea lui pe metale duce la formarea unei pelicule de apă extrem de subţiri, chiar atunci cînd aerul nu este saturat cu vapori, dar are o temperatură ce variază des. După formare, pelicula de umiditate dizolvă gazele din atmosferă formînd acizi corozivi [17]).

Sărurile formate în urma evaporării picăturilor de apă ridicate de vînt de pe suprafaţa mărilor şi oceanelor şi purtate la distanţe apreciabile deasupra litoralului, sînt de asemenea agenţi puternici de coroziune. Fiind higroscopice depunerea lor pe obiecte favorizează fixarea umidităţii şi dezvoltarea, pe această bază, a unor focare de coroziune.

Produsele care se formează în timpul coroziunii atmosferice sînt persistente şi ca atare greu de îndepărtat. În anumite cazuri însă (pe care le vom vedea mai tîrziu) produsele solide de coroziune pot încetini procesele de coroziune.

Mai bine să previi decît să vindeci, se spune şi nimeni nu se îndoieşte astăzi de înţelepciunea acestui dicton medical aplicabil la realităţile muzeului. Nu numai pentru că este mai complicat şi mai costisitor să vindeci decît să previi — şi aspectul economic nu trebuie ignorat — dar orice vindecare a unui obiect de muzeu nu este niciodată completă şi are urmări [18]). În afară de aceasta rămîn cicatrici şi fiecare din noi ştie cum arată un obiect ale cărui suprafeţe polizate au fost corodate şi apoi curăţite.

Aşa încît, pornind de la acest adevăr şi de la concluzia că metalele sînt instabile şi au tendinţa — în anumite condiţii — de a se întoarce la starea din care provin, vom lua anumite măsuri. Aceste măsuri acţionează fie asupra mediului ambiant (acolo unde se poate), fie direct asupra obiectelor, prin acoperirea lor cu o haină protectoare, ermetică şi rezistentă, care să le izoleze de mediul agresiv.

Despre acţiuni care să corecteze influenţa mediului ambiant asupra obiectelor în aer liber (semi-adăpostite sau sub cerul liber) nu poate fi vorba. Pentru sălile de expunere şi depozite există însă o soluţie excelentă aplicată de marile muzee (la noi de către Muzeul de artă al Republicii Populare Romîne) — aerul condiţionat. Cine dispune de astfel de instalaţii poate regla în limitele parametrilor corespunzători compoziţia aerului, temperatura şi umiditatea, factori care determină degradarea obiectelor sau o favorizează.

---

14) Asupra procesului vezi Farmacovski, *op. cit.* p. 12.

15) *Lucrări practice de igienă generală şi comunală,* întocmită sub redacţia conferenţiarului Hugo Strauss, Editura medicală, 1957, p. 103.

16) Experienţe efectuate în mai multe localităţi din lume, în care două elemente ale coroziunii atmosferice — umiditatea şi compoziţia aerului — variau, au confirmat această concluzie trasă de Dr. W. H. J. Vernon pe baza experienţelor de laborator. Vezi J. C. Hudson, *Les travaux sur la corrosion de la British Iron and Steel Research Association, in Corrosion et anticorrosion,* Mars 1957, p. 72. Gh. Hagymaş... *op cit.* p. 174.

Detalii privind dinamica compoziţiei, umidităţii şi temperaturii aerului în sălile de muzeu, interdependenţa dintre ele şi efectul lor asupra colecţiilor de muzeu se găsesc în H. J. Plenderleith ...*Climatologie...* ; M. V. Farmacovski, *Conservarea şi restaurarea colecţiilor de muzeu,* Bucureşti, 1954, p. 11—24.

17) Plenderleith ...*Climatologie...* p. 206.

18) Kurt Fr. Trägardh arată în comunicarea *„Influence sur la durée de la peinture du pré-traitement et du degré d'oxydation de la surface avant peinture"*, apărut în *Corrosion et anticorrosion,* juin 1957, p. 169—173, că durata suprafeţelor vopsite este mai scurtă la piesele care înainte de pretratament şi vopsire au fost atacate de rugină.

https://biblioteca-digitala.ro

În lipsa instalaţiilor de aer condiţionat, aplicarea anumitor măsuri ne va permite să reducem acţiunea corozivă a atmosferei [19]).

Aplicarea lor nu necesită mijloace materiale deosebite ci doar aparatură aflată la îndemîna fiecărui muzeu : termometre, higrometre şi barometre [20]).

Vom căuta să ţinem seamă de următoarele reguli generale :

— În sălile muzeului ca şi în depozite trebuie să se menţină o temperatură constantă, sau dacă acest lucru nu este posibil să se evite cu orice preţ variaţiile mari şi bruşte de temperatură. După Eichler [21]) la +20° un metru cub de aer este saturat cînd conţine 17,30 gr vapori de apă. S-a arătat prin calcul că 1 m.c. de aer care conţine 10,38 g la o temperatură de +20° are umiditatea relativă de 60%.

Dacă temperatura aerului din interior coboară la +12°C, aerul poate să menţină încă vaporii existenţi (10,38 g/m.c.), dar umiditatea lui nu mai este de 60% ci de aproape 100%. Dacă temperatura aerului scade cu încă 1° surplusul de vapori de apă se condensează căci la +11°C aerul nu mai poate menţine decît o cantitate de vapori de 10,03 g/m.c. Nu este însă necesară răcirea întregului volum de aer ci este suficient ca aerul cald care conţine vapori să intre în contact cu o singură suprafaţă a cărei temperatură se află sub punctul de rouă. În acest caz volumul de aer depune neîntrerupt apa de rouă pe această suprafaţă rece. Ce se întîmplă după formarea peliculei de apă se ştie.

Spre a evita asemenea situaţii e necesar :

— Să nu se aşeze obiectele prea aproape de sursele de căldură sau în dreptul ferestrelor.

— Să se menţină o umiditate în limitele normale (45—60%).

— Pentru a evita excesul de umiditate, aerisirea se va face dimineaţa, cînd aerul este rece şi deci nu conţine mulţi vapori de apă [22]). O atenţie deosebită trebuie acordată aerisirii care se face în timpul primăverii. Primăvara există întotdeauna o perioadă (după încetarea încălzirii din interiorul încăperilor) cînd temperatura din interior este mai scăzută decît afară. Pentru a o echilibra se deschid larg ferestrele în tot cursul zilei. Obicei cum nu se poate mai dăunător. Aerul de afară care este cald şi de obicei în acest anotimp conţine mulţi vapori de apă pătrunde în săli şi se răceşte sub punctul de rouă în contact cu pereţii, cu obiectele mai reci, condensîndu-se [23]).

— Dacă umiditatea a crescut peste limitele admise se va mări temperatura sălilor.

— Dacă umiditatea este sub procentul admis, pe elementii de încălzire vom pune tăvi cu apă pentru evaporare (deşi pentru obiectele metalice aerul uscat este mai indicat).

— Aerisind combatem stagnarea aerului care este dăunătoare. Trebuie însă să avem grijă şi de colţurile încăperii, de dulapuri etc., unde aerul circulă mai greu sau de loc dînd naştere aşa ziselor „pungi de aer".

— Deşi curentul favorizează aerisirea, trebuie totuşi să evităm formarea unor curenţi prea puternici.

— Pentru a evita pericolul condensării vaporilor de apă pe obiectele metalice cu prilejul transportării lor, chiar în cadrul muzeului (de la magazia aflată în alt corp de clădire), vom avea grijă ca ele să fie „aclimatizate" cîteva ore într-o încăpere. În timpul transportului vor fi bine ambalate pentru a le feri de praf, variaţii de temperatură soldate cu condensarea apei pe suprafaţa lor etc.

— Pentru acele obiecte la care variaţiile de umiditate — chiar în limite mici — sînt deosebit de vătămătoare, se vor lua măsuri de ermetizare în vitrine de sticlă, dacă sînt în expunere, sau în ambalaje speciale, dacă sînt în depozite. În vitrine se vor aşeza cutii cu

---

19) Pentru discutarea mai detaliată vezi : M. V. Farmacovski, *op. cit.* p. 11—24, H. J. Plenderleith, *The conservation...* p. 3—13.

20) Pentru aparatură şi determinări vezi Hugo Straus, *op. cit.*, p. 58—69 ; Farmacovski, *op. cit.*, p. 18—24.

21) *Op. cit.*, p. 19—20.

22) Un argument în plus : în primele ore ale dimineţii aerul este mai puţin încărcat cu substanţe nocive : gaze, praf, funingine etc.

23) F. Eichler, *op. cit.*, p. 23.

https://biblioteca-digitala.ro

silicagel [24]). Ambalajele pot fi confecționate din lemn sau metal, cele mai bune fiind cele din metal. Înăuntru se vor așeza săculețe cu silicagel sau inhibitori volatili de coroziune. Silicagelul va putea fi folosit și în acele încăperi în care nu putem rezolva excesul de umiditate prin alte mijloace, cu condiția însă a etanșeizării încăperii.

— Cunoscînd efectul dăunător al impurităților din aer, în sălile muzeului se va păstra o curățenie perfectă. Pentru aceasta va trebui să declarăm prafului un război necruțător [25]). În combaterea lui vom recurge la aspiratoare, perii din păr, pămătufuri din pene și cîrpe moi, renunțînd la tradiționala mătură. De asemenea este bine să confecționăm pentru vizitatori papuci din pînză sau alt material, iar căile de acces spre sălile de vizitare (alei, trotuare scări etc) să fie spălate în permanență.

— Obiectele vor fi mînuite cu cea mai mare atenție deoarece orice lovitură, zgîrietură (chiar cele produse de peria de oțel la care se recurge uneori din comoditate pentru curățirea obiectelor) sînt o sursă de coroziune [26]).

— Fixarea obiectelor direct pe perete fiind cît se poate de dăunătoare vom căuta să interpunem întotdeauna un strat izolator între obiect și perete.

— Pentru cazurile (cu totul rare de altfel) de infiltrare a apei sau igrasie (în special la subsoluri), vom lua măsuri pentru impermeabilizarea pereților atît în interior cît și în exterior. În plus se recomandă acoperirea pereților cu un panou din lemn fixat însă pe un șasiu pentru a permite circulația aerului.

Pentru protejarea directă a obiectului de mediul corosiv dispunem de o gamă variată de mijloace pe care tehnica modernă și zeci de ani de experiențe ni le pun la dispoziție. Greutatea — dacă aceasta ar fi o greutate — există doar la alegerea celei mai potrivite soluții.

Tuturor le este comună capacitatea de a conferi obiectului un înveliș protector. Astfel putem organiza protejarea obiectului pe cale chimică (prin oxidare, spre exemplu), prin acoperiri metalice (zincare, nichelare, cromare), prin acoperiri cu ajutorul lacurilor, vopselelor, unsorilor, cerurilor, materialelor plastice etc.

Atît la alegerea soluției cît și ulterior este bine să ne reamintim cîteva recomandări utile :

— Să folosim acea acoperire de protecție care nu schimbă înfățișarea pe care obiectul a avut-o cînd a fost folosit. Ne vom putea abate de la această recomandare doar în cazuri deosebite, cum ar fi spre exemplu pentru obiectele expuse în aer liber.

— Să respectăm cu stricteță procesele tehnologice și să supraveghem aplicarea lor corectă, știind că există uneori tendința de a sări peste anumite procese care par inutile.

— Aplicarea peliculei protectoare nu ne scutește de obligația de a examina cu atenție, periodic, starea obiectelor.

— Știind că hidrocarburile conținute în unsori se oxidează formînd acizi care corodează metalul, trebuie să schimbăm unsorile de două ori pe an [27]).

Acordînd atenția cuvenită problemei conservării colecțiilor, prin aplicarea măsurilor cerute de fiecare caz în parte, vom reuși să prelungim viața obiectelor aflate în colecțiile noastre, care fiind valori ale patrimoniului național au dreptul la o grijă deosebită.

---

24) Anhidrida acidului de siliciu. Folosirea silicagelului este și eficace și foarte economică deoarece poate fi recuperat după folosire, respectiv după saturarea cu vapori de apă, prin simpla încălzire.

25) În privința rolului jucat de praf în coroziunea atmosferică, experiențele lui Vernon au fost concludente. Astfel probe din fier expuse 11 luni și protejate de învelitori de muselină nu au ruginit în timp ce probe similare, neprotejate de praf, au fost corodate destul de repede. cf. I. N. Putilova, S. A. Balezin, V. P. Baranic, *Inhibitori pentru combaterea coroziunii metalelor,* traducere din lb. rusă, I.D.T., București, 1959, p. 129.

26) Între adîncituri și porțiunile mai ridicate se stabilește o diferență de potențial care duce, în prezența unui electrolit (apa condensată la suprafața metalului), la corodarea porțiunilor mai adînci (anodice).

27) Din neutre unsorile devin acide, proces accelerat pe cale catalitică în prezența fierului cf. I. N. Putilova... *op. cit.* p. 113.

https://biblioteca-digitala.ro

Ing. ION ISTUDOR

METODE PENTRU COPIAT INCIZII SAU RELIEFURI DE PE MATERIALE DIVERSE

Copierea de inscripţii sau desene care apar sub forma unor incizii sau reliefuri pe piatră sau pe alte materiale este utilizată deseori de cercetători — istorici sau arheologi — în studirea comodă şi atentă a acestora.

Dacă metodele clasice de a copia cu sugativă, gelatină, ceară, staniol, clei, soluţii sau emulsii de mase plastice etc. pot fi folosite pe materiale cu rezistenţă mecanică bună cu oarecare rezerve în ceea ce priveşte fidelitatea reproducerii şi patina originalului, ele nu pot fi folosite cu succes pentru copii de pe materiale uşor friabile. Copierea inciziilor sau reliefurilor de pe asemenea materiale (cretă, gresii degradate etc.) ridică probleme noi, de rezolvarea lor depinzînd nu numai fidelitatea reproducerii, dar chiar soarta originalului, datorită slabei rezistenţe mecanice a acestor materiale, precum şi riscurilor de colmatare a acestora cu resturi din materialul folosit ca mulaj.

Pentru reuşita operaţiilor de copiere în general şi în special în legătură cu operaţiile de copiere a inciziilor de pe monumentele de cretă de la Basarabi, s-au studiat în laboratorul Direcţiei Monumentelor Istorice cîteva soluţii.

Din necesitatea evitării degradării pereţilor de cretă în zonele cu incizii, s-a pus problema consolidării superficiale a acestora, problemă ce a fost discutată într-o altă lucrare [1]). După obţinerea unei consolidări superficiale se poate trece în cazul materialelor friabile la copierea propriu zisă.

În sensul celor discutate mai sus s-au experimentat mai multe soluţii de copiat :

1. Copierea cu ajutorul unor chituri cu priză rapidă la temperatura obişnuită.
2. Copierea cu ajutorul unor emulsii de cauciuc natural (latex) cu şi fără umplutură. Chiturile experimentale de noi au la bază răşini epoxidice tip *Dinox 040*, fabricate în ţară, şi diverse substanţe inerte. Întrebuinţarea maselor plastice cu întărire rapidă de tipul celor folosite în dentistică, sau a altora, prezentînd unele avantaje, poate fi luată în considerare în cazuri particulare.

Metoda de copiere cu chituri prezintă însă unele dezavantaje privind necesitatea utilizării unor substanţe de demulare ce nu sînt totdeauna dorite.

În literatură se descrie folosirea latexului de cauciuc pentru copiat inscripţii [2]) cu rezultate bune, fără indicarea tipului de latex întrebuinţat, dintre numeroasele tipuri comerciale.

Metoda indicată de noi spre a fi folosită în general şi în special în cazul materialelor friabile se bazează pe folosirea latexului de cauciuc prevulcanizat atît pentru copiat inscripţii cît şi pentru basoreliefuri.

În încercările noastre am ales două tipuri de latex, tipul *Revultex MR* şi tipul *Revertex*.

Primul se deosebeşte de cel de al doilea prin faptul că este un latex prevulcanizat, produsul autovulcanizîndu-se la rece în timp scurt. Rezultatele experimentărilor preliminare ne conduc la alegerea tipului *Revultex MR* cu care se pot obţine copii de o fidelitate foarte bună şi într-un timp relativ scurt. Latexul de cauciuc tip *Revultex MR* este o emulsie de cauciuc natural stabilizată,

---

[1]) Ing. I. Istudor — Cercetări privind consolidarea inciziilor descoperite pe pereţii monumentelor de la Basarabi (în curs de publicare).

[2]) Kermit Goell — *A modern archeological method : Recording inscriptions în rubber latex, and wath is probably the largest „Squeeze"*. Yet made în the field. The Illustrated London News July 9, 1953.

https://biblioteca-digitala.ro

cu adausuri de substanţe vulcanizante, acceleratori de vulcanizare, inhibitori de îmbătrînire etc.

Proprietăţile mai importante sînt prezentate în tabela de mai jos.

concentraţia	. . . cca. 61 %
conservantul	. .amoniac 0,6 %
PH	 10,5
viscozitate	50—60 cp la 25°C

Latexul tip *Revultex MR* nu are vreo acţiune chimică nocivă sau fizico-mecanică destructivă asupra pietrei de orice tip, cretei, marmurei, ceramicei, lemnului, sticlei precum şi asupra unor metale ca aurul, argintul, metalele platinice. Utilizarea lui în contact cu metale ce conţin cupru în cantitate mai mare sau aluminiu, zinc, nu poate fi permisă fără luarea unor măsuri de izolaţie (de exemplu parafinare).

Prin utilizarea acestui latex se obţin negative fidele, în special pentru incizii sau reliefuri foarte fine ce scapă altor metode. Copiile obţinute (negativele) sînt gata vulcanizate şi nu mai necesită vreun tratament ulterior.

Pentru mărirea rezistenţei mecanice a copiei se recomandă alternarea a 2—3 straturi de latex cu straturi de tifon, obţinîndu-se astfel o „armare" suficient de rezistentă. Micşorarea timpului de uscare se realizează prin tratarea finală a copiei, imediat după executarea ei, cu o soluţie coagulantă de 5—10% clorură de calciu.

Această completare, ce se aduce metodei, permite obţinerea copiei după un timp mai scurt.

Expunem mai jos pe scurt metoda generală de copiat.

Modul de lucru :

1. Suprafaţa de copiat se curăţă bine de praf, pămînt etc. cu ustensile adecvate.

2. În cazul materialelor friabile este necesară consolidarea superficială a suprafeţei de copiat prin utilizarea unei soluţii 1—2% polimetacrilat de metil în benzen.

3. Se umectează suprafaţa de copiat cu apă (se va evita apa în exces în special în zonele cu incizii fine).

4. Operaţia propriu-zisă de copiere constă în întinderea unui strat subţire de latex, filtrat în prealabil printr-un tifon, cu ajutorul unei spatule flexibile sau a unei pensule.

Pentru a evita coagularea latexului pe pensulă, aceasta se va introduce înainte de folosire, precum şi din cînd în cînd în timpul folosirii, într-o soluţie de amoniac diluat (o parte amoniac la 2 părţi apă) sau într-o soluţie de săpun.

După ce primul strat este aproape uscat se aşează un strat de tifon şi din nou unul de latex.

Prin alternarea acestor straturi de cca. trei ori într-un sens şi în celălalt rezultă o copie suficient de rezistentă din punct de vedere mecanic.

Întinderea tifonului trebuie făcută cu mare atenţie pentru ca acesta să muleze întreaga suprafaţă fără defecte.

Se va evita tensionarea tifonului către margini spre a nu deforma copia.

5. În final se umezeşte copia cu o soluţie 5—10% clorură de calciu, operaţie ce necesită o atenţie deosebită pentru a nu mişca copia.

6. În cazul cînd piesa de copiat prezintă reliefuri în mai multe planuri (basoreliefuri, pietre funerare deformate, corodate neuniform etc.) este necesar ca după uscarea latexului să se muleze forma, turnînd deasupra copiei pe cauciuc un strat de ghips de egalizare, în aşa fel încît negativul să nu se deformeze cînd se va turna copia pozitivă.

7. Scoaterea negativului pe cauciuc se poate face după un timp mai lung sau mai scurt, (între 30 minute şi cîteva ore), după permeabilitatea materialului ce se copiază, temperatura mediului ambiant etc.

În cazul copiilor de dimensiuni mai mari, timpul se poate prelungi pînă la o zi sau două, mai ales dacă temperatura este scăzută, dînd posibilitatea latexului să vulcanizeze.

https://biblioteca-digitala.ro

8. Ultima operaţie constă în spălarea cu apă a suprafeţei ce a fost copiată.

După unele variante coagularea latexului poate fi realizată mai uşor dacă materialul ce urmează a fi copiat este pensulat cu o soluţie alcoolică de clorură de calciu sau scufundat în această soluţie înainte de introducerea în latex.

Această operaţie nu este indicată pentru roci, lemne sau alte materiale poroase, datorită posibilităţii cristalizării acestei substanţe (sau a altora) în porii materialului, cu toate consecinţele ce derivă de aici.

Pentru incizii sau reliefuri de dimensiuni mai mari, se poate utiliza pentru copiat un amestec de latex de cauciuc şi sulfat de bariu sau talc, ca umplutură.

În acest mod se evită defectele cauzate de scurgerea latexului din inciziile unde nu a putut pătrunde tifonul.

Pentru aceasta se amestecă cu latex de cauciuc o suspensie de talc în puţină apă alcalinizată cu puţin amoniac, pînă se obţine o pastă nu prea consistentă, pentru a putea fi întinsă uşor pe suprafaţa de copiat, şi în special în zonele unde tifonul nu poate pătrunde sau în zonele unde e necesară evitarea pătrunderii ghipsului de egalizare (conform celor arătate la punctul 6 de mai sus), în felul acesta reuşindu-se extragerea ghipsului de pe original.

În continuare operaţia de copiere decurge normal.

■

După executarea copiilor, marginile de tifon se „tund" cu foarfeca şi se lasă să se usuce în poziţie orizontală, se pudrează cu talc şi se conservă într-un loc răcoros, uscat şi întunecos.

Cu toate aceste precauţii copia este supusă unui proces de îmbătrînire, materialul devenind lipicios după cîţiva ani, timp suficient însă pentru a obţine un număr suficient de copii pozitive. Durata copiilor de pe materialele metalice ce conţin cupru este mult mai scurtă, dacă nu se iau, înainte de copiere, măsuri de izolare, cuprul fiind un accelerator de îmbătrînire.

Obţinerea pozitivului de pe copiile negative pe cauciuc se poate face uşor utilizînd ipsos pentru machetă, cu sau fără adaos de material plastic, folosind vaselina farmaceutică ca demulant.

Ipsosul se va turna suficient de subţire spre a se mula perfect şi totodată fără a face bule de aer pe suprafaţă.

Pentru a preîntîmpina acest lucru se poate adăuga puţin alcool, în scopul micşorării tensiunii superficiale a amestecului.

Desfacerea negativului de pe pozitiv se va face după ce ipsosul a făcut priză, evitînd contactul mai îndelungat între cauciuc şi ipsos pentru a nu adera unul de altul prin absorbirea vaselinei în cauciuc.

Copiile obţinute pe ipsos sînt destul de casante. Pentru a evita deteriorarea lor se poate folosi un amestec de ipsos şi material plastic[3]). În acest scop s-a experimentat cu rezultate bune, reţeta :

— ipsos . . . . . 100 părţi
— poliacetat de vinil (emulsie E 25) 80
— apă . . . . . după necesităţi
(raportul polimer/ipsos = 0,2)

care conduce la un material mai puţin casant, cu o greutate specifică mai mică, fără a obţine o micşorare a fidelităţii copiei. Rezultate interesante se obţin şi prin folosirea răşinilor de mulare epoxidice sau poliesterice care conduc la copii superioare ca rezistenţă amestecurilor pe bază de ipsos.

■

Rezultatele bune obţinute prin utilizarea latexului de cauciuc prevulcanizate tip *Revultex MR* ne îndreptăţesc să considerăm că introducerea lui în practica arheologilor, istoricilor sau muzeografilor nu numai că oferă posibilitatea studierii unor materiale, dar deschide şi calea pentru obţinerea în serie a unor replici de pe piese valoroase, pentru expuneri muzeistice.

---

[3]) I. S. Cerkinski — *Betonul de ciment cu polimeri* Ed. Tehnică 1962.

https://biblioteca-digitala.ro

GEORGETA PANTELIMON

RESTAURAREA UNUI COLȚ DE MAMUT FOSILIZAT

Recent, cu prilejul unor săpături de canalizare efectuate în Capitală, în str. Laborator, raionul Tudor Vladimirescu, s-a descoperit întîmplător un colț de mamut [1]).

Muzeul de istorie a orașului București fiind sesizat de către cei care au găsit piesa, a trimis la fața locului un delegat care l-a ridicat și l-a adus la muzeu.

Din nefericire cei care au dat întîmplător peste acest prețios testimoniu, datînd din epoca pietrei cioplite (paleolitic), nefiind avertizați — lucrările aveau cu totul alt obiectiv — n-au reușit să ia măsurile necesare pentru protejarea lui, astfel încît colțul de mamut a fost rupt în două fragmente mari și mai multe mici.

Piesa era acoperită de o crustă de o grosime medie de 2,5 cm., formată din depuneri calcaroase cu un strat de nisip.

Constituția interioară propriu zisă a colțului de mamut arată o formație de straturi concentrice specifice fildeșului, iar în secțiune se prezintă sub forma unei împletituri, compusă din suprafețe fine lenticulare, rezultate din întretăierea sistemului striat, radiind din centrul colțului de mamut. Starea lui actuală este de fosilizare, provocată de timpul îndelungat cît a stat în pămînt. Conținutul organic a dispărut, iar resturile calcaroase s-au asociat cu silicații și cu sărurile minerale ale mediului, pierzîndu-și astfel calitățile naturale inițiale.

Munca de restaurare a acestei piese, interesantă prin natura și originea ei, a pus laboratorului cîteva probleme deosebite din punct de vedere tehnic propriu zis, deoarece asemenea proces de restaurare nu face parte din lucrările curente ale laboratorului muzeului nostru. Tocmai din această cauză am considerat oportun de a prezenta pentru cei interesați tehnologia și sistematica după care s-a executat această lucrare de restaurare, cu atît mai mult cu cît, în literatura noastră de specialitate, chestiunea nu a fost tratată.

În același timp am vrea, cu acest prilej, să ridicăm, pentru cîteva clipe, perdeaua în spatele căreia se consumă, încă în anonimat, munca de restaurare a unor piese și obiecte de muzeu, uneori adevărate monumente de mare valoare, cu ajutorul cărora oamenii de specialitate elucidează probleme deosebit de importante, sau au ocazia să confirme ori să infirme numeroasele teorii sau teze cu care arheologia și istoria mai au încă de lucru.

Opera de restaurare a comportat următoarele operațiuni succesive :

Îndepărtarea crustei. Fiind vorba de o crustă calcaroasă, foarte întărită, pietrificată mai bine zis, operă îndelungată a timpului cît piesa a stat în pămînt, singurul procedeu eficace de îndepărtare, recomandat în asemenea cazuri, este cel mecanic.

Acest procedeu a necesitat foarte multă atenție, răbdare și migală, pentru că a existat pericolul permanent al degradării obiectului. S-a urmărit îndepărtarea stratului periferic al crustei în schije (așchii) subțiri, cu ajutorul dăltițelor, frezelor și altor instrumente dentare, de mărimi și forme diferite, cu care se lucrează în asemenea cazuri. Pentru a nu suferi din cauza șocurilor provocate de izbirile succesive la care a fost supus, obiectul nu a fost fixat în nici un fel ci ținut doar în mîini.

1) Se știe că mamutul e un strămoș direct al elefanților, adaptat însă la climatul rece din timpul glaciațiunilor, avînd corpul acoperit cu blană. În țara noastră se găsesc destul de frecvent fosile de mamuți — aparținînd cîtorva specii — care au trăit în timpul ultimei glaciațiuni în regiunile de deal și cîmpie.

https://biblioteca-digitala.ro

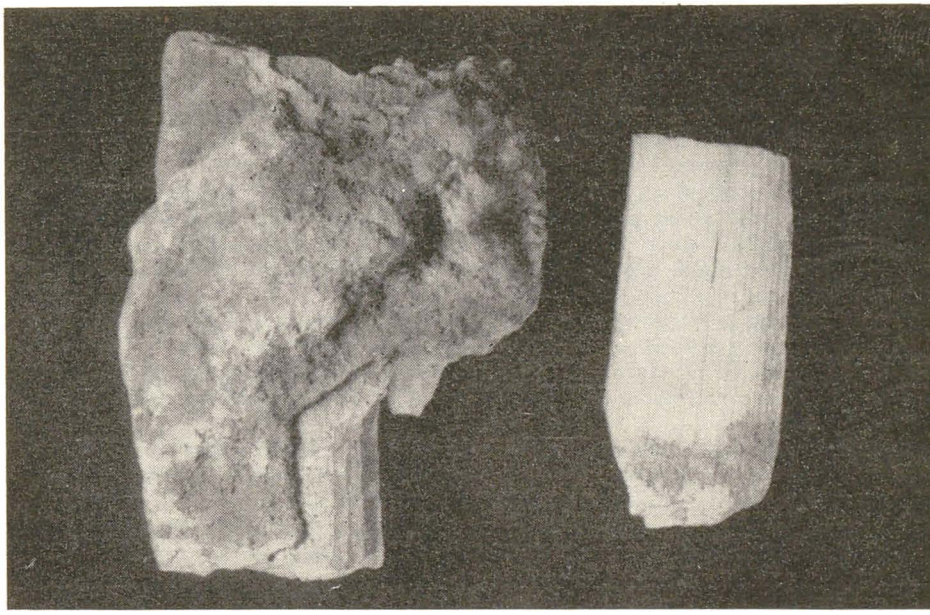

Fragmente : cu crustă groasă (stînga), după curăţare (dreapta)

S-ar putea spune că aceasta a fost cea mai grea operaţiune, cea mai lungă (lucrîndu-se zile întregi) şi cea mai importantă, pentru că scopul ei era de a păstra intactă forma colţului de mamut, de a nu-i cauza noi stricăciuni.

Atenţia şi delicateţea cu care s-a lucrat au devenit progresiv mai mari, pe măsură ce ne apropiam de suprafaţa propriu-zisă a piesei, care nu trebuia să sufere nici cea mai mică zgîrietură în plus, faţă de aspectul ei propriu.

A urmat examinarea minuţioasă, cu ajutorul lupei, a întregii suprafeţe a colţului de mamut, degajată de sub crustă, pentru a descoperi eventualele fisurări ce pot scăpa neobservate ochiului liber, în scopul de a le consolida.

Această operaţiune ne-a arătat că piesa a avut mici defecţiuni, cauzate de descompunerea ei naturală. Fragmentele desprinse şi găsite la locul săpăturii au necesitat lipirea lor pe locurile de unde se desprinseseră.

O dată curăţarea crustei şi reconstituirea terminate, s-a trecut la stabilirea obiectului în starea lui actuală.

Această nouă operaţiune a pus problema foarte importantă a soluţiei celei mai indicate în asemenea cazuri.

H. J. Plenderleith [2]) recomandă încă din anul 1934 acetatul de polivinil sau Bedacryl L[6], dar numai la scoaterea din pămînt a oaselor sau fildeşului, cu scopul de a întări superficial obiectul şi a-l putea transporta.

Aceste substanţe rămîn însă numai la suprafaţă, formînd un strat izolator, fără a consolida în profunzime. De asemenea ele mai au defectul că nu rezistă la temperaturi scăzute şi la umezeală, ceea ce le face contraindicate pentru o consolidare definitivă şi sigură.

Pe baza cunoaşterii ultimelor realizări ale chimiei în acest domeniu, am considerat că cele mai indicate substanţe de întrebuinţat în asemenea cazuri sînt lacurile incolore, pe bază de nitroceluloză, în concentraţie de 2—3%.

Lacurile nitro au calităţi deosebite pentru că se aplică cu uşurinţă, pătrund în toată masa obiectului, nu sînt influenţate de umezeală şi nici de variaţiuni de temperatură, şi, totodată, nu modifică nici culoarea naturală a pieselor şi nici patina lor.

---

2) *The conservation of antiquities and workes of art.* (H. J. Plenderleith, conducătorul laboratorului de cercetări al British Museum-ului).

https://biblioteca-digitala.ro

Cea mai importantă calitate a lor este însă aceea că, pătrunzînd în masa obiectului, se întăresc în aşa fel încît oferă o consolidare mai sigură şi mai completă decît oricare altă substanţă. Totodată, aceste lacuri se pot îndepărta foarte uşor la nevoie, cu ajutorul unui dizolvant.

Obiectul a trebuit apoi lăsat cîteva zile la un loc uscat şi aerisit. După uscarea piesei s-a procedat la completarea părţilor ce lipseau, completare făcută cu ghips alabastru dentar, pentru a i se reda aspectul original.

Totodată s-a făcut şi colorarea acestor părţi, care erau iniţial albe, aducînd obiectul la o formă şi un aspect cît mai apropiate de cele naturale. Parametrii caracteristici, obţinuţi după terminarea operaţiei de restaurare, sînt următorii :

— Lungimea totală a colţului de mamut restaurat din cele două bucăţi mari şi fragmentele mici : 1,31 m.

— Grosimea la partea posterioară : 15—16 cm diametrul (fiind puţin oval).

— Grosimea mediană : 15—16 cm diametrul (fiind puţin oval).

— Grosimea la partea anterioară (vîrful) : 4—5 cm, diametrul (puţin oval).

— Culoarea : nuanţe de gălbui mai închis şi mai deschis, neavînd o culoare uniformă.

Toate operaţiunile descrise mai sus au adus această preţioasă piesă la starea în care se poate vedea mai jos urmînd a fi expusă pentru public în cadrul muzeului nostru, după efectuarea studiului necesar precizării datării ei.

Din punct de vedere al restaurării şi conservării obiectelor de os şi fildeş, trebuie reamintit că aceste două materiale cer o tehnologie de tratare aproape identică.

În cadrul restrîns al acestui articol nu s-au putut prezenta pe larg procedeele de lucru şi reţetele utilizabile şi la materialele nefosilizate, deoarece aceasta ar fi necesitat un articol de mari proporţii.

Sperăm că în viitor vom putea oferi cititorilor interesaţi cele ce nu s-au putut scrie de data aceasta, iniţiind în felul acesta o acţiune de prezentare sistematică

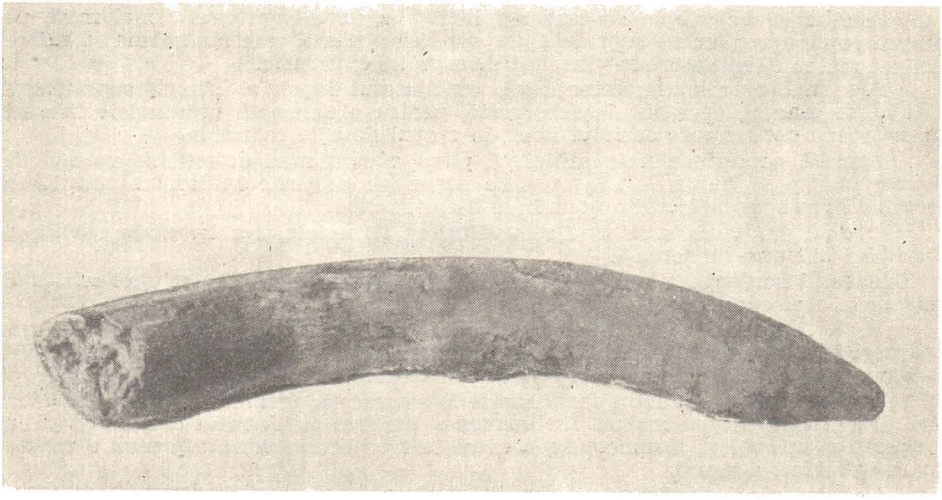

Colţul de mamut, aşa cum arată după restaurare

a problemelor de restaurare, care azi se rezolvă de la caz la caz, în mod diferit, în limita unei literaturi cu totul insuficiente şi cu mijloace care diferă între ele după practică şi tradiţie.

Considerăm un mare sprijin posibilitatea de a populariza, prin intermediul revistei, această muncă atît de necesară în sectorul muzeistic.

https://biblioteca-digitala.ro

muzee și colecții

https://biblioteca-digitala.ro

TOMAS BECZY — Colecţia oologică Dobay 167
N. UNGUREANU — Muzeul regional de istorie din Galaţi . . . 170
IULIAN SIRBU — Muzeul memorial „Mihai Eminescu“ din Ipoteşti 174

ТАМАШ БЕЦЬ — Коллекция лиц Добаи 167
Н. УНГУРЯНУ — Областной исторический музей в Галаце 170
ЮЛИАН СЫРБУ — Мемориальный музей «Михай Эминеску» в Ипотешть 174

TAMAS BECZY — La collection oologique Dobay 167
N. UNGUREANU — Le Musée régional d'histoire de Galaţi . . . 170
IULIAN SIRBU — Le Musée mémorial „Mihai Eminesco“ d'Ipoteşti 174

TAMAS BECZY — The Dobay oölogic collection 167
N. UNGUREANU — The regional museum of history in Galaţi . 170
IULIAN SIRBU — The Mihai Eminescu memorial museum in Ipoteşti 174

https://biblioteca-digitala.ro

BECZY TAMAS

COLECȚIA OOLOGICA DOBAY

Piesele colecționate de Dobay constituie partea prinpală a colecției de ouă a Muzeului regional al Crișanei. Acest material, de o deosebită valoare muzeală, a fost achiziționat la începutul anului 1960.

Deși piesele care au ajuns pînă la noi reprezintă doar o treime din colecția originală, acest material constituie un fond deosebit de important din mai multe puncte de vedere.

Diversitatea materialului îți dă o privire de ansamblu asupra speciilor de pe cinci continente: Europa, Asia, Africa, America și Australia. Cercetătorul are posibilitatea să studieze și să compare pontele [1]) diferitelor păsări reprezentate în colecție, din punct de vedere zoogeografic și sistematic. Pe de altă parte, în ce privește materialele provenite din țara noastră, colecția reprezintă un document științific foarte valoros, care reîntregește tabloul avifaunei de la începutul secolului nostru, dintr-o anumită zonă în care colecționarul și-a desfășurat activitatea.

Dobay Ladislau s-a născut la Odorhei în anul 1873. După terminarea liceului s-a înscris la Facultatea de științele naturii a Universității din Cluj, pregătindu-se să devină profesor. Din motive necunoscute — probabil greutăți materiale — și-a întrerupt studiile și în anul 1898 îl găsim ca impiegat al căilor ferate la Tîrnăveni, unde a trăit pînă la sfîrșitul vieții sale.

Din punct de vedere avifaunistic, împrejurimile orașului Tîrnăveni erau în acea vreme cît se poate de bogate, zona colinară fiind acoperită de întinse păduri. Aici își începe Dobay activitatea de ornitolog, cu o pasiune care se manifesta încă din adolescență și ale cărei mărturii sînt primele ponte din colecție, notate cu anii 1890—1898. După stabilirea lui la Tîrnăveni, în timpul liber, Dobay începe să cunoască împrejurimile, străbătînd valea Tîrnavei Mici pînă sus la izvoare. Ca angajat al căilor ferate are însă posibilitatea de a cerceta și alte biotopuri interesante din punct de vedere avifaunistic. Îl găsim făcînd observații și colecționînd materiale în Dobrogea și în Delta Dunării, apoi în munții Retezat, Țibleș, Harghita. Important pentru regiunea noastră este faptul că el a colecționat diferite ponte ale păsărilor de baltă din valea Erului (raionul Marghita).

Ca bun cunoscător al avifaunei din țara noastră, Dobay avea în pregătire o lucrare intitulată „Păsările Transilvaniei". Din păcate manuscrisul acestei lucrări a ars în timpul celui de-al doilea război mondial.

Din analiza componenței colecției care ni s-a păstrat, reiese că în activitatea de colecționare și de schimb a lui Dobay au existat trei perioade mai intense și anume: prima între anii 1900—1910, a doua între anii 1916—1925 și ultima între anii 1934—1939. Avem informații după care reiese că în anul 1913, în urma unei mari inundații, o parte a colecției a fost distrusă, ceea ce a determinat intensificarea muncii de colecționare în anii următori, pentru înlocuirea pieselor pierdute.

În anul 1943 Dobay Ladislau moare la Tîrnăveni în vîrstă de 70 de ani, lăsînd în urmă rodul unei activități de peste 50 de ani pe tărîmul ornitologiei.

Ca iubitor al naturii și colecționar pasionat, Dobay a alcătuit și o colecție de lepidoptere, în care existau multe specii de origine tropicală, obținute prin schimb. Urmele acestei colecții s-au pierdut, căci greutățile materiale prin care a trecut spre sfîrșitul vieții sale l-au determinat să o vîndă.

Din materialul oologic existent la Muzeul regional al Crișanei putem des-

[1]) Pontă = totalitatea ouălor dintr-un cuib.

https://biblioteca-digitala.ro

prinde următoarele date: sînt reprezentate în colecţie 647 de specii prin 2 192 ponte, totalizînd 8 770 exemplare de ouă.

Iniţial colecţia a cuprins circa 30 000 de exemplare de ouă. Transporturile şi lipsa de grijă cu care a fost tratat materialul după moartea colecţionarului au dus la distrugerea unei bune părţi din colecţie. O dată materialul ajuns la Muzeul regional al Crişanei, s-a făcut trierea ouălor pe baza celor 790 fişe originale, pe care le-am achiziţionat împreună cu cîteva cărţi de specialitate ale lui Dobay.

Pentru a ilustra componenţa colecţiei dăm următorul tablou:

Continentul	Nr. speciilor	Nr. pontelor	Nr. ouălor
Europa	353	1 738	7 366
America	164	300	949
Asia	78	95	291
Africa	35	40	113
Australia	17	19	51
Total:	647	2 192	8 770

Numărul mare de ponte ale unor specii răspîndite pe alte continente se datoreşte schimbului intens întreţinut de către colecţionar cu diferiţi ornitologi de pe tot globul.

Demn de amintit din avifauna Americii de Nord, este genul *Chordeiles*, din familia *Caprimulgidae*, reprezentată în ţara noastră prin *Caprimulgus europaeus*. Din Groenlanda colecţia cuprinde ouă de *Corvus corax littoralis*, specie strîns înrudită cu corbul de la noi.

Din America de Sud scoatem în relief familia *Tinamidae*, foarte interesantă din punct de vedere sistematic, reprezentată prin ouă provenind de la genurile *Tinamus*, *Crypturus*, *Rhynchotus* şi *Nothura*. Ouăle acestora se disting printr-un luciu special, ele par a fi lăcuite în mod artificial.

Din diferite puncte ale Asiei provin ponte ale genului *Emberiza*, reprezentat prin 6 specii: *E. icterica* şi *E. cia strascheyi* din R. S. S. Chirghiză, *E. cioides ciopsis* şi *E. furcata* din Japonia (muntele Fuji), *E. leucocephalus* din Nunkiang — R. P. Chineză şi *E buchanani* din Iran.

Foarte interesant este şi genul *Merops* (prigoriile) reprezentat prin ouă ale următoarelor specii: *M. orientalis* din Java, *M. persicus* din R. S. S. Azerbaidjană, şi *M. philipinus* din Insulele Filipine.

De o valoare deosebită este o pontă a vulturului himalaian, *Gyps fulvus hymalayensis*, care provine de pe muntele Se-Ciuan, R. P. Chineză.

Din punct de vedere al poziţiei sistematice remarcăm specia *Ploceus bengalensis*, din India, o specie adaptată mediului acvatic.

Printre pontele de o deosebită valoare se numără cele ale speciilor de struţ african, de nandu din Argentina, de emu din Australia şi casuar din Noua Guinee.

Din Africa provin şi ouăle de *Ibis religiosa*, pasărea sfîntă a vechilor egipteni, şi cele ale genului *Alectoris* din Tunis şi Maroc. Din sudul Africii, Rhodesia, există în colecţie o pontă de *Lobivanellus lateralis*, specie înrudită cu nagîţul de la noi *(Vanellus vanellus)*.

Continentul australian este reprezentat prin ponte de la un număr redus de specii. Amintim două genuri de porumbei: *Ocyphaps* şi *Phaps* şi o specie de cuc, *Chalcites basilis*. Tot din Australia cităm o specie interesantă din ordinul Galliformes (găinile) *Megapodius eremita*, care îşi acoperă ouăle cu frunze şi substanţe organice. Ca şi la animalele imediat inferioare, reptilele, ouăle nu sînt clocite de părinţi, ci de căldura degajată în procesul de putrezire a materialului în care sînt îngropate.

Din peninsula Scandinavă sînt reprezentate în colecţie cca. 70 de ponte ale genurilor *Alca* şi *Uria*, caracterizate prin ouăle lor tipic piriforme, mai mult sau mai puţin stropite cu brun şi negru.

Un fapt interesant este că familia *Turdidae* (sturzii), care are speciile răspîndite pe tot globul, numără în colecţie pontele a 14 specii din cele mai variate puncte geografice. De exemplu, ouăle mierlei gulerate alpine, *Turdus torquatus alpestris*, au fost colecţionate în munţii Hăghimaşului, în Silezia şi în R. S. S. Chirghiză.

În colecţie există ponte ale unor păsări ocrotite în Europa din genurile: *Pelecanus, Egretta, Platalea, Tadorna, Casarca, Aquila, Aegypius, Neophron, Gyps, Tetrao, Lyrurus, Otis, Himantopus* şi *Corvus*.

Din ţara noastră colecţia numără 3 411 exemplare de ouă cuprinse în 730

https://biblioteca-digitala.ro

ponte. Numărul speciilor din ţara noastră reprezentate în colecţie este de 127.

Demne de amintit sînt pontele care reprezintă genul *Cuculus*. În cercetările sale Dobay s-a ocupat foarte mult de problema parazitismului de cuib, caracteristic speciei *Cuculus canorus* şi a reuşit să colecţioneze un material bogat din Romînia şi din străinătate, material pe care l-a prelucrat şi publicat. Această temă a prezentat-o şi la al X-lea Congres Internaţional de Zoologie ţinut la Budapesta în anul 1927.

Pentru orice zoolog care ştie cît de greu se găsesc cuiburile de păsări în general, şi mai ales cele în care şi-a depus şi cucul ouăle, este clar faptul că Dobay a avut o perseverenţă demnă de toată admiraţia, pentru a găsi aceste ouă. Contribuţia sa la cunoaşterea biologiei cucului este remarcabilă.

Dăm mai jos lista pontelor în care Dobay a găsit ouă de cuc :

Nr. crt.	Specia parazitată	Nr. de ponte din: Romînia	alte ţări	Total
1.	*Acrocephalus arundinaceus* L.	—	3	3
2.	„ *palustris* BECHST	2	2	4
3.	*Alauda arvensis* L.	4	—	4
4.	*Anthus pratensis* L.	—	1	1
5.	*Anthus trivialis* L.	2	—	2
6.	*Carduelis cannabina* L.	1	—	1
7.	*Chloris chloris* L.	3	1	4
8.	*Emberiza calandra* L.	6	—	6
9.	*Emberiza citrinella* L.	5	—	5
10.	*Erithacus rubecula* L.	6	—	6
11.	*Lanius collurio* L.	4	—	4
12.	*Lullula arborea* L.	—	1	1
13.	*Motacilla alba* L.	2	—	2
14.	*Motacilla flava* L.	1	—	1
15.	*Phylloscopus collybita* VIEILL	—	2	2
16.	*Saxicola rubetra* L.	1	—	1
17.	*Saxicola torquata rubicola* L.	5	—	5
18.	*Sylvia communis* L.	—	1	1
19.	*Sylvia borin* BODD	—	1	1
20.	*Troglodytes troglodytes* L.	—	1	1
21.	*Turdus merula* L.	1	—	1
		43	13	56

În general putem spune că sînt reprezentate în colecţie specii din toate biotopurile caracteristice ţării noastre, iar din punct de vedere sistematic sînt incluse pontele celor mai tipici reprezentanţi ai ordinelor care înglobează avifauna ţării noastre.

Un mare număr de ponte provine de la genurile *Anas, Ardea, Crex, Fulica, Perdix, Coturnix, Vannellus* iar dintre *Passeriformes* de la genurile *Lanius, Turdus* şi *Garrulus*.

Pentru achiziţionarea acestei colecţii, Muzeul regional a primit un sprijin deosebit din partea organelor locale de partid şi de stat. Colecţia are o mare valoare ştiinţifică, fiind cea mai bogată din ţară. Acest fapt ne obligă să depunem un efort deosebit pentru păstrarea ei în condiţii optime şi să o valorificăm sub toate formele.

Pe baza unei părţi din materialul oologic, colectivul muzeului a organizat în anul 1961 o expoziţie temporară de ornitologie, care s-a bucurat de un mare interes din partea vizitatorilor.

Colecţia este în prezent adăpostită într-un mobilier special comandat ; ea a fost riguros sistematizată, fişată şi inventariată. Lista completă a speciilor şi a locurilor de colecţionare a pontelor acestora este cuprinsă într-un catalog ştiinţific al întregii colecţii oologice, lucrare în curs de pregătire pentru tipar.

https://biblioteca-digitala.ro

N. UNGUREANU

Muzeul regional de istorie din Galați

Ca în majoritatea orașelor patriei, la Galați funcționează și desfășoară o amplă și utilă activitate științifică și cultural-educativă un muzeu de istorie, ale cărui rezultate din ultima vreme îl impun tot mai mult atenției publice.

Datorită grijii și îndrumării atente din partea organelor locale de partid și de stat muzeul își lărgește tot mai mult sfera de preocupări sporindu-și patrimoniul și studiind tot mai îndeaproape tainele istoriei locale, de la apariția primelor unelte din piatră, lemn și os, făurite de omul epocii paleolitice, pînă în plină actualitate.

Roadele activității muzeului, expresie a unei pasionate și calificate munci de cercetare și valorificare depusă de personalul științific, satisfac tot mai bine exigențele marelui public și ale specialiștilor care-i trec pragul, în număr sporit, de la an la an.

Cele cîteva pagini consacrate prezentării acestui muzeu nu ne permit evidențierea tuturor laturilor de activitate, așa încît, pentru început, ne propunem să relevăm doar cîteva aspecte referitoare la expoziția de bază a muzeului.

Instalat într-un local de proporții modeste, aflat pe locul unde a fost cîndva casa pîrcălabului de Galați Alexandru Ioan Cuza, aici se deschid zilnic ușile la zeci și sute de vizitatori, veniți să-și îmbogățească bagajul de cunoștințe, să se instruiască și să desprindă pilde de adevărat patriotism din tradițiile de luptă ale poporului, consemnate și susținute de obiecte și documente autentice, aflate în număr impunător în sălile expoziției. Este vorba de o parte a expoziției de bază a Muzeului regional de istorie din Galați, unde s-a realizat oglindirea, într-un spațiu de cca. 500 m², a unor aspecte și momente însemnate din istoria poporului, aparținînd celor trei orînduiri ale trecutului îndepărtat — orînduirea comunei primitive, sclavagistă și feudală.

Într-un alt local, de asemenea avînd o importantă semnificație istorică — aici a fost sediul Sindicatului muncitorilor C.F.R.-iști din Galați, iar în 1932 a avut loc, sub conducerea tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej, ședința Comitetului de acțiune al C.F.R.-iștilor, la care s-au luat hotărîri importante privind organizarea participării muncitorilor de la Atelierele C.F.R.-Galați la eroicele lupte ale ceferiștilor și petroliștilor din Februarie 1933 — funcționează o altă secție a muzeului, secția mișcării muncitorești și expoziția care înfățișează realizările de seamă obținute de oamenii muncii din regiunea Galați pe drumul construcției socialiste.

Expoziția de care aminteam mai sus, privind istoria veche și feudală, deschisă în vara anului 1962, reprezintă, în forma actuală, o reușită concretizare a căutărilor și experienței colectivului de specialiști ai muzeului, o seamă dintre soluțiile adoptate fiind de natură să ușureze înțelegerea problemelor, abordate la un nivel științific corespunzător. Relevarea calităților și a unor scăderi ale acestei expoziții își are, socotim noi, o anumită importanță pentru munca specific muzeografică.

Într-un cadru elegant și primitor, pe un brîu de furnir de lemn de nuc, din care răsar vitrine de cristal, se țes aici, succesiv și închegat, teme care-l poartă pe vizitator de la unele urme fosile de Elephas meridionalis, Ursus spelaeus etc și de la primele unelte din piatră cioplită, pînă la documentele care evocă bătăliile de la Plevna, Rahova și Smîrdan din războiul pentru independența națională (1877—1878).

Pentru a sugera conținutul și formele de prezentare tehnico-muzeografică din cadrul acestei expoziții vom face, pe cît ne permite spațiul, o succintă trecere în revistă a tematicii și a unor procedee de grupare, de punere în valoare a exponatelor, originale și ajutătoare, care concură la perceperea problemelor prezentate.

https://biblioteca-digitala.ro

În holul de intrare, considerațiile generale și periodizarea istorică rezumă, de fapt, conținutul expoziției.

Ideea exprimată de Marx și Engels în Manifestul Partidului Comunist, și anume „Istoria tuturor societăților de pînă azi este istoria luptelor de clasă..." se unmărește și se exemplifică în muzeu pe aproape tot parcursul expoziției.

Totodată, a existat preocuparea și, în bună măsură, a fost rezolvată muzeografic și ideea ilustrării aspectelor istoriei locale în cadrul general al istoriei patriei.

Vizitatorul ajuns la muzeu este nevoit să zăbovească cîteva clipe, în holul principal, unde, în mod simbolic, sînt așezate față în față două fotografii de mari dimensiuni (1,50m/2,50 m) — o stampă reprezentînd orașul Galați la începutul secolului al XIX-lea și o vedere a orașului de astăzi (bulevardul principal, flancat de blocuri turn, cu perspectivă spre cheiul Dunării). Ambele fotografii, care îndeplinesc și un rol decorativ, sînt străjuite de trei vitrine de cristal, așezate pe podiumuri din furnir de lemn de nuc, în care stau la vedere machete de nave de diferite tipuri. Mai corect ar fi dacă în vitrinele de pe latura unde s-a fixat vederea „Orașul Galați azi" s-ar fi așezat machete de vase ce se construiesc în prezent la Șantierul naval Galați.

Trecînd în sălile destinate expunerii tematice (circuit de la stînga la dreapta), în vitrinele care fac corp comun cu brîul de furnir, dar care se reliefează discret, sînt înmănunchiate categorii de obiecte arheologice, rezultate în majoritatea lor din cercetările sistematice ale muzeului, obiecte care se subordonează unor teme în general bine delimitate cronologic și din punct de vedere al culturilor : epoca paleolitică, epoca neolitică (reprezentată în principal prin culturile Boian, Gumelnița și Cucuteni), epoca bronzului, cultura Noua (marcînd trecerea de la bronz la fier), prima epocă a fierului (Hallstatt).

În stînga holului, într-un spațiu echivalent cu cel rezervat istoriei străvechi, se succed temele : a doua epocă a fierului — cultura geto-dacă Poiana, sudul Moldovei în epoca romană — cetatea de la Barboși-Tirighina (Gherghina) și Șendreni, iar pentru Dobrogea — Salsovia (Mahmudia) ; urme ale culturii materiale din alte așezări aparținînd perioadei de trecere la feudalism, cînd istoria societății de pe teritoriul patriei noastre cunoaște marea migrație a popoarelor. În această parte a expoziției organizatorii au fost preocupați de ideea de a releva faptul că la baza dezvoltării fără întrerupere a acestei culturi au stat fondul autohton dacic și civilizația romană.

Vom întîlni în vitrinele muzeului materiale aparținînd culturii Cerniahov-Sîntana de Mureș, cultură de contact a goților cu populația autohtonă-romanică din nordul Dunării, urme ale populației sarmate, venite din regiunile uralo-caspice, găsite la Șendreni, Dridu, Tecuci, ș.a.m.d. O serie de obiecte aparțin perioadei de pătrundere a slavilor pe teritoriul de azi al țării noastre.

Desigur că problemele pe care le ridică această lungă perioadă din istoria patriei noastre, în parte abordate în expoziție, necesită încă o adîncire a cercetărilor. Meritul muzeului din Galați este acela că dispune de materiale arheologice, unelte, arme, podoabe și alte piese rezultate din cercetări, care demonstrează în mod convingător că pe teritoriul de azi al regiunii și în regiunile învecinate a existat o continuă viețuire, pe tot parcursul epocii cuprinsă între secolul I e.n. și secolul al X-lea.

Expoziția de la parterul clădirii se încheie cu informația din cronică atribuită lui Nestor, „Povesti vremionnîh let" (Povestea vremurilor de demult), în care poporul romîn, aflat în spațiul carpato-dunărean, este menționat cu numele de **Volochi**, arătîndu-se că întreținea relații cu slavii, ungurii și alte popoare vecine. Cronica, prin relatarea dată, potrivit căreia maghiarii, după ce au trecut peste niște munți înalți „începură să se lupte cu volochii", consemnează o stare reală a lucrurilor — continuitatea de viață a populației daco-romane la nordul Dunării și desăvîrșirea procesului de formare a poporului romîn și limbii romînești, în ultimele secole ale mileniului I e.n.

Deși pentru perioada de trecere la feudalism, în care s-au petrecut mari transformări social-economice, muzeul dispune, după cum arătam, de materiale interesante și valoroase, nu putem considera încă rezolvată expoziațional, în măsură corespunzătoare, această problemă capitală, problema formării poporului și a limbii romîne. La înșiruirea materialului de epocă și individualizarea temelor pe culturi se impunea un accent în plus în textele de sinteză, cu exemplificări care să ofere posibilitatea unei mai depline puneri în valoare a colecțiilor și unei pro-

https://biblioteca-digitala.ro

nunțări mai ferme, în problema respectivă, în funcție de aceste dovezi și de cele pe care le oferă rezultatele din ultima vreme ale cercetărilor istorice.

În ansamblu, expoziția de la parter, prin materialele sale și prin tehnica adoptată, realizează un conținut bogat într-o formă de prezentare atractivă și originală.

Vitrinele iluminate din interior cu neon și încastrate în lambriul de nuc, peste care se suprapune un registru de panouri din lemn de fag, găzduiesc obiecte arheologice autentice, în majoritate descoperite pe teritoriul regiunii, explicate și susținute, în general, consecvent, de texte pentru fiecare temă, de etichete de obiect sau grupuri de obiecte și de desene și fotografii reprezentînd scene de viață, tehnica confecționării uneltelor și respectiv aspecte de șantier.

Pe registrul superior sînt plasate texte de caracterizare a perioadelor, care explică importante probleme istorice ca: evoluția uneltelor, a ocupațiilor, procesul de trecere de la nomadism la sedentarism etc. O serie de fotografii, de dimensiuni mari, și planuri de așezări, din care au fost scoase la iveală materialele expuse în vitrine, completează tabloul istoric. Avem de-a face deci cu o prezentare care acoperă epocile și etapele cele mai importante din evoluția societății, unde prin simplificarea expunerii, utilizînd o gamă relativ restrînsă de mijloace și procedee tehnico-muzeografice, se ajunge ca fiecare vitrină să ridice și chiar să rezolve o problemă, să realizeze perceperea cu ușurință a tematicii, în asemenea măsură încît se poate afirma că prezența ghidului devine necesară numai pe alocuri și pentru vizitatorii care urmăresc să aprofundeze unele probleme, sau să primească cunoștințe de amănunt.

Se poate spune, ca o concluzie, că partea de expoziție aflată la parterul imobilului reprezintă, prin conținutul său, prin îmbinările între categoriile de materiale și procedeele de prezentare, o bună rezolvare muzeografică, utilă, interesantă și ușor accesibilă marelui public.

Expoziția de la etaj însă, consacrată prezentării epocii feudale, rezumată la cca 100 m², nu se situează la nivelul celei de la parter. Aici constatăm fie lipsa, fie tratarea prea sumară a unor probleme importante ca: dezvoltarea și consolidarea raporturilor feudale, constituirea statelor feudale, răscoalele populare (răscoala condusă de Tudor Vladimirescu nu este nici măcar menționată), unitatea de cultură a poporului romîn etc. Majoritatea problemelor care și-au găsit locul în expoziție se cer urmărite și exemplificate consecvent prin documente pe tot parcursul epocii feudale, în special problema luptei neîntrerupte a maselor împotriva regimului feudal și a luptei plină de fapte de eroism a poporului împotriva jugului otoman și asupririi străine, laturi care sînt de natură să pună în adevărata lumină înțelegerea rolului maselor populare — producătoare ale bunurilor materiale și culturale — în istorie. Aceasta constituie o cerință esențială, potrivit căreia istoria patriei noastre trebuie concepută și prezentată nu ca o îngrămădire de fapte și evenimente puse pe seama diferitelor personalități — deși nu se minimalizează rolul activității acestora, fie la grăbirea, fie la frînarea dezvoltării istoriei, — ci ca un proces continuu de transformare progresivă a societății datorită, înainte de toate, muncii și luptei poporului, în jurul căruia se țes cele mai de seamă fapte din trecutul țării.

În cazul multor teme privind epoca feudală se constată lipsa obiectelor și documentelor originale, motiv pentru care s-a dat precumpănire materialelor fotocopiate și celor auxiliare, în special textelor de interpretare care, spre deosebire de cele folosite la parter pentru istoria străveche și veche, nu sînt susținute în suficientă măsură de materiale autentice. Uneori textul reprezintă singurul mijloc de a însera în contextul expoziției teme importante din istoria locală sau istoria patriei. Observația își păstrează valabilitatea pentru multe dintre muzeele noastre de istorie care au încercat prezentarea epocii feudale.

Dacă la baza organizării acestei părți a expoziției a stat o concepție tematică, în bună măsură cuprinzătoare, orientată spre cele mai importante probleme ale epocii, spațiul restrîns, nedelimitarea strictă a temelor, absența exponatelor originale și aglomerarea lor pe verticală și orizontală, fac ca ideea tematică să nu poată fi urmărită cu ușurință, iar accesibilitatea și atractivitatea expoziției să înregistreze o scădere față de expoziția de la parter. Cu alte cuvinte, în partea de expoziție de la etaj se cere o potențare a expunerii pentru aspectele istorice cele mai im-

https://biblioteca-digitala.ro

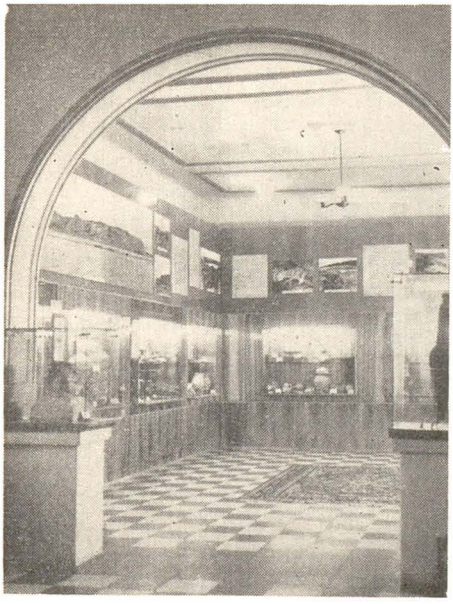

Aspect din expoziția de bază : orînduirea comunei primitive și orînduirea sclavagistă

portante, individualizarea temelor, într-un spațiu mai larg și cu obiecte autentice, în interesul clarității și pentru a face posibilă, tocmai prin aceste accente și prin bogăția de material, urmărirea istoriei epocii în unitatea ei, prin diversitatea evenimentelor ce s-au succedat în timp.

Nu se poate face abstracție de faptul că și în stadiul actual expoziția transmite cunoștințe, ridică o serie de probleme, și din acest punct de vedere ea reprezintă, în comparație cu situația de pînă acum și în raport de gradul în care problema a fost studiată și prezentată și în alte muzee, un pas înainte.

Temele cuprinse în expoziție privind epoca feudală, nerezolvate totdeauna pînă la capăt, ridică totuși unele probleme dintre care sînt de menționat :

— Constituirea claselor fundamentale — țărănimea dependentă și stăpînii feudali — și obligațiile feudale ;

— Consolidarea statului feudal cu accent pe statul moldovenesc de sine stătător (secolul al XIV-lea) ;

— Organizarea armatei ;

— Perioada domniei lui Ștefan cel Mare (a doua jumătate a secolului al XV-lea) — politica internă și externă ;

— Ioan Vodă cel Viteaz — orientarea eforturilor în vederea înlăturării jugului otoman și trădarea acestei cauze de către marea boierime ;

— Lupta antiotomană condusă de Mihai Viteazul și realizarea unirii vremelnice a țărilor romîne ;

— Aservirea în masă a țărănimii, agravată de dominația otomană (secolul al XVI—XVII) ;

— Continuarea luptei antiotomane în secolul al XVIII-lea ;

— Revoluția din 1848 (destul de sumar) ;

— Unirea principatelor romîne, rezultat al luptei maselor populare ;

— Înlăturarea jugului otoman, proclamarea și obținerea, prin lupta poporului, a independenței naționale.

Desfășurarea acestor teme și a celor care n-au fost enumerate începe și se încheie cu evenimente semnificative din istoria patriei — lupta de la Posada 1330 (o reproducere foto la scară mărită, după cronica pictată de la Viena) și luptele de la Smîrdan, din timpul războiului din 1877—1878 (de asemenea o reproducere foto, mărită, după vestita pînză a lui Nicolae Grigorescu), consemnînd independența națională, realizată prin jertfele și vitejia, devenită legendară, a bravilor ostași romîni.

Dacă în ansamblul ei, expoziția Muzeului de istorie din Galați ne-a prilejuit formularea unor aprecieri cu privire la conținutul bogat și nivelul de prezentare, nu este mai puțin adevărat că rămîne încă o serie de probleme care se cer mai bine rezolvate, cu atît mai mult cu cît exigența recunoscută a muzeografilor de aici este solicitată din plin de însăși exigența sporită a publicului gălățean și din alte părți, obișnuit să întîlnească aproape pretutindeni, în țara noastră, instituții muzeale cu expoziții de o reală valoare științifică și instructiv-educativă.

Realizarea colectivului de istorici-muzeografi de la Galați, foarte pe scurt înfățișată în rîndurile de față, ar îndreptăți invitația să fie cunoscută nemijlocit, mai ales că, în urma măsurilor luate, expoziția va fi în scurtă vreme îmbunătățită, adusă la zi prin deschiderea și a secției privind istoria modernă și contemporană ca și a celei menite să consemneze succesele remarcabile ale oamenilor muncii din regiune pe drumul construcției socialiste.

https://biblioteca-digitala.ro

IULIAN SÎRBU

Muzeul memorial „Mihai Eminescu" din Ipoteşti

Anul acesta, în luna iunie poporul nostru a comemorat împlinirea a 75 de ani de cînd s-a stins Mihai Eminescu, cea mai strălucitoare stea a poeziei romîneşti şi una din figurile de seamă ale liricii universale.

Poet al cugetării, al iubirii şi al naturii, adînc înrădăcinat în viaţa poporului şi a patriei, creator genial de o mare virtuozitate artistică, Mihai Eminescu a lăsat o operă cu un bogat conţinut, cu un profund caracter popular şi patriotic, în care apare concentrată, şi incomparabil depăşită, întreaga experienţă artistică a generaţiilor anterioare.

În ansamblul ei opera eminesciană aduce o contribuţie covîrşitoare la îmbogăţirea tezaurului literaturii naţionale şi universale, creează şi fixează — pentru întreaga epocă ce urmează de la genialul poet şi pînă astăzi — modelul limbii romîne literare moderne.

Rezultat al unei munci artistice uriaşe, desfăşurate în cursul unei perioade scurte şi dramatice, întreaga operă a genialului poet rămasă în cele 15 000 pagini de manuscris, în publicistică şi în corespondenţa sa, este străbătută de permanenta şi febrila căutare a expresiei celei mai potrivite pentru a reda idealul etic şi estetic al creatorului, afirmînd necontenit, fără şovăire, legătura artei cu viaţa, menirea şi răspunderea socială a artistului.

În anii regimului democrat popular, pentru valorificarea creaţiei celor mai de seamă reprezentanţi ai culturii noastre, pentru popularizarea în rîndul maselor a valorilor create, s-au organizat în locurile unde s-au născut şi au lucrat aceste generoase personalităţi, muzee şi case memoriale.

Muzeul memorial Mihai Eminescu din Ipoteşti — regiunea Suceava — prezintă, pe baza unui bogat material documentar, multipla activitate a marelui poet naţional.

Pentru a crea o unitate a expoziţiei, tematica muzeului este desfăşurată pe panouri în care se expune, în mod cronologic, pe etape, viaţa şi activitatea sa creatoare.

Pentru unele momente din viaţa şi activitatea poetului — revizor şcolar, director al Bibliotecii din Iaşi, redactor la ziarul TIMPUL, perioada de studiu la Viena etc. — pentru care nu există material ilustrativ — s-au realizat pe baza unor materiale scrise, lucrări de artă plastică, care, în majoritatea lor, înlocuiesc cu succes materialul original.

Pentru a înţelege semnificaţia creaţiei eminesciene, în muzeu sînt expuse documente de o deosebită importanţă care oglindesc aspecte ale situaţiei social-economice şi politice a ţării noastre dintre 1848—1890, adică din epoca de mari transformări căreia i-a fost contemporan Eminescu.

În domeniul culturii, în muzeu sînt expuse documente care redau imaginea clară a activităţii scriitorilor generaţiei de la 1848 precum şi a celor aparţinînd generaţiei noi, care preia şi dezvoltă tendinţele progresiste, ale căror ecouri apar în opera marelui poet.

O serie de documente se referă la apariţia şi activitatea Societăţii „Junimea".

Anii petrecuţi de poet la Ipoteşti sînt prezentaţi prin documente legate de perioada copilăriei poetului (1850—1858). Eminescu îşi petrece primii ani în casa părintească, în lumea familiei şi a satului, în mijlocul naturii. Aceasta este perioada cea mai luminoasă a scurtei şi chinuitei sale vieţi, şi care va lăsa urme adînci în sufletul poetului. Lumea Ipoteştilor va vibra îndelung, cu caracterul unor strălucitoare leit-motive în creaţia de mai tîrziu, în publicistica sa : *Trecut-au ani..., Fiind băiet păduri cutreeram..., Aş vrea să văd acum natala mea vîlcioară..., Copii eram noi amîndoi...* etc.

O serie de documente prezintă activitatea lui Eminescu în anii de şcoală (1858-1863). De pildă, cererea de paşaport în care Gh. Eminovici, tatăl poetului, îl include şi pe Mihai pentru şcoala din Cernăuţi, fotografia şcolii primare greco-orientale a liceului K. K. Ober Gimnasium.

Deosebit de semnificative pentru cunoaşterea formării culturale a poetului sînt şi materialele din care el se documenta cu

https://biblioteca-digitala.ro

nesaţ : „Letopiseţul Ţării Moldovei", „Lepturariul romînesc" de A. Pumnul, „O mie şi una de nopţi", „Weltgeschichte die Welter", „Mythologie für Nichtstudierende" de Reinbek, pe care, mai tîrziu, o va dărui bibliotecii înjghebate de Aron Pumnul. În muzeu sînt expuse fotografiile profesorilor care îl atrăgeau şi apreciau : Neubauer, profesor de istorie, şi Aron Pumnul, profesor de limba romînă, în casa căruia va sta Eminescu şi va avea prilejul să studieze cărţile din „Biblioteca gimnaziştilor romîni din Cernăuţi".

Puţinii ani de şcoală vor lăsa şi ei urme în activitatea poetului : acum îşi lărgeşte orizontul ajungînd să cuprindă cu mintea lumea întreagă, să cunoască lupta socială şi naţională a poporului romîn.

După părăsirea definitivă a gimnaziului din Cernăuţi, trăieşte mai întîi în perimetrul limitat al Ipoteştilor, Botoşanilor şi Cernăuţilor, pentru ca apoi, în primăvara anului 1864, să pornească o adevărată viaţă de pribeag, colindînd mai toate ţinuturile romîneşti. Semnificativă în acest sens este mărturisirea lui Eminescu : *„Întîmplarea m-a făcut ca din copilărie încă, să cunosc poporul romîn... în cruciş şi-n curmeziş, pînă la Tisa şi Dunăre"*.

Aceste peregrinări prin ţară sînt hotărîtoare pentru întreaga lui perioadă de creaţie poetică şi publicistică de mai tîrziu. În aceşti ani, care-i dau prilejul să cunoască mai larg patria şi poporul pe care l-a iubit, se situează şi primele încercări poetice ale tînărului Eminescu şi apoi debutul său în literatură — FAMILIA 1866.

Un popas mai îndelungat la Ipoteşti prilejuieşte un nou contact cu natura — văile, dealurile, cu lumea satului în care se află din nou, dar cu o înţelegere a unui copil precoce, trecut prin şcoală şi îmbogăţit cu învăţăturile unor lecturi deosebit de cuprinzătoare.

Întors la Cernăuţi pentru examenele particulare în primăvara anului 1864, Eminescu intră în trupa teatrală Fani Tardini-Vlădicescu.

Angajat ca sufleur şi copist, Eminescu însoţeşte această trupă în turneul său prin ţară. În această funcţie însoţeşte şi trupa teatrală ambulantă a lui Iorgu Caragiale, cu care va colinda mai ales oraşele din Muntenia — Ploieşti şi Giurgiu, iar cu trupa lui Pascali va cutreera Transilvania. Muzeul din Ipoteşti cuprinde în tematica sa documente semnificative legate de această activitate.

La această dată, se situează şi întîlnirea lui Eminescu cu I. L. Caragiale. Greutăţile nu lăsaseră încă urme asupra poetului. Eminescu a făcut o impresie puternică asupra marelui scriitor. *„Era o frumuseţe ! O*

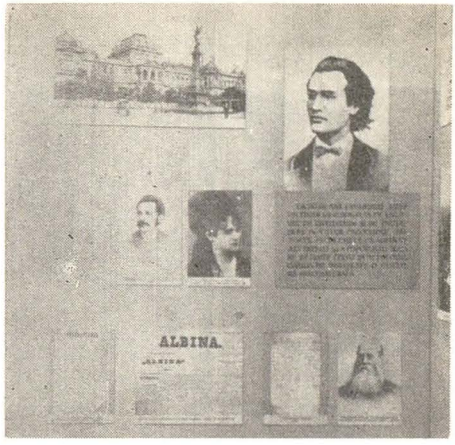

Aspect din expoziţie

figură clasică încadrată de nişte plete mari negre, o frunte înaltă şi senină, nişte ochi mari — la aceste ferestre ale sufletului se vedea că cineva este înăuntru ; un zîmbet blînd şi adînc melancolic. Avea aerul unui sfînt tînăr coborît dintr-o sfîntă icoană, un copil predestinat durerii, pe chipul căruia se vedea scrisul unor chinuri viitoare..,

Aşa l-am cunoscut eu.

Cîtă filozofie n-am depănat împreună toată noaptea aceea cu nepregetul vîrstei de 17 ani !

Ce entuziasm ! Ce veselie !

Hotărît, închipuirea nu mă înşelase. Era un copil minunat".

Lunile lungi de pribegii prin ţinuturi îndepărtate prilejuiesc una din primele încercări poetice — poezia *Din străinătate*, pe care o va publica mai tîrziu, dar care în manuscris poartă data de 1865, expusă în muzeu în facsimil.

Alte documente prezintă poeziile pe care le-a trimis poetul la FAMILIA, condusă de Iosif Vulcan : *De-aş avea, O călătorie-n zori, Din străinătate, La Bucovina, Junii corupţi, Amicului F. I.* precum şi o traducere în proză — nuvela *Lanţul de aur* de Onkel Adam.

Anii de studiu la Viena (1869—1874) sînt prezentaţi în muzeu prin documente importante oglindind multiplele preocupări ale poetului şi studentului.

Ajuns la Viena, Eminescu foloseşte toate posibilităţile pentru a studia şi a-şi îmbogăţi cunoştinţele. Audiază cursul facultăţii de filozofie, la care este înscris, precum şi alte cursuri : economie politică, medicină, drept internaţional, limbi romanice, anatomie, medicină legală, cursuri ţinute de

https://biblioteca-digitala.ro

profesori renumiţi : Zimmermann, Rappaport, K. S. Barasch.

O pagină de manuscris, cu note asupra lucrărilor de artă din muzeele vieneze, şi alte pagini referitoare la spectacole de teatru atestă preocupările lui Eminescu în orele libere : vizitarea muzeelor, a teatrelor, a anticariatelor vieneze.

Eminescu menţine totodată un contact permanent cu intelectualii romîni prezenţi la Viena : Ion Slavici, Ştefanelli, Chibici-Rîvneanu, pictorul Epaminonda Bucevschi, precum şi cu ardelenii Mureşanu, Nica şi alţii. Rezultatul acestei colaborări cu intelectualii romîni este concretizat prin activitatea desfăşurată de către societatea „Romînia jună".

Perioada vieneză corespunde şi cu debutul în publicistică al poetului ; în expoziţie sînt prezentate diferite montaje din ziarele ALBINA şi FEDERAŢIUNEA, cu articole semnate de Eminescu.

Anii de studii de la Viena sînt deosebit de importanţi în ce priveşte creaţia eminesciană (Aci a creat *Epigonii, Veneră şi madonă, Făt Frumos din lacrimă).*

În muzeu sînt expuse şi documente care redau ecoul nefavorabil al unor lucrări şi mai ales al poemului *Epigonii* în cadrul „Junimii". În acest sens este elocventă pagina de manuscris-scrisoare către I. Negruzzi în care poetul expune sensul Epigonilor : *„Dacă în Epigonii veţi vedea laude pentru poeţi ca Bolliac, Mureşanu şi Eliade, acelea nu sînt pentru meritul intim al lucrărilor lor, ci pentru că în adevăr te mişcă acea naivitate sinceră, neconştientă cu care lucrau ei".*

Eminescu respinge creaţia făurită potrivit concepţiei că „imaginile nu sînt decît un joc" — adică tocmai concepţia „artei pentru artă" a junimiştilor. Arta nu poate fi desprinsă de viaţa reală, de nevoile, năzuinţele şi lupta poporului.

Ampla activitate dusă de poet în anii de studii la Viena are ca rezultat şi primele acorduri ale poemului ce va deveni apoi, la Berlin, *Împărat şi proletar,* iar alte poezii, printre care *Mortua est, Înger de pază, Noaptea* etc., intră în faza desăvîrşirii şi sînt trimise spre publicare.

În toamna anului 1872 se îndreaptă spre Berlin, unde se înscrie la universitate, la cursurile de filozofie.

În muzeu sînt expuse documente edificatoare privind activitatea la Berlin şi mai ales manuscrise din care înţelegem munca de laborator dusă permanent pentru elaborarea marelui poem *Împărat şi proletar,* precum şi cele referitoare la studierea literaturii socialiste şi a gazetelor.

În cei cîţiva ani de studii în străinătate, mînat de interesul pentru viaţa socială, urmăreşte de aproape evenimentele (războiul franco-german, Comuna din Paris, lupta din ce în ce mai aprigă dusă de clasa muncitoare din Europa), citeşte cu febrilitate presa zilnică. Acum, la Berlin, ca rezultat al acestei acumulări, începe să se intereseze sistematic de literatura socialistă, de economia politică pusă pe baze ştiinţifice, de Karl Marx, al cărui nume îi era, după cum se vede din manuscrise, cunoscut lui Eminescu.

Ecoul prelungit al Comunei din Paris continuă să vibreze în sufletul poetului, determinîndu-l, împreună cu lecturile din literatura socialismului ştiinţific, să purceadă la închegarea marelui poem *Împărat şi proletar,* schiţat încă de la Viena, şi în care se manifestă în acelaşi timp şi simpatia sa largă faţă de oamenii muncii, interesul pentru prima încercare de instaurare a dictaturii proletariatului, revolta sa împotriva nedreptăţii sociale. Această revoltă, schiţată încă din puternica filipică adresată *Junilor corupţi,* şi care va reveni puternic în versurile de mai tîrziu de la *Ai noştri tineri* (1876) la *Viaţa* (1877-1878) şi pînă la *Scrisori* etc., capătă o înaltă expresie în *Împărat şi proletar.*

Dezvăluind tabloul exploatării maselor muncitoare, poetul pune în cuvîntarea unui agitator îndemnul la răsturnarea revoluţionară a orînduirii capitaliste : *Zdrobiţi orînduiala cea crudă şi nedreaptă/ Ce lumea o împarte în mizeri şi bogaţi !"/.*

Forma iniţială, vieneză, a poemului *Proletarul* devine la Berlin *Umbre pe pînza vremii* (aici, la discursul proletarului se adaugă lupta comunarzilor parizieni, care îşi apără libertatea). *Împărat şi proletar* este forma finală, care apare în CONVORBIRI LITERARE în 1874. Poetul, care se afla atunci la Iaşi, a fost îndemnat cu stăruinţă să elimine unele strofe cu conţinut revoluţionar şi să adauge concluziile sceptice de la sfîrşit.

Simpatia poetului pentru lupta revoluţionară apare şi în *Înger şi Demon,* publicat tot acum.

Întors în ţară, la Iaşi, în toamna anului 1874 Eminescu intră definitiv în viaţa practică, nevoit să-şi cîştige din greu o existenţă precară, de funcţionar şi gazetar, adesea ameninţată şi ea. Ocupă pe rînd diferite funcţii : director al Bibliotecii Centrale din Iaşi, profesor suplinitor la Institutul Academic Iaşi, revizor şcolar al judeţelor Iaşi şi Vaslui, redactor administrativ la CURIERUL DE IAŞI.

Copia după documentele ce redau activitatea ca bibliotecar subliniază intensa preocupare a poetului pentru reorganizarea ştiinţifică a bibliotecii, alcătuirea unui inventar metodic, achiziţionarea de cărţi şi

https://biblioteca-digitala.ro

De toate vîrstele, cititorii marelui poet îi aduc omagiul lor în casa din Ipoteşti

manuscrise vechi pentru completarea colecţiilor.

Fotocopiile de pe rapoartele de revizor şcolar, din carnetul de însemnări din epoca revizoratului arată atenţia pe care o acorda Eminescu şcolii, abnegaţia pe care o depune pentru lichidarea lipsurilor şcolilor primare de atunci, pentru ridicarea nivelului cultural al învăţătorilor. Dar pasiunea cu care apără puţinul cît era de apărat în învăţămînt îl pune în conflict cu autorităţile — primari şi prefecţi — fiind în cele din urmă înlăturat.

Materialele apărute în CURIERUL DE IAŞI în timpul cît era administrator la acest ziar redau preocupările diverse şi intense ale poetului : publică articole de critică dramatică, articole de istorie naţională, de politică internă şi externă.

În cronicile sale teatrale, Eminescu militează pentru orientarea realistă a teatrului, pentru un teatru de inspiraţie democratică şi patriotică, atacînd cu înverşunare tendinţele cosmopolite. Semnificativ în acest sens este articolul expus în muzeu *„Comedia franceză şi Comedia rusească"*.

În această perioadă răbufnesc şi marile nemulţumiri şi dezacorduri adînci ale poetului cu „Junimea" şi CONVORBIRILE LITERARE unde refuză deocamdată să mai trimită versuri. Aceste nemulţumiri sînt prezentate în muzeu prin fotocopii de pe unele scrisori ale poetului, adresate prietenilor apropiaţi, ca şi în unele versuri din acea epocă.

Prietenia sinceră cu marele povestitor Ion Creangă, în bojdeuca căruia locuieşte un timp, fiind cu totul lipsit de mijloace, este prezentată prin documente edificatoare.

https://biblioteca-digitala.ro

Perioada petrecută de poet la București reprezintă anii de apogeu ai creației — 1874—1883. Oricine cercetează materialele ce prezintă multipla activitate eminesciană va constata uriașa muncă depusă pentru elaborarea celor mai desăvîrșite creații : *Scrisorile* și *Luceafărul*, precum și activitatea de la ziarul TIMPUL. Extrasele din volumul de *Amintiri* de Ion Slavici și montajele cu articolele publicate de Eminescu la TIMPUL prezintă unele din ideile progresiste ale poetului cu privire la o serie de probleme importante.

Alături de documente oglindind activitatea publicistică, în muzeu sînt expuse materiale care ilustrează prietenia dintre marii noștri scriitori Eminescu, Caragiale, Slavici.

Perioada bucureșteană, atît de legată de viața cotidiană, este însă cea mai rodnică în privința creației : *Scrisorile* intră în faza de desăvîrșire — aducînd o puternică imagine realistă și critică a societății contemporane, a moravurilor burgheze, a descompunerii morale. Un bogat material documentar prezintă efortul de mai bine de 8 ani al poetului pentru definitivarea poemului *Luceafărul*, în forma în care a fost publicat în anul 1883 în ALMANAHUL SOCIETĂȚII ACADEMICE SOCIAL-LITERARE ROMÎNIA JUNĂ. Astfel se poate urmări munca de creație din cele două faze distincte despărțite printr-un spațiu de peste cinci ani. Ca documente deosebit de importante prezentate în muzeu sînt manuscrise referitoare la cele patru variante ale poemului, din perioada a doua de elaborare a acestuia, și a altor poezii : *De cîte ori iubito, Glosă, Mai am un singur dor, Viața* etc.

Documentele din ultimii ani ai vieții sale constituie acte de acuzare la adresa societății ostile, care îl silea pe creator să trăiască, în „lumea lui" (Scrisorile poetului către prietenul său Chibici-Rîvneanu, cele privind dezbaterile consiliului județean Botoșani pentru un ajutor lunar etc).

Marele poet a lăsat o operă vastă — 15 000 pagini manuscris — dar n-a fost editat decît după ce s-a îmbolnăvit (în timpul vieții sale au apărut 3 ediții ale Poeziilor, în 1883, 1885, 1888).

După moartea poetului pînă la 23 August 1944 au apărut aproximativ 80 de ediții, în tiraje reduse însă.

Abia după 23 August 1944 poetul a fost redat cu adevărat poporului.

Operele sale se găsesc astăzi în casa fiecărui om din țara noastră, fiind tipărite în tiraje de masă. Astăzi tot mai multe edituri de peste hotare tipăresc lucrări ale genialului poet. Multe din ele sînt expuse și la Muzeul memorial.

Decretul prin care Eminescu este numit academician post mortem, numeroase materiale legate de centenarul lui Eminescu din 1950 și altele, mărturii ale prețuirii moștenirii sale în anii puterii populare, sînt de asemenea expuse la loc de cinste.

Oglindind caracterul profund popular, patriotic și democratic al uriașei opere eminesciene, pusă astăzi în valoare și redată poporului, Muzeul memorial din Ipotești a devenit un prețios îndrumar, un loc de pelerinaj și de adîncă reculegere pentru toți cei ce pășesc prin locurile unde a văzut lumina zilei luceafărul poeziei romînești.

https://biblioteca-digitala.ro

cronică, însemnări

https://biblioteca-digitala.ro

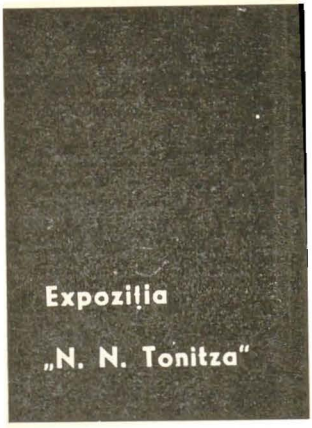

În cadrul acțiunii de valorificare a patrimoniului artistic al patriei noastre, Muzeul de artă al Republicii Populare Romîne a organizat recent o amplă expoziție retrospectivă consacrată pictorului Nicolae N. Tonitza. Cuprinzînd un număr de 201 lucrări de pictură, 134 de grafică și 37 fotocopii după grafica publicistică a lui Tonitza, expoziția a constituit prima mare și omogenă manifestare închinată marelui artist după moartea acestuia.

În viață fiind, Tonitza obișnuia să aducă în expozițiile personale sau în cele organizate de „Grupul celor patru" [1], alături de roadele creației sale recente, și lucrări mai vechi, culese de prin colecții, ca o nevoie de confruntare de care sufletul său era avid. Așa s-a petrecut mai la începutul activității sale, în anul 1924, așa se va petrece și mai tîrziu, prin anii 1933, 1935 și chiar 1938.

În anul 1955 Sfatul Popular al Capitalei a organizat o primă expoziție — strîngînd un ansamblu de circa 60 lucrări ale artistului. Ultima expoziție însă, infinit mai bogată, nu se poate compara cu încercările anterioare. Urmînd filonul realist al tradiției noastre artistice, prin această manifestare, s-a urmărit să se scoată în evidență personalitatea complexă a lui N. N. Tonitza, multiplele sale resurse creatoare ca pictor și desenator, critic de artă, scriitor și profesor și să se pună la îndemîna marelui public unele dintre cele mai importante lucrări ale operei sale.

Deși destule colecții ce dețin picturi remarcabile ale artistului nu au fost accesibile, totuși, ansamblul expoziției a fost în măsură să ofere o imagine cuprinzătoare a concepției și creației lui Tonitza. Organizată pe baza unui riguros studiu științific, expoziția a reușit să pună în valoare mesajul artei lui Tonitza de la începutul activității și pînă în ultimii ani. S-a căutat ca operele selectate să fie caracteristice diferitelor perioade de creație, în așa fel încît personalitatea artistului să fie reprezentată sub cele mai caracteristice aspecte ale evoluției sale.

Organizată în sălile de la parterul muzeului, expoziția s-a desfășurat pe baza următorului plan de expunere. În hol, au fost prezentate originale și fotocopii din grafica politică a lui Tonitza, exemplare remarcabile de combativitate revoluționară, de incisivitate și curaj în demascarea orînduirii capitaliste. Publicate în „Socialismul", „Cu vîntul liber", „Hiena", „Avîntul", multe din originalele acestor desene nu au rezistat vitregiei timpurilor. Se vor fi pierdut prin redacțiile ziarelor, odată cu mutarea acestora sau cu desființarea lor, din ordinul autorităților. Toată presa muncitorească din București, Cluj și din alte orașe le-a găzduit însă în paginile sale, reluîndu-le timp de peste un deceniu de la prima lor apariție.

Presa Partidului Comunist Romîn, organul central „Scînteia", a publicat de asemenea, în reluare, nenumărate desene ale lui Tonitza. Republicarea desenelor lui Tonitza pune în valoare trăsătura lor principală: aceea privitoare la permanența mesajului revoluționar, la caracterul lor generalizator, extras cu putere de sinteză din varietatea datelor oferite de viața timpului. Sensul de manifest al graficii lui Tonitza se desprinde, așadar, din acuitatea cu care artistul a pătruns semnificația de clasă a politicii capitaliste și din incisivitatea cu care i-a demascat putreziciunea.

Desene ca: „Ar mai trebui un război să mai descongestioneze lumea", „Furtuna", „13 decembrie 1918", „La deschiderea camerelor", „Balanța nu mai minte", „Buletin meteorologic" ș.a. se impun printre cele mai expresive exemplare de grafică militantă.

Critica burgheză a ignorat intenționat această latură revoluționară a activității pictorului, discutîndu-l adesea doar sub raportul picturii sale.

În continuarea expunerii, în prima sală, au fost prezentate desene, acuarele și guașe. Multe dintre ele, organizate de artist în cicluri inspirate de motive tematice culese „din lumea celor umili" sau din aceea a „orfanilor", pun în valoare conținutul umanist al operei lui Tonitza, nemărginita sa înțelegere și căldură pentru viața omului sărac, eroul preferat al artei sale.

Într-o prezentare mai largă au apărut în expoziție desenele realizate în anii 1925 și 1927 la Sîmbăta de Sus-Făgăraș. Chipurile de fetițe și băieți de o mare candoare, bărbați redați în desene clasic gîndite compoziționa1, sînt printre cele cîteva excepții pe care Tonitza, artist citadin prin excelență, le-a făcut reprezentării țăranului și a vieții acestuia.

Măiestria artei lui Tonitza, neîntrecuta lui capacitate de a compune spațiul, varietatea elementului compozițional, sînt cu deosebire evidente în grafica artistului. Constituind prima treaptă în materializarea procesului de creație, grafica pune în evidență, la Tonitza, o particularitate a acestui proces. Fiecare desen al său reprezintă în mic nu numai indicații pentru un viitor tablou, ci chiar tabloul însuși. Stăpînind cu mare artă suprafața dimensionată la nivelul picturilor sale, Tonitza și-a construit nenumărate lucrări mai întîi în desen sau acuarelă și apoi le-a mărit. Metoda își are, fără discuție, și riscurile sale, pe care Tonitza le-a preîntîmpinat însă organizînd cu multă știință diferitele elemente ce compun un tablou.

Urmînd cu rigurozitate științifică evoluția procesului de creație, în continuarea lucrărilor de grafică, în sala următoare, au fost expuse uleiurile lui Tonitza.

Lumină și culoare, sensibilitate și umanitate, lirism și duioșie, constituie registrul afectiv care compune caracterul poetic al picturii sale. Sufletul generos al artistului se dezvăluie aici printr-o dragoste adîncă față de oamenii pe care societatea îi condamnase la o existență umilă, prin marea sa duioșie pentru puritatea copiilor sau frumusețea florilor. Liric prin temperament, umanist militant prin concepția despre viață, aceste două tendințe sînt nemijlocit îmbinate în personalitatea și opera artistului.

Expunerea picturii începe prin cîteva lucrări realizate

---

1) „Grupul celor patru" s-a constituit în anul 1926 din Șt. Dimitrescu, Fr. Șirato, N. N. Tonitza și O. Han.

https://biblioteca-digitala.ro

între 1910 şi 1919 care ilustrează tatonările drumului de început în creaţia artistului cînd — impresionist pînă la durere, după propria-i expresie — picta peisaje din împrejurimile Parisului sau scene ai căror eroi sînt copii.

Creaţia sa se maturizează, îşi află nucleul în jurul căruia se va desfăşura după anul 1919. Artistul realizează acum unele scene emoţionante prin dramatismul şi sensul lor protestatar. „Răniţii", „Coadă la pîine", „Femei în cimitir" sînt cîteva dintre ele.

Nenumărate scene de interior, jocuri de copii, femei cosînd, oameni muncind şi sbuciumîndu-se într-o atmosferă dezolantă de sărăcie şi tristeţe sînt redate în tablouri ce caracterizează perioada anilor 1921—1924 cînd artistul a lucrat la Vălenii de Munte.

Din 1925, opera lui Tonitza se dezvoltă la flacăra învăţămintelor desprinse din arta lui Luchian. Pictura sa devine luminoasă şi scînteietoare — deosebit de variată şi originală în compoziţie. Dar printre capetele de copii candide şi delicate, în revărsarea de culori a peisajelor, nudurilor şi florilor cu multă fineţe armonizate, transpare şi acum sensul filozofic al artei sale, replica pe care artistul o dă nedreptei orînduiri sociale căreia i-a fost contemporan. Dintre lucrările expuse, unele imagini reprezentînd clovni, orbi, spleen-uri, sau dandy-i reflectă, prin contrastul de situaţii, protestul neobosit al artistului împotriva societăţii care a creat aceste condiţii, protest pe care l-a exprimat adeseori cu deosebit ascuţiş şi în beletristica sa.

Periodizarea se încheie în expoziţie prin cîteva tablouri din ultima fază, dedicate peisajului feeric al Balcicului şi populaţiei sale.

În expunere, tablourile şi desenele — cu mici excepţii — au fost orînduite cronologic aşa încît principalele perioade au putut fi reprezentate mai amplu şi urmărite cu uşurinţă.

În scopul stabilirii cronologiei şi identificării operelor expuse, altfel greu de realizat din cauză că Tonitza obişnuia adesea să-şi intituleze roadele unei întregi expoziţii cu titlul de „studiu", colectivul ştiinţific al muzeului, însărcinat cu organizarea expoziţiei, a întreprins cercetări pe baza materialului documentar existent la Muzeul de artă al Republicii Populare Romîne şi la Academia Republicii Populare Romîne. De ajutor ne-au fost şi unele indicaţii date de familia artistului, precum şi unele documente fotografice puse la dispoziţia noastră de văduva pictorului Ştefan Dimitrescu şi de sculptorul Oscar Han.

Atunci cînd aceste mijloace de confruntare au lipsit, am folosit metoda comparării caracteristicilor de stil, pe baza unui studiu atent, ajungînd pînă la analiza tuşei, a pigmentului, a suportului sau semnăturii şi întrebuinţînd uneori aparatură de specialitate.

La panotarea lucrărilor s-a urmărit realizarea unui echilibru muzeografic modern, pe baza factorilor tematici, de compoziţie şi de înrudire cromatică. Luminozitatea tablourilor a impus expunerea lor degajată, pe un singur rînd, ca şi studierea efectelor luminii artificiale asupra operelor expuse. Pentru varietate au fost organizate grupuri de tablouri ridicate, alternativ, la simeze diferite, spre a frînge, de pildă, orizontala unui perete prea lung. De asemenea, spre a diminua din lărgimea sălilor la centru, au fost folosite panouri mici sau socluri speciale adosate coloanelor, pe care au fost expuse tablouri, creindu-se un interesant efect de perspectivă.

Pentru unitatea expunerii, unele lucrări cu caracter documentar, apoi articole sau unele ilustraţii de cărţi, ca şi manuscrise sau scrisori au fost prezentate în vitrine.

Lucrările expuse au fost selecţionate din depistările făcute în colecţiile de stat şi nenumărate colecţii particulare. Pentru unele lucrări s-au făcut investigaţii speciale care

„13 Decembrie 1918" Ora 7 seara... E linişte în ţară

https://biblioteca-digitala.ro

s-au soldat cu unele rezultate fericite. Aşa, de pildă, „In cerdac", unul dintre remarcabilele tablouri ale lui Tonitza din perioada Vălenilor de Munte, a fost adus în ţară, după 25 de ani de absenţă, cu ocazia acestei expoziţii.

Expoziţia a fost însoţită de un catalog ştiinţific care conţine date mai complete asupra operelor expuse.

Rolul catalogului a fost acela de a prezenta expoziţia, a ajuta vizitatorul la înţelegerea caracterului principal al artei lui Tonitza şi a determina în viitor, oricui, putinţa de identificare a operei sale. In acest scop, toate lucrările expuse au fost reproduse.

In catalog operele au fost orînduite pe două mari grupe de tehnici : pictură şi grafică. La grafică nu s-au putut face alte diviziuni întrucît, de cele mai multe ori, în cadrul unei singure opere artistul a folosit mai multe tehnici. Fotocopiile realizate după grafica politică au fost menţionate într-un capitol separat, la sfîrşitul celui de grafică.

In continuare, catalogul conţine o listă bibliografică asupra articolelor, cronicilor sau pamfletelor scrise de Tonitza, care, exprimînd aprecierile artistului faţă de artă şi societatea timpului său în general şi de clasa burgheză în special, dau, pe alt plan de preocupări, măsura combativităţii şi spiritului său umanist. Aceste articole au fost depistate pe baza informării şi cercetării a nenumărate periodice existente, în majoritatea lor, la Biblioteca Academiei Republicii Populare Romîne.

Catalogul cuprinde şi o cronologie a vieţii şi operei artistului care — pentru a înlesni munca cercetătorilor — este completată şi cu expoziţiile postume ca dovadă a preţuirii creaţiei sale în anii puterii populare.

Cronologia, urmînd principiul cercetării ştiinţifice, nu este o acumulare întîmplătoare de date care să răspundă nevoii de inedit, ci urmăreşte să fixeze principalele etape de viaţă, principalele evenimente care au influenţat şi au încununat creaţia şi dezvoltarea artistică a lui Tonitza.

Bibliografia are intenţia de a fi selectivă ; ea indică publicaţiile, cataloagele şi unele din periodicele studiate de noi, de unde s-au putut extrage informaţiile necesare.

Completat cu fragmente din articole şi scrisori precum şi cu fotografii documentare, acest catalog are, faţă de altele anterioare, un spor de calitate, printr-o evidenţă riguros ştiinţifică şi printr-o documentare mai amplă care poate facilita atît vizitatorului obişnuit, cît şi cercetătorului, înţelegerea artistului şi a operei sale. Pentru operativitate, redactarea catalogului a fost făcută pe capitole.

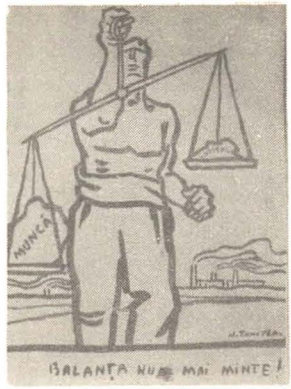

Balanţa nu mai minte

Ticuleana

Păpuşile

Expoziţia N. N. Tonitza a prilejuit marelui public — muncitori, şcolari, intelectuali — cunoaşterea uneia dintre cele mai reprezentative personalităţi, a cărei creaţie se înscrie pe linia unei valoroase tradiţii, îmbogăţind tezaurul artistic al plasticii romîneşti. Strădania Muzeului de artă al Republicii Populare Romîne de a valorifica opera acestui mare artist şi cetăţean a fost răsplătită prin numărul mare de vizitatori ca şi prin cuvintele entuziaste scrise în cartea de impresii a expoziţiei :

— „Felicitări şi elogii pentru cei care au contribuit la această minunată realizare. Prin conţinut, prin splendidul catalog, prin organizare sînt convins că o astfel de expoziţie onorează orice ţară cu vechi tradiţii de cultură", scrie un vizitator.

— „Retrospectiva Tonitza este cea mai reuşită şi mai frumoasă acţiune cu acest caracter din ultimii douăzeci de ani", apreciază un altul.

— „Tonitza reprezintă în arta romînească cea mai sublimă poezie".

— „Cu înaltă răspundere şi înţelegere a artei realiste — organizatorii retrospectivei Tonitza au dat vizitatorilor clipe de alese satisfacţii sufleteşti".

Aprecieri cu privire la arta lui Tonitza sau la organizarea expoziţiei se continuă în cartea de impresii chiar la mai mari intensităţi. Dar, indiferent de gradul de afectivitate pe care-l conţin, ca o notă generală se desprinde preţuirea deosebită pe care a cîştigat-o arta lui Tonitza în sînul celor mai largi mase de oameni. Peste 70 000 de vizitatori (cifră ce depăşeşte de 7 ori cuantumul obişnuit de vizitatori ai muzeului pe un trimestru) au urmărit cu interes marea lecţie de umanitate ce se desprinde din opera sa. Un număr important al acestor vizitatori l-au constituit copiii, cărora artistul le-a dedicat cea mai mare parte a creaţiei şi a iubirii sale nemărginite pentru elementul nou al vieţii.

GEORGETA PELEANU

https://biblioteca-digitala.ro

Expoziția comemorativă „Mihai Eminescu"

Comemorarea a 75 de ani de la moartea poetului Mihai Eminescu a constituit un nou prilej pentru întregul nostru popor de a-și exprima adînca sa dragoste și prețuire pentru cel care, în opera sa genială, a dat expresie artistică tuturor trăsăturilor specific naționale.

In întreaga țară au avut loc numeroase manifestări închinate memoriei poetului. Emisiuni radiofonice, conferințe, studii, articole, noi ediții ale operei, lucrări artistice și plastice, festivaluri, șezători literare, vin să aducă omagiul a mii și mii de oameni în conștiința cărora creația eminesciană este adînc săpată.

Expoziția comemorativă organizată de Muzeul literaturii romîne, deschisă în sala mică a Palatului R.P.R., completează și adîncește viziunea cititorilor asupra drumului parcurs de geniul liricii noastre. Cele expuse — portrete, imagini ale unor locuri și localități pe unde a fost poetul, manuscrise, pagini de reviste, ilustrații, ediții grafice — urmăresc cronologic momente din viața și creația poetului. Toate acestea fac ca vizitatorul să se simtă dus cu zeci de ani în urmă, să pășească cu emoție alături de Eminescu, să pătrundă pe cărările tumultoasei sale vieți, să cunoască zbuciumul căutărilor, bucuria creației, durerile și amărăciunile unei existențe precare, revolta împotriva nedreptăților.

Primul panou evocă atmosfera familială, cu portretele părinților, ale fraților și surorilor sale. Imaginea lacului și a împrejurimilor satului său natal, Ipotești, cîntate mai tîrziu de poet, evocă natura în mijlocul căreia a crescut copilul inteligent, sensibil la frumusețile care i se ofereau privirii, la graiul și cîntecele populare.

Lecturile din anii de școală, cît și existența de adevărat peregrin ce-a colindat aproape toată țara cu trupa teatrală a actriței Fanny Tardini sau singur — cu popasuri la Blaj și alte localități din Transilvania — cunoscînd astfel patria și poporul său, vor fi toate impulsuri creatoare a primelor poezii eminesciene care curînd aveau să vadă lumina tiparului. Alături de facsimilul poeziei în manuscris La mormîntul lui Pumnul, scrisă la moartea lui Aron Pumnul (1866) și publicată în broșura omagială, expusă și ea pe panou, privirile sînt atrase de pagina revistei FAMILIA (numărul 6 din 25 februarie / 9 martie 1866) cu poezia de debut a tînărului poet Mihai Eminescu De-aș avea... Pe aceeași pagină se află nota redacțională a lui Iosif Vulcan, în care sînt apreciate primele încercări poetice „ale acestui june de numai 16 ani".

Emoționante sînt documentele referitoare la memorabilul turneu transilvan din 1868, pe care adolescentul Eminescu îl face ca sufleur și copist în trupa de teatru a lui Mihai Pascali.

Cîteva pagini manuscrise amintesc că poetul a creat cu febrilitate și în perioada peregrinărilor: poezia Elena (prima versiune a poemului Mortua est), improvizații teatrale, fragment din lucrarea de proză Geniu pustiu, poemul Amorul unei marmure, una din versiunile poemului Ondina, versuri populare culese din regiunile străbătute.

Prezentarea anilor de studii la Viena și Berlin arată preocupările și interesul poetului pentru problemele sociale, culturale și literare care frămîntau epoca, unele din ele fiind cuprinse în poemele expuse: Venere și madonă, Epigonii, Memento mori și altele. Următoarele exponate fixează momentul important al începutului colaborării lui Eminescu la revista CONVORBIRI LITERARE, în numărul din aprilie 1870, cu poezia Venere și madonă.

Panourile referitoare la elaborarea poemului Împărat și proletar urmăresc evoluția ideilor inspirate de lupta muncitorilor parizieni și instaurarea Comunei din Paris. Facsimilele manuscriselor arată trecerea de la poemul Proletarul la versiunea Umbre pe pînza vremii și apoi la dezvoltarea poemului, sub forma cunoscută astăzi, publicat în nr. 9 din decembrie 1874 al revistei CONVORBIRI LITERARE. Pagini manuscrise din caietele de lectură cu extrase și note de literatură socială, politică, economică, în care e menționat și „Capitalul" de Karl Marx, dovedesc pasiunea cu care Eminescu urmărea evenimentele epocii.

Pătruns de emoție, vizitatorul se oprește lîngă fotografiile și facsimilele documentelor care reînvie anii de statornică prietenie cu Ion Creangă, de neliniștită dragoste pentru Veronica Micle, de dureroasă și încordată muncă la Biblioteca Centrală din Iași, precum și la gazeta CURIERUL DE IAȘI.

De asemenea, atenția se îndreaptă mediat către harta care consemnează drumurile străbătute de Eminescu, în județele Vaslui și Iași, în timpul cît a deținut funcția

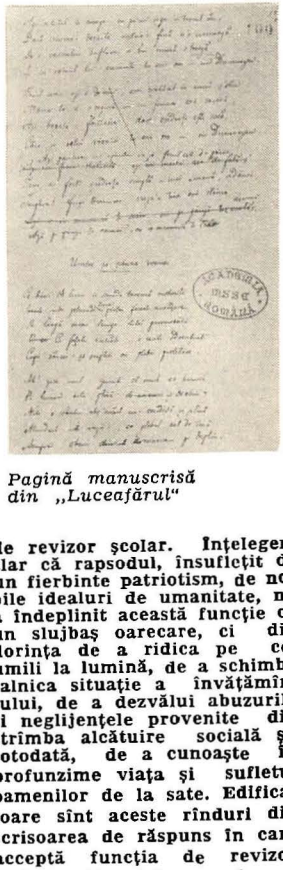

Pagină manuscrisă din „Luceafărul"

de revizor școlar. Înțelegem clar că rapsodul, însuflețit de un fierbinte patriotism, de nobile idealuri de umanitate, nu a îndeplinit această funcție ca un slujbaș oarecare, ci din dorința de a ridica pe cei umili la lumină, de a schimba jalnica situație a învățămîntului, de a dezvălui abuzurile și neglijențele provenite din strîmba alcătuire socială și, totodată, de a cunoaște în profunzime viața și sufletul oamenilor de la sate. Edificatoare sînt aceste rînduri din scrisoarea de răspuns în care acceptă funcția de revizor școlar: „Punctul meu de vedere este că aș intra în contact cu populația rurală, singura care mă interesează îndeosebi".

https://biblioteca-digitala.ro

Manuscrisele expuse pînă la „Împărat şi proletar" şi mai ales cele ce urmează, cu variantele lucrate, pline de tăieturi, de repetări şi adăogiri de versuri, ne vorbesc de îndelungatul proces de creaţie, de stăruinţa şi munca acestui mare geniu, pentru a duce poemele sale Călin — file de poveste, Scrisorile, Luceafărul la desăvîrşirea artistică. Elaborarea poemului Călin — file de poveste este prezentată de la notaţia scurtă a basmului popular Călin nebunul şi de la transcrierea lui stenografică, pînă la tiparele succesive ale poemului de inspiraţie folclorică, terminînd cu forma lui definitivă, publicată în noiembrie 1876 în CONVORBIRI .

În perioada bucureşteană, deşi poetul îşi macină existenţa într-o istovitoare muncă în redacţia ziarului TIMPUL, în decursul cîtorva ani, totuşi găseşte suportul moral, tăria de a înfrînge amărăciunile printr-o totală dăruire creatoare, prin contopirea cu poezia. Este perioada în care, din arderile spiritului său, răsar nepieritoarele poeme : Scrisorile, şi Luceafărul. Vizitatorul rămîne adînc tulburat în faţa filelor manuscrise, care poartă încrustate strădaniile puse sub semnul unei inegalabile autoexigenţe din perioada în care Eminescu a fixat deapururi, pe cerul poeziei romîneşti, poemul Luceafărul. Notaţia poetului, de pe colţul uneia din paginile manuscrise cu acest poem, arată sensul alegoric al poemului — soarta geniului într-o lume care nu-l înţelege. Trăind într-o societate în care valorile spirituale şi artistice erau privite cu ostilitate, Eminescu înfăţişează antagonismul dintre geniu şi această societate.

Neobosita muncă, viaţa grea, plină de lipsuri şi nemulţumiri sdruncină sănătatea celui mai desăvîrşit dăltuitor al limbii noastre, pun stavilă sborului luceafărului. Anii ce urmează, ani de boală, de reveniri şi întunecări, sînt dureroşi pentru el şi pentru cei ce l-au înţeles în timpul vieţii — Ion Creangă, Ion Slavici, I. L. Caragiale, C. Dobrogeanu-Gherea, B. P. Haşdeu. Mărturie durerii poetului este scrisoarea adresată prietenului său Chibici-Rîvneanu, datată Ober-Döbling 12/29 ianuarie 1884.

Posteritatea l-a răzbunat. Ochii urmăresc numeroase studii ale celor mai de seamă scriitori şi critici literari asupra vieţii şi operei sale, lucrări plastice şi muzicale — cum este compoziţia simfonică a lui George Enescu pe tema De-oi adormi curînd (variantă la Mai am un singur dor), expusă aici.

Eminescu şi-a aflat adevărata şi înalta preţuire abia în anii noştri. Prin înţeleapta politică şi grija adîncă a partidului şi guvernului nostru, care au redat poporului marile valori ale trecutului, în adevărata lor lumină, Eminescu a fost aşezat pe locul de frunte, ce cu drept i se cuvine, în istoria literaturii romîne, fiind ales membru post-mortem al Academiei R. P. Romîne. Opera sa se află acum la îndemîna celor mai largi mase de cititori. Pe panou, graficele arată că în vreme ce timp de peste jumătate de veac, în trecuta orînduire, opera lui Eminescu nu a fost tipărită decît în 115 000 exemplare, în anii puterii populare a fost editată într-un tiraj de 1 563 000.

Alături de comentariile care însoţesc numeroasele ediţii din opera lui Eminescu au fost elaborate, în zilele noastre, exegeze critice şi istoricoliterare de o mare profunzime ideologico-estetică, semnate de oameni de ştiinţă — acad. Panaitescu-Perpessicius, acad. George Călinescu, acad. Tudor Vianu, acad. Iorgu Iordan —, precum şi de cercetători competenţi.

Sînt prezentate, apoi, aspecte de la sărbătorirea centenarului naşterii poetului, precum şi fotografii ale unor instituţii de cultură sau locuri din ţară ce-i poartă numele.

Vitrinele şi panourile sînt neîncăpătoare pentru a expune tot ce s-a editat, tot ceea ce s-a scris despre Eminescu, în ţară şi peste hotare. Se întîlnesc aici în zeci de limbi, care tălmăcesc, pe înţelesul altor popoare, frumuseţea şi bogăţia sufletească a poporului romîn, sensibilitatea şi măreţia sufletească a poporului nostru, cîntate de lira cea mai măiastră.

Expoziţia se încheie cu fotografii de la spectacolul consacrat comemorării a 75 de ani de la moartea poetului, la care au participat conducători de partid şi de stat, cît şi de la sesiunea comună a Academiei R. P. Romîne şi Uniunii Scriitorilor din R.P.R., din iunie, 1964.

Ajuns aici vizitatorul se opreşte întorcîndu-şi privirea asupra portretului luminos al poetului care s-a contopit cu sufletul poporului din care a izvorît.

ELIZA ISPĂŞOIU

Muzee etnografice în aer liber din U.R.S.S.

Problema organizării muzeelor etnografice în aer liber ocupă în prezent un loc important în cercetările ştiinţifice şi în activitatea practică a instituţiilor de specialitate din U.R.S.S.

Muzeele în aer liber înlesnesc expunerea amplă, în complexe autentice, a locuinţelor, a construcţiilor gospodăreşti, a monumentelor publice, a construcţiilor legate de ocupaţii şi meşteşuguri, transportate şi reconstruite în formele iniţiale şi puse în mediul natural înconjurător caracteristic lor.

Dintre muzeele în aer liber din U.R.S.S. noi am văzut muzeul de la Kolomenskoe, lîngă Moscova, şi Brivdabas Museis, lîngă Riga.

MUZEUL DIN KOLOMENSKOE

Vechea reşedinţă de vară a ţarilor din Moscova din secolele XVI-XVII mai păstrează încă vestigii din clădirile vechilor palate, precum şi clopotniţa cu poarta de intrare a bisericii, depozitul de alimente şi de vinuri din timpul lui Petru cel Mare, cu paviment din lespezi de piatră şi plăci de oţel în forme decorative. În aceste construcţii sînt rînduite azi obiecte muzeale cu caracter istoric şi etnografic, între care colecţii mai importante din lemn : frontoane de casă, stîlpi, porţi, cadre de uşi şi de ferestre — şi numeroase obiecte din fier : arme, închizători, balamale, gratii pentru ferestre, uşi metalice sau uşi ferecate în metal de la mănăstiri şi de la unele locuinţe particulare feudale, lacăte lucrate cu mîna — unele gigantice, ceasornice de proporţii mari, roza vînturilor etc. În aceeaşi incintă se mai găsesc trei

https://biblioteca-digitala.ro

Căsuța lui Petru cel Mare, adusă din Arhanghelsk la Muzeul din Kolomenskoe

vechi monumente religioase, originale, din secolele XVI—XVII — arhitectură specifică cu influențe gotice. La monumentul din centrul incintei — „ascension" — înalt de 61 m, din secolul al XVI-lea se mai păstrează, în partea de asfințit, tronul din piatră pe care se așeza Petru I cînd dorea să se odihnească, admirînd priveliștea minunată care se desfășoară peste parc, peste apa fluviului Moscova spre pădurea care se întindea la orizont. Călătoria de la Kremlin la Kolomenskoe se făcea pe fluviul Moscova, cu ambarcațiuni speciale. În ambele puncte erau amenajate debarcadere adecvate. Cu mutarea capitalei la Petrograd a scăzut, temporar, importanța Moscovei și, odată cu aceasta, a reședinței de vară — Kolomenskoe. O parte dintre vechile palate au fost demolate de către Ecaterina a II-a. Ansamblul lor poate fi văzut în macheta din lemn la care, pe baza unei documentații amănunțite și precise, un mare meșter a lucrat timp de 7 ani. În aceeași încăpere a muzeului se păstrează multe documente : planurile arhitecților, desene, stampe, machete, fotografii etc. legate de acest ansamblu de construcții din trecut.

Terenul vast de 200 ha care se întinde între șerpuirile fluviului Moscova, șoseaua Kașira și satul Kolomenskoe fusese destinat, sub stăpînirea țaristă, pentru construcții gospodărești. V. I. Lenin a dispus păstrarea integrală a teritoriului, conservarea ultimelor monumente arhitectonice și alcătuirea unui muzeu în aer liber.

Ca elemente ale muzeului în aer liber au fost aduse aici : un atelier de turnat aramă, o veche construcție de lemn din secolul al XVII-lea, fragmente de construcții din lemn și piatră — între care poarta mănăstirii din Pavlov-Obnorsk din secolul al XVII-lea, poarta din piatră ornamentală a palatului Izmailovsk adusă în 1928 ; un turn de colț de la fortăreața de lemn din Smiusk și o clopotniță întărită tot în formă de turn de la o veche mănăstire de lemn din Nicolo-Karelsk. Ultimele două monumente sînt originare din zona Mării Albe și datează din secolul al XVII-lea. Ele au fost aduse și reconstruite în anii 1931—1932. Un alt monument interesant adus în acest muzeu este căsuța din lemn care fusese folosită temporar de către Petru cel Mare cînd mergea la Arhanghelsk pentru treburi de stat, inspecții etc. Cuprinde în plan o tindă și trei încăperi din bîrne masive de brad, rotunde, încheiate „căucește". Această căsuță a fost adusă la Kolomenskoe în 1934.

Proiectul măreț întocmit de către Academia de arhitectură din Moscova în 1938 și care prevedea înființarea la Kolomenskoe a „parcului arhitecturii popoarelor din U.R.S.S.", cu zone care să corespundă modului în care aceste popoare sînt grupate pe teritoriul Uniunii Sovietice, n-a mai fost realizat. Pe de o parte, munca a fost întreruptă de războiul pentru apărarea patriei, iar pe de altă parte planul acesta prevedea transplantarea unor importante monumente istorice, idee care n-a mai fost acceptată ulterior. Terenul de la Kolomenskoe oferă condiții optime pentru realizarea unui mare muzeu etnografic în aer liber.

MUZEUL ETNOGRAFIC ÎN AER LIBER DE LÎNGĂ RIGA

Înființat în anul 1924 și inaugurat în anul 1932, muzeul în aer liber de lîngă orașul Riga dispune de un teren foarte mare — o pădure cu denivelări de teren care se întinde pe circa 90 hectare pe malul lacului ce se află la 12 km de Riga.

Variațiile de relief, pădurea și lacul au constituit condiții favorabile realizării acestui muzeu. El este consacrat vieții poporului leton.

Muzeul cuprinde o serie de 50 monumente diferite, organizate în patru zone distincte — reprezentînd gospodării țărănești autentice, unele instalații tehnice, precum și o biserică. Monumentele aparțin secolelor XVII—XX. Fiecare sector ilustrează cu precădere una dintre ocupațiile de bază din trecut ale poporului leton — creșterea animalelor, agricultura, industria casnică tex-

https://biblioteca-digitala.ro

tilă, pescuitul etc. — şi pun în relief diferenţierile sociale din mediul rural din trecut.

Expoziţia dă vizitatorului o imagine despre satul leton cu conacuri chiabureşti şi cu colibe sărăcăcioase ale argaţilor, cu biserici din lemn şi cu unelte de cazna ale inchiziţiei feudale, care nu au putut stinge valul răscoalelor ţărăneşti şi al luptei revoluţionare.

Locuinţele sînt utilate numai cu mobilier şi ustensile de casă sau cu unelte de muncă. Nu sînt expuse ţesături, îmbrăcăminte, ceramică etc. Materialul este original şi interesant. Muzeul din Riga are unele similitudini, dar şi evidente diferenţe faţă de Muzeul satului. Muzeul se află în continuă dezvoltare. Chiar în momentul vizitei noastre era în reconstrucţie, cu meşteri calificaţi din Riga, un nou exemplar de locuinţă, monument autentic destinat să ilustreze în muzeu industria casnică textilă.

O amplă activitate ştiinţifică şi muzeografico-etnografică se dezvoltă astăzi în mod sistematic cuprinzînd o largă reţea de muzee etnografice în aer liber, în care sînt colecţionate tot mai multe monumente originale şi valoroase, creaţii ale popoarelor din U.R.S.S.

GHEORGHE FOCŞA

Furci de tors cu talpă (colecţia muzeului din Kolomenskoe)

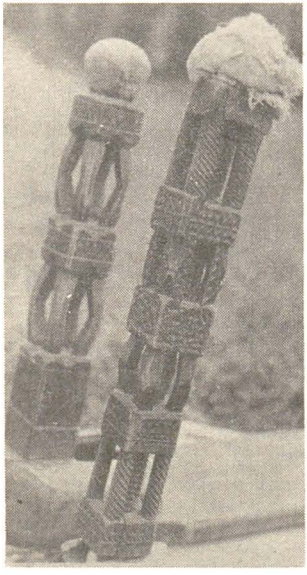

Muzeul etnografic din Plovdiv

În mijlocul cîmpiei trace, pe pantele şi la poalele celor cinci coline printre care curge fluviul Mariţa, se înalţă Plovdivul, unul dintre cele mai vechi şi mai frumoase oraşe ale Bulgariei, cunoscut în antichitate sub numele de Trimontium şi Philipopoli.

Înglobat în secolul XV în imperiul otoman, oraşul şi zona înconjurătoare îşi pierd caracterul strategic pe care l-au avut în imperiul bizantin, dezvoltîndu-se mai mult ca centru comercial. Inviorarea economică din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea contribuie din plin la dezvoltarea meşteşugurilor şi comerţului care iau un mare avînt. Ca expresie a creşterii nivelului economic apare şi un tip de locuinţă cu arhitectură proprie oraşului Plovdiv.

Martor al acestui reviriment în viaţa economică — epoca renaşterii bulgare — casa „Arghir Kojundjoglu", construită în anul 1847 de meşterul Hagi Gheorghe, adăposteşte astăzi „Muzeul de etnografie din Plovdiv". Edificiul — monument istoric valoros — se încadrează în planul caselor „simetrice" din Plovdiv care se dezvoltă în jurul unui ax. Centrul clădirii este format dintr-un portal de intrare cu coloane, un salon la parter, o scară interioară şi un salon la etaj. În stînga şi în dreapta saloanelor, atît la etaj cît şi la parter sînt cîte două încăperi. Plafoanele decorative din lemn cu motive caracteristice epocii dau interiorului o notă particulară, specifică. Ceea ce este remarcabil în clădirea muzeului etnografic din Plovdiv este corelarea, echilibrul perfect dintre interior şi corpul arhitectonic. Deasupra coloanelor de la portalul parterului, nivelul superior formează o linie ondulată pe toată faţada, încadrată armonios de frontonul în formă de „cobiliţă", caracteristic epocii din care provine construcţia.

Muzeul etnografic din Plovdiv — cel mai modern din Bulgaria din punct de vedere al concepţiei tematice şi al metodelor tehnico-muzeografice de expunere — cuprinde colecţii bogate din zona de cîmpie a Plovdivului, Srednagora şi munţii Rodopi. Cele mai vechi obiecte provin din epoca renaşterii bulgare.

La parterul clădirii sînt prezentate ocupaţiile şi meşteşugurile caracteristice regiunii Plovdiv. Aici găsim materiale etnografice interesante cu privire la agricultură, prelucrarea aramei şi a fierului, industria textilă etc. Un sector special cuprinde întregul utilaj necesar prelucrării petalelor de trandafir, ocupaţie specifică zonei Kazanlîk din regiunea Plovdiv. În partea dreaptă a salonului sînt expuse, într-o încăpere aparte, produsele ceramice provenite din Vasovgrad. Exponatele se caracterizează prin simplitate şi linii severe întrucît acest centru produce, în general, ceramică de uz.

La etaj se prezintă piese de port, podoabe şi obiecte de interior ţărănesc din cîmpia Plovdivului, Srednagora şi munţii Rodopi, precum şi unele obiecte de epocă din oraşul Plovdiv.

Frumoasele cergi din Rodopi, în culori vii, care încîntă privirea, sînt expuse pe pereţii culoarului ce duce la o încăpere în care este montat un interior ţărănesc din aceeaşi zonă. Camera păstrează organizarea originală, cu patul scund acoperit de cergi, cu perne împrejurul pereţilor, vatră cu horn semi-circular şi frumoase vase de aramă, ceea ce dă interiorului un caracter deosebit de evocator.

O parte din salonul de la etaj împreună cu o încăpere alăturată cuprind piese de port sau costume complete din zonele amintite. Costume-

https://biblioteca-digitala.ro

Casa Kojundjoglu în care se află Muzeul etnografic din Plovdiv

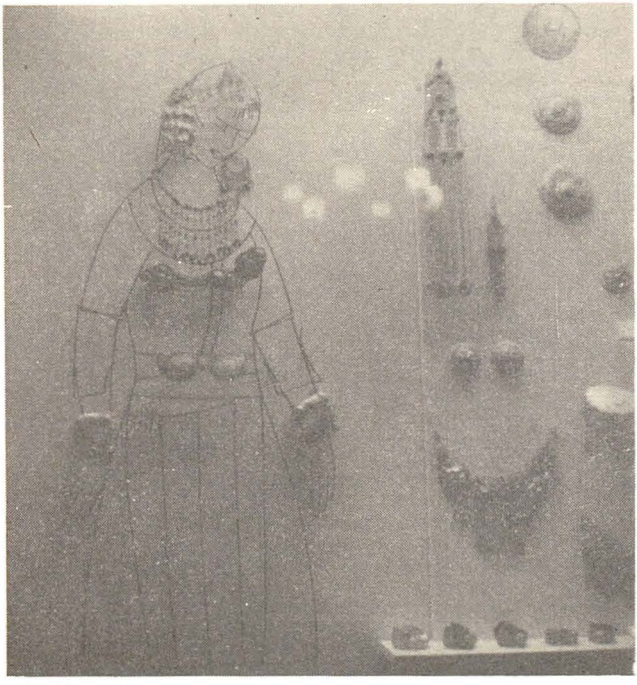

Vitrină cu bijuterii

le, interesante şi atrăgătoare prin însăşi structura lor — expuse pe manechine sau ca piese separate în vitrine — sînt puse în evidenţă şi mai mult prin folosirea luminii indirecte.

O metodă sugestivă se foloseşte la Muzeul etnografic din Plovdiv pentru expunerea bijuteriilor. Într-o vitrină îngustă, organizată pe două compartimente, sînt expuse de o parte diferite podoabe populare, fie pe fundalul vitrinei, fie pe console, iar de cealaltă parte, bijuteriile sînt plasate pe un costum imaginar al cărui contur este trasat de un şnur gros de culoare închisă. Metoda rezolvă în mod plastic problema expunerii acestui gen de obiecte, marcînd locul pe care-l ocupa fiecare bijuterie în cadrul costumului respectiv.

În afara obiectelor de artă populară, o parte din salonul de la etaj cuprinde vitrine cu costume orăşeneşti purtate în oraşul Plovdiv la începutul secolului al XIX-lea .

În ansamblul său, expoziţia reuşeşte să dea o imagine unitară asupra fenomenelor etnografice şi de artă populară din cîmpia Plovdivului, din Srednagora, Rodopi — zone cu o îndelungată tradiţie artistică.

Prin destinaţia sa iniţială — locuinţă de negustor bogat — localul a provocat anumite dificultăţi în ceea ce priveşte circuitul de vizitare şi spaţiul de expunere. Expoziţia a trebuit să se adapteze încăperilor, prea mici faţă de cerinţele muzeografice, din care cauză unele ocupaţii sau meşteşuguri nu au putut fi extinse atît cît ar fi fost necesar, ca, de exemplu, meşteşugul prelucrării aramei pentru confecţionarea obiectelor de uz atît de caracteristic zonei.

Aceste dezavantaje se compensează însă prin folosirea celor mai potrivite metode de expunere pentru fiecare categorie de obiecte şi fenomene şi prin utilizarea judicioasă a spaţiului. În acest fel Muzeul etnografic din Plovdiv este una din cele mai frumoase realizări ale muzeografiei din R. P. Bulgaria.

GEORGETA STOICA

https://biblioteca-digitala.ro

Muzeele etnografice din R. S. F. Iugoslavia

Dintre muzeele etnografice din R. S. F. Iugoslavia, am vizitat pe cele din Belgrad, Skoplje, Sarajevo, Zagreb, Split, Dubrovnik. Sub raport organizatoric, ele depind direct, în toate problemele, de organele de conducere ale republicilor cărora le aparţin.

Problemele pe care le pune vizitarea unor muzee sînt multiple şi variate, ca de altfel însăşi activitatea muzeografică. Şi aceasta cu atît mai mult cu cît mişcarea muzeografică iugoslavă are o veche tradiţie, începînd încă din prima jumătate a secolului trecut, dacă nu ţinem cont şi de faptul că primul muzeu pare a fi cel din Ohrida, atestat încă din 1516.

Nu ne propunem deci o prezentare a tuturor muzeelor vizitate, ci o trecere în revistă a diferitelor probleme şi aspecte ale activităţii muzeale, cu exemplificări din muzeele în care acestea apar mai pregnant.

Colecţiile tuturor muzeelor, deosebit de interesante, ilustrează toate aspectele etnografice din cadrul republicii pe care o reprezintă. Face excepţie muzeul din Belgrad a cărui colecţie cuprinde, pe lîngă obiecte provenite din Serbia, o serie de materiale etnografice aparţinînd altor republici. Numărul colecţiilor este destul de mare. Printre cele mai importante se numără colecţiile din Belgrad şi Zagreb (cca 40 000 piese). Multe muzee, ca de pildă cel din Skoplje, şi-au pierdut colecţiile în timpul războiului. Este aici locul să menţionăm deosebita importanţă pe care o prezintă, pentru cercetările etnografice romîneşti, studierea materialului de teren şi muzeografic iugoslav, pentru lămurirea unor probleme de substrat a culturii noastre populare.

Există, la toate muzeele, o permanentă preocupare pentru creşterea colecţiilor. Ea se concretizează în cea mai mare parte cu prilejul unor cercetări etnografice zonale.

O bună evidenţă ştiinţifică a colecţiilor o au muzeele din Belgrad, Zagreb, Skoplje.

Depozitele sînt, în general, bine organizate (Belgrad, Zagreb). În acest domeniu se remarcă în mod deosebit muzeul din Skoplje. Grija pentru obiecte, pentru o strictă clasificare ştiinţifică după toate criteriile, este evidentă. Relevăm, în special, buna organizare a depozitului de textile, cu dulapuri foarte bune — cu aerisire permanentă, cu temperatură şi umiditate constante. Pe uşa dulapului, într-o vitrină, e expusă piesa tip şi harta zonei de răspîndire, iar în interior, variantele piesei respective.

În privinţa conservării şi restaurării obiectelor remarcăm activitatea susţinută de la muzeele din Belgrad şi Skoplje, care sînt înzestrate cu ateliere speciale, cu laboratoare chimice şi cele mai moderne instalaţii şi mijloace tehnice. Deşi organizate destul de recent, aceste ateliere şi laboratoare au experimentat cîteva procedee care au dat rezultate bune (Belgrad : conservarea metalelor, tratarea coloranţilor la textile ; Skoplje : lemn).

Concepţia privind expoziţiile este diferită de la muzeu la muzeu, ceea ce duce la tipuri variate de expoziţii. Astfel, muzeul din Belgrad nu are o expoziţie de bază, ci organizează expoziţii temporare, de durată mai mare, cu teme diferite : instrumente muzicale, artă populară etc. Muzeul din Skoplje are o expoziţie permanentă în care sînt ilustrate toate capitolele etnografice. În cadrul fiecărui capitol, se reliefează diferenţierile zonale şi, uneori, evoluţia istorică. Pe lîngă aceasta, muzeul organizează mici expoziţii temporare, pe diverse teme. Aceeaşi concepţie expoziţională se constată şi la muzeele din Pristina, Sarajevo, Split, Dubrovnik. Muzeul din Zagreb prezintă materialul etnografic pe zone, iar în cadrul acestora pe diferite probleme etnografice, paralel cu unele secţii în care se expune o anumită temă (de pildă tehnica broderiilor etc). Se organizează şi expoziţii temporare, cu teme bine precizate .

Mai puţin se reliefează preocuparea pentru studierea şi ilustrarea fenomenului etnografic actual.

În ceea ce priveşte tehnica expoziţională, sistemul de expunere, muzeul din Belgrad se remarcă printr-o prezentare modernă, aerată, sugestivă. În privinţa materialului muzeografic ajutător, a concepţiei ştiinţifice în care este realizată tematica expoziţiei şi interpretarea problemelor ilustrate, socotim demnă de relevat expunerea muzeului din Skoplje.

Majoritatea muzeelor (fac excepţie cele din Belgrad, Dubrovnik) practică metoda reconstituirii de interioare şi folosesc manechine în diferite atitudini de muncă etc. Abundenţa de interioare reconstituite şi de machete ilustrează clar necesitatea simţită, dar neînfăptuită încă, a unor expuneri muzeografice în aer liber, care lipsesc deocamdată în R. S. F. Iugoslavia.

S-a putut constata o preocupare susţinută în ceea ce priveşte activitatea cultural-educativă. La muzeul din Belgrad, muzeografii se ocupă de conferinţe şi de expoziţii volante în întreprinderi, şcoli. În pe-

https://biblioteca-digitala.ro

rioada vizitei noastre era chiar deschisă la o școală din Belgrad o asemenea expoziție, intitulată : „Belgradul și împrejurimile sale". Îmbinînd obiecte cu material grafic auxiliar, expoziția ilustra clar și convingător evoluția modului de viață, a fenomenelor etnografice, sub toate aspectele, din trecut și azi, dintr-o serie de sate din jurul Belgradului, arătînd și procesul de apropiere între sat și oraș, integrarea culturii populare tradiționale în noua cultură socialistă.

În schimb, munca de documentare, cercetări, studii, publicații stă pe primul plan al activității muzeografice. În acest sens, muzeele iugoslave reprezintă centre puternice de cercetare științifică.

Fiecare muzeu are publicațiile sale, multe și importante, constînd din cataloage pentru toate expozițiile organizate, anuare care cuprind rezultatele cercetărilor pe teren și ale studierii diverselor categorii de obiecte din colecțiile muzeale. Se publică și serii de lucrări, atît în legătură cu cercetările de teren, cît și pentru colecții.

Secțiile de documentare sînt deosebit de bogate, cu importante colecții de documente, gravuri, fotografii, dintre care multe se editează în albume, pe teme. Se extind și se dezvoltă acțiunile de realizare de filme documentare etnografice, cu rezultate foarte bune, în care excelează muzeul din Skoplje.

Astfel, vechea tradiție etnografică din R. S. F. Iugoslavia, cu muzee etnografice de prin 1830, cu catedre de etnografie la toate universitățile — înainte de război etnografia se preda și în învățămîntul mediu — cu precursori ca Vuk Karadjić, cu etnografi de renume mondial ca Erdeljanović, Vukanović, Barjaktarović, Spiro Kulisić, Filipović, Gavazzi, Drobnjaković, Marjana Gusič etc. este continuată și dezvoltată în cadrul activității etnografice actuale, în care muzeele aduc o valoroasă contribuție.

TANCRED BĂNĂȚEANU

Gioconda, celebra capodoperă a lui Leonardo da Vinci, din colecțiile muzeului Luvru, a fost transportată și expusă la Washington. Deoarece lianții stratului de calcar pe care culorile au fost aplicate s-au dezagregat în parte în decursul timpului iar panoul, din plop de Italia, foarte higroscopic, a crăpat acum aproape 100 de ani, a trebuit să se ia o serie de măsuri speciale pentru transportarea lucrării.

De aceea conservatorii au prescris constructorului containerului în care urma să fie transportat tabloul, un minuțios caiet de sarcini. Conform acestuia, containerul trebuia să fie perfect etanș, izoterm, neinflamabil, nescufundabil și ușor de manevrat de doi oameni. În plus, sistemul de fixare a tabloului trebuia să fie astfel întocmit încît nici o părticică a picturii să nu vină în contact cu materialul de ambalaj, iar tabloul să nu sufere nici cea mai ușoară trepidație.

Constructorul a realizat un container corespunzător acestor exigențe : 80 kg greutate (1,31 m înălțime, 1,02 m lățime, 0,50 m grosime) perfect etanș, izoterm [1]), neinflamabil, insubmersibil [2]).

Ca materiale de construcție s-a folosit aluminiu (pentru greutate redusă și calitățile sale izotermice), policlorură de vinil expandată și mușchi de polistiren (mase plastice ușoare și stabile din punct de vedere chimic) și, într-o măsură mai mică, cauciuc.

Cofrajul a fost executat din panouri izolante tip sandviș, din policlorură de vinil expandată, prinsă între două foi de aluminiu. Totul a fost apoi îmbrăcat (atît în interior cît și în exterior) în foi de aluminiu. Pentru fixarea tabloului și pentru amortizarea completă a trepidațiilor și șocurilor s-a folosit polistiren, iar pentru etanșare cauciuc. În plus, containerul a fost prevăzut cu două capace și încuietori sigure.

În interiorul containerului, tabloul s-a bucurat de aceeași atmosferă (aer condiționat) ca și în galeriile de la Luvru.

Containerul s-a manipulat atent sub stricta supraveghere a specialiștilor, iar transportul s-a făcut în mașini blindate prevăzute cu aer condiționat. Peste ocean a călătorit singur, într-o cabină de lux a transatlanticului „France", iar la debarcare, vremea fiind mohorîtă, s-a amenajat un culoar din material plastic pînă la ascensorul care l-a depus în mașină.

În sălile în care a fost expus tabloul s-au creat condițiile (temperatură, grad de umiditate și de puritate a aerului, lumină etc.), cu care acesta era obișnuit.

Reîntors la Luvru tabloul a fost supus unei minuțioase consultări la capătul căreia specialiștii au declarat că pictura nu a suferit nici cea mai ușoară alterare.

---

[1]) Izolarea termică a containerului corespundea unei izolări date de un perete gros de 2 m, încît în cazul unei diferențe de temperatură de 50° în interiorul containerului s-ar fi înregistrat doar o modificare de 4 zecimi de grad !

[2]) Pentru a putea fi scufundat ar fi trebuit să i se adauge o greutate de 500 de kg.

A. M.

https://biblioteca-digitala.ro

Săpăturile arheologice din anul 1963 efectuate în colaborare de către Academia R. P. R. şi muzee (I)

I. STUDIEREA VIEŢII OMULUI PE TERITORIUL R.P.R. INAINTE DE EPOCA DACICĂ

1. **Bugiuleşti** (r. Olteţu, reg. Oltenia). au continuat săpăturile în punctul Grăunceanu, descoperindu-se noi dovezi ale unei activităţi umane, pe care descoperitorii o consideră prepaleolitică. Au mai fost descoperite resturile osteologice a încă patru maimuţe cinomorfe. (În colaborare cu Centrul de cercetări antropologice al Academiei R.P.R. şi cu Muzeul regional al Olteniei).

2. **Romîneşti** (com. Curtea, r. Făget, reg. Banat). Au continuat săpăturile pe terasa „Dumbrăviţa". S-au identificat patru straturi de cultură paleolitice şi deasupra lor o aşezare hallstattiană. Cele patru straturi paleolitice aparţin aurignacianului mijlociu evoluat. (În colaborare cu Muzeul raional Lugoj).

3. **Remetea-Someş** (com. Pribeag, r. Oaş, reg. Maramureş). S-au făcut săpături în punctele Şomoş I şi Şomoş II, unde s-au descoperit trei straturi de cultură paleolitică şi unul neolitic. Straturile paleolitice aparţin aurignacianului mijlociu şi kostenkianului. (În colaborare cu Muzeul regional Baia Mare).

4. **Valea Răii** (r. Rm. Vîlcea, reg. Argeş). S-a săpat în aşezarea neolitică de tip Criş, descoperindu-se cîteva bordeie, ceramică pictată şi cu barbotină, unelte de obsidiană, silex, piatră, os etc. (În colaborare cu Muzeul raional Rm. Vîlcea).

5. **Ilieni** (r. Sf. Gheorghe, reg. Braşov). La vest de comună, pe locul numit „Kerekavas", s-a făcut un sondaj, descoperindu-se o aşezare neolitică, din faza tîrzie a culturii Criş. Stratul gros de 0,40 m e foarte bogat în ceramică. (Muzeul regional Sf. Gheorghe).

6. **Bancu** (r. Ciuc, reg. Mureş-Autonomă Maghiară). Prin sondaje a fost cercetată o importantă aşezare neolitică cu ceramică liniară decorată cu note muzicale, ceramică de tip Izvoare I (Zăneşti + Tripolie A), ceramică de tip Ariuşd şi anumite elemente Coţofeni. (Institutul de Istorie Cluj în colaborare cu Muzeul raional Miercurea Ciuc).

7. **Tîrpeşti** (com. Petricani, Tg. Neamţ, reg. Bacău). S-au continuat săpăturile în aşezarea neolitică, dezvelindu-se un bordei aparţinînd culturii ceramicei liniare, cîteva locuinţe precucuteniene (faza Precucuteni III) şi cucuteniene (Cucuteni A 2). S-au mai descoperit : un mormînt de înhumaţie (distrus parţial) din perioada de tranziţie de la neolitic la epoca bronzului, bogate resturi din sec. II-III e.n., precum şi altele sporadice din sec. VI-VII e.n. (În colaborare cu Muzeul regional Bacău).

8. **Parţa** (r. Timişoara, reg. Banat). Săpături de salvare în aşezarea neolitică, în care s-au identificat trei niveluri de locuire, corespunzînd în mare culturilor Tisa I, Turdaş-Vinţa şi culturii Banatului. Pe 30 mp, s-a descoperit cea mai mare parte a unei locuinţe cu resturile unui cuptor închis de formă ovală, aşezat în mijlocul locuinţei şi vatra unui cuptor mare pentru ars ceramică.

Prin a doua săpătură de salvare, făcută la marginea de nord a comunei, s-a stabilit existenţa unui cîmp de urne funerare datînd de la începutul primei epoci a fierului. (Muzeul regional Timişoara).

9. **Costineşti,** (or. Constanţa, reg. Dobrogea). Pe micul promontoriu dintre mare şi lac s-au efectuat săpături într-o aşezare neolitică, cultura Gumelniţa. (Muzeul regional de arheologie Dobrogea).

10. **Cernatu** (r. Tg. Secuiesc, reg. Braşov). S-au continuat săpăturile la sud de comună, pe locul „Robert", descoperindu-se o locuinţă neolitică de tip Ariuşd, bordeie aparţinînd culturii Monteoru şi o locuinţă dacică.

Pe locul „Hegyes" s-a săpat într-o aşezare din prima perioadă a epocii fierului. Au fost găsite bordeie cu vetre circulare, ceramică, unelte, arme şi podoabe din bronz şi din fier. (Muzeul regional Sf. Gheorghe).

11. **Cucuteni-Băiceni** (r. Paşcani, reg. Iaşi). Săpături în aşezarea din fazele A şi B, de pe „Cetăţuie", în care s-au descoperit mai multe locuinţe, dintre care unele cu platformă de piatră.

https://biblioteca-digitala.ro

S-au continuat cercetările şi în aşezarea neolitică Cucuteni A B de la punctul „Dîmbul Morii, găsindu-se resturi de locuinţe, Cucuteni A sub platforma locuinţelor din faza Cucuteni A B.

S-au început săpăturile în aşezarea din sec. III şi IV de la punctul „Silişte" din Băiceni. Cu acest prilej s-au descoperit şi două bordeie din etapa Hlincea I. (Muzeul de Istorie a Moldovei şi Muzeul din Bîrlad).

12. **Alba Iulia** (Hunedoara). S-au continuat săpăturile în cartierul Lumea Nouă, în aşezarea neolitică, din perioada premergătoare culturii Petreşti. S-a descoperit multă ceramică pictată, podoabe făcute din scoici spondylus, un pieptene de os, un ac cu ureche etc. (În colaborare cu Muzeul din Alba Iulia).

13. **Sînpetru German** (r. Arad, reg. Banat).La est de comună, pe locul numit „Fîntîna vacilor", s-a verificat prin sondaje existenţa a trei perioade diferite. S-a găsit ceramică, unelte de piatră şi cremene aparţinînd complexului Decea Mureşului-Bodrogkeresztur, ulcioare din morminte sarmatice, sec. III—IV e.n. şi fragmente ceramice din sec. X—XII.

La SSE de comună, pe locul unde în 1962 s-a descoperit un mormînt cu inventar bogat din sec. X, s.a verificat prin sondaje că e vorba de un mormînt izolat. (Muzeul din Arad).

14. **Teiu** (r. Costeşti, reg. Argeş). A fost continuată şi terminată săparea tell-ului gumelniţean din apropierea satului Teiu. Aşezarea cu diametrul de circa 40 m, situată în lunca Mozacului, a fost înconjurată cu şanţ şi val de pămînt. Săparea pentru prima dată în întregime a unei asemenea aşezări, ne-a dat putinţa să cunoaştem în totalitatea sa un tip de aşezare gumelniţeană din faza B şi sistemul corespunzător de fortificaţie. (În colaborare cu Muzeul regional Argeş).

15. **Milostea** (com. Slătioara, r. Horezu, reg. Argeş). S-au săpat 4 tumuli într-o necropolă tumulară de incineraţie cu ceramică decorată cu şnurul, datînd de la sfîrşitul perioadei de tranziţie spre epoca bronzului. (În colaborare cu Muzeul regional Argeş).

16. **Sfredeluş** (r. Alba, reg. Hunedoara). În Munţii Apuseni, la vest de cetatea dacică de la Piatra Craivii, pe vîrful Sfredeluşului la circa 1200 m altitudine, a fost identificată, prin sondaje, o bogată aşezare în terase, de tip Coţofeni. S-a recoltat un bogat material ceramic şi cîteva unelte din os şi piatră lustruită. (Muzeul din Alba Iulia).

17. **Hărman** (r. Codlea, reg. Braşov). S-au continuat săpăturile pe dealul Lemneş, în aşezarea culturii Braşov-Schneckenberg şi la cetatea feudală cu şanţ şi val din sec. XII. Pe panta sudică a dealului s-au găsit fragmente ceramice atipice, probabil neolitice precum şi un vîrf de săgeată feudal.

În via şi livada G.A.C. Hărman, situată la poalele dealului Lempeş şi la sud de „Groapa banului" au continuat de asemenea săpăturile începute în 1962, descoperindu-se mai multe niveluri de locuire : urme neolitice reprezentate prin ceramică liniară cu capete de note ; ceramică din cultura Noua şi hallstattiană ; 2 bordeie şi un bogat material ceramic dacic din sec. I e.n. ; urme din sec. IV e.n., resturi ceramice ; un bordei şi un cuptor, în afara locuinţei, databile în perioada prefeudală. (În colaborare cu Muzeul regional Braşov).

18. **Găneasa** (r. Slatina, reg. Argeş). Sondaj de informare într-o aşezare aparţinînd culturii Coţofeni şi culturii Verbicioara. (În colaborare cu Muzeul raional Slatina).

19. **Tăvădăreşti** (com. Gura Ghionoaei, r. Adjud, reg. Bacău). S-au efectuat trei sondaje în aşezările din perioada timpurie şi tîrzie a epocii bronzului, descoperindu-se resturile unor locuinţe construite la suprafaţa solului şi gropi care conţineau obiecte de bronz, os şi ceramică. (Muzeul de istorie al Moldovei şi Muzeul regional Bacău).

20. **Rîpile** (r. Tg. Ocna, reg. Bacău). Sondaj într-o aşezare din epoca bronzului aparţinînd culturii Monteoru (fazele IC 3—IC 2—Ia). (În colaborare cu Muzeul de istorie Oneşti).

21. **Cocorăni** (r. Botoşani, reg. Suceava). S-a efectuat un sondaj la punctul „Staţiunea experimentală", descoperindu-se resturile unor aşezări din epoca bronzului, Hallstatt tîrziu şi din perioada prefeudală. (Muzeul de istorie a Moldovei şi Muzeul raional Botoşani).

22. **Ighiu** (r. Alba, reg. Hunedoara). Cu prilejul săpăturilor de toamnă din partea de est a comunei, s-a identificat o aşezare cu două orizonturi culturale : epoca de bronz, cu materiale Wietenberg şi prima perioadă a epocii fierului. (Muzeul din Alba Iulia).

23. **Bucerdea Vinoasă** (r. Alba, reg. Hunedoara). Pe dealul „Podei" la „Curături" cu prilejul unor plantaţii de pomi a fost identificată o aşezare din epoca bronzului aparţinînd culturii Wietenberg. Aşezarea este situată în terase şi cuprinde o mare suprafaţă pe ambele maluri ale văii Bucerzii. Materialul recoltat se compune din fragmente ceramice şi un vîrf de lance din bronz. (Muzeul din Alba Iulia).

24. **Satu Mare** (r. Odorhei, reg. Mureş-Autonomă Maghiară). Pe promontoriul „Várnya", situat la nord de comună, au fost secţionate elementele de fortificaţie ale unei aşezări întărite de la sfîrşitul epocii bronzului şi din prima epocă a fierului. În a doua perioadă de construcţie valul de apărare a fost ars intenţionat. (Institutul de istorie Cluj şi Muzeul raional Odorhei).

25. **Lichitişeni** (r. Adjud, reg. Bacău). S-a definitivat cercetarea aşezării din perioada tîrzie a epocii bronzului, descoperindu-se resturile unor locuinţe de suprafaţă. În alte trei puncte de pe teritoriul comunei, s-au descoperit urme din epoca neolitică, bronz şi Hallstatt. (Muzeul regional Bacău şi Muzeul de istorie a Moldovei).

26. **Poian** (r. Tg. Secuiesc, reg. Braşov). La nord de comună, pe locul numit Köhát, au fost identificate resturi de cultură materială datînd de la sfîrşitul epocii bronzului, din La Tène-ul dacic şi din sec. VIII—IX e.n. (Muzeul din Sf. Gheorghe).

27. **Gîrbovăţ** (r. Tecuci, reg. Galaţi). S-au continuat săpăturile în aşezarea de tip „cenuşar" de la sfîrşitul epocii bronzului (cultura Noua), de pe „Zahareasca". S-a săpat în întregime un cenuşar, descoperindu-se resturile unor locuinţe de suprafaţă cu podine din lut crud, precum şi ceramică şi numeroase obiecte din os şi bronz. (Muzeul de istorie a Moldovei şi Muzeul raional Tecuci).

https://biblioteca-digitala.ro

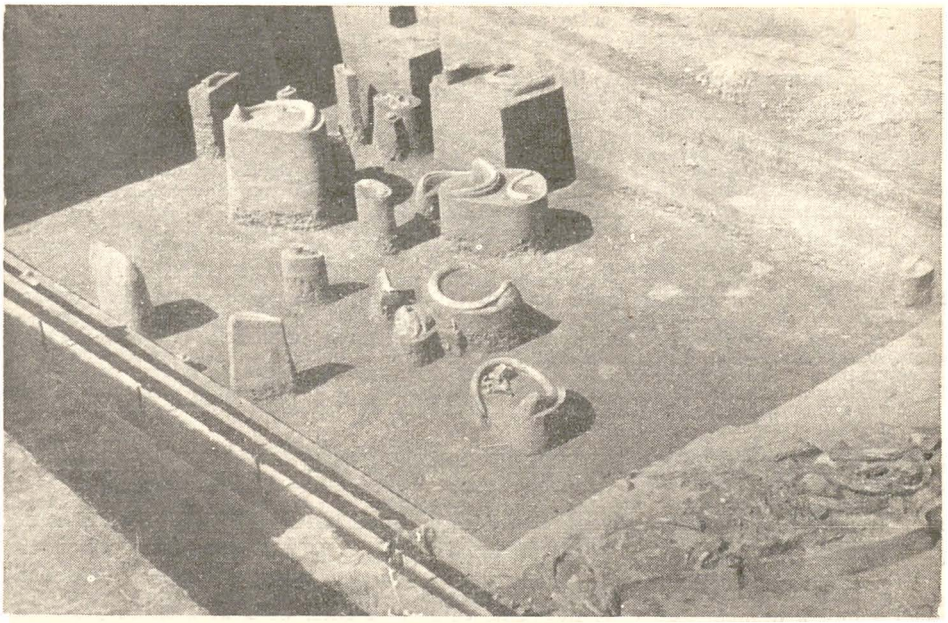

Şantierul paleolitic de la Ripiceni-Izvor (comuna Ripiceni, raionul Săveni, regiunea Suceava). Acumulare de fildeşi de mamut. Complex ritual-magie cinegetică şi resturi ale ospeţelor din tabăra vînătorilor de mamuţi

28. **Rîşeşti** (r. Huşi, reg. Iaşi). Sondaj la „Movila Rîbîii" şi la punctul „Promoroace". S-au descoperit urmele unei aşezări din Hallstattul timpuriu. (Muzeul de istorie a Moldovei şi Muzeul raional Huşi).

29. **Sîntana** (r. Criş, reg. Crişana). La vest de comună s-a sondat o aşezare din epoca neolitică cu cinci nivele de locuire, dintre care patru aparţin culturii Tisa şi unul culturii Otomani I de la începutul epocii bronzului. S-a dezvelit un mormînt în poziţia chircită ce avea ca inventar cinci vase întregi specifice culturii Tisa.

La „Cetatea veche" s-a constatat că fortificaţia de pămînt (diametrele ei sînt de 900 x 100 m şi suprafaţa de 78 ha), are două faze de construcţie. În interior s-au secţionat ori dezvelit parţial locuinţe de suprafaţă de mare întindere ce conţineau un bogat inventar arheologic (numeroase obiecte de bronz şi o impresionantă cantitate de ceramică). Pe baza materialului recoltat, întregul complex se datează de la sfîrşitul epocii bronzului pînă în Hallstatt A1 (1300—1100 î.e.n.). S-a mai dezvelit un mormînt de inhumaţie hallstattian ce avea ca inventar două vase întregi şi un pandantiv de bronz. (Institutul de istorie Cluj în colaborare cu Muzeul regional Crişana).

30. **Tuşnad** (r. Ciuc, reg. Mureş-Autonomă Maghiară). Pe „Vrîul cetăţii), la înălţimea de 1000 m, a fost cercetată o întinsă aşezare hallstattiană, înconjurată de o circumvalaţie, pe teritoriul căreia există şi un cimitir de incineraţie. S-au găsit şi urme răzleţe din La Tène II. Platoul a servit ca cetate în epoca feudală, fiind întărit spre sud prin ziduri de piatră (Institutul de istorie Cluj în colaborare cu Muzeul raional Miercurea Ciuc).

31. **Slobozia** (com. Oneşti, r. Tg. Ocna, reg. Bacău). S-a săpat o necropolă de incineraţie de la sfîrşitul hallstattului. (Muzeul de istorie Oneşti).

32. **Stînceşti** (r. Botoşani, reg. Suceava). S-au continuat săpăturile la cetăţile hallstattiene tîrzii, descoperindu-se resturile unei locuinţe mari de suprafaţă şi semibordeie. (Muzeul de istorie a Moldovei şi Muzeul raional Botoşani).

33. **Curtea de Argeş** (reg. Argeş). S-au săpat circa 20 tumuli într-o necropolă de la sfîrşitul hallstattului, conţinînd exclusiv morminte de incineraţie de tip Ferigile, bogate în inventar ceramic şi metalic (în colaborare cu Muzeul regional Argeş).

34. **Govora-sat** (r. Rm. Vîlcea, reg. Argeş). Săpături în aşezarea hallstattiană tîrzie, descoperindu-se mai multe bordeie şi mult material ceramic. S-a dezvelit o bună parte din stratul superior, dacic, descoperindu-se unelte de fier, printre care şi o seceră dacică, precum şi podoabe. Menţionăm o fibulă celtică, de tip Dux. (În colaborare cu Muzeul raional Rm. Vîlcea).

35. **Ferigile** (com. Costeşti, r. Horezu, reg. Argeş). S-au continuat săpăturile în necropola de incineraţie hallstattiană din sec. VI—IV î.e.n. Într-un alt punct s-a mai descoperit un cimitir din aceeaşi epocă.

DORIN POPESCU
director adjunct al Institutului de arheologie al Academiei R.P.R.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

43474

https://biblioteca-digitala.ro

Lei 7